

Українська трагедія. Між життям і смертю (перша книга)

Анатолій Власюк

АНАТОЛІЙ ВЛАСЮК
УКРАЇНСЬКА ТРАГЕДІЯ
Перша книга
МІЖ ЖИТТЯМ І СМЕРТЮ

Наталочці, сестрі

Перша копа

1

Час. Він стоїть. Повзе. Іде. Біжить. Летить.

У пам'яті й сні його можна прокрутити назад. Він різний. Тому й люди, пов'язані з часом, теж різні. Якби не було часу, то ми були б однакові, як мерці, для яких час не просто зупинився, а його просто нема для них. І ще не знаєш, що краще: час, який різний, але він для тебе є, чи відсутність часу, якого для тебе нема, бо він тобі не потрібен, адже тебе нема.

Бути живим чи мертвим: ось у чому питання. А якщо живий, але вже мертвий? А якщо мертвий, але ще живий?

2

Якщо збоку подивитися на Марину – нічого видатного в ній не знайдете. Маленька, худенька, ліве плече трохи вище за праве. Обличчя звичайне, губи припухлі, над ними – ледь помітний пушок. А ще коса, мало не до пояса. Дівчат з косами зараз мало побачиш. І очі в неї – глибокі, серйозні, з затаєним сумом, сірі, аж сиві. А коли гарна погода чи в Марини добрий настрій – голубі, небесні.

Всі дивувалися, що ж Андрій знайшов у ній. Був це красень, високий і сильний. Дівчата стогнали, лиш бачили його. Чимало з них він перепсував у Дрогославі. Мати сварила, а він обіймав її – і вона вже не сердилась. Батько пишався сином, але на людях цього не показував, лише вічно бурчав на нього: і те не так зробив, і не туди щось поставив. Андрій не балував його обіймами, але теж любив старого по-своєму. Та який там старий – ще й п'ятдесятки нема, але вже обвітрений життям, з майже сивою головою і жовто-сивими від курива вусами.

Андрій сам незчувся, як Марина обкрутила його. Закохався в неї по самі вуха, аж самому смішно було. Хлопці кепкували з нього, але він не зважав. Мала заволоділа його серцем і розумом.

Батьки спротивились Марині, але Андрій стояв на своєму. Нікого не хотів бачити дружиною, лиш її. А таки побралися влітку 2010 року. А 12 липня наступного року в

них народилися Петро і Павло. Сам Бог велів їх так назвати. Здається, аж тоді Андрієві батьки змирилися з Мариною – заради онуків.

3

Леся заздрила Марині ще з дев'ятого-десятого класу. Завжди коло однокласниці звивалися найкращі хлопці. Нічого особливого у зовнішності Марина не мала, але ж чимось притягувала пацанів. Леся вважали красивою, але водночас казали, що вона недоступна, набиває собі ціну. У власній красі вона, звісно, не сумнівалась, проте коли казали про недоступність чи набивання ціни, – злилась. Знали б ці хлопці, як вона хоче з ними фліртувати і цілуватись, то не казали б такого. Єдине, що їй губило, – чекала принца на білому коні. Ну, хоча б на білому "Мерседесі".

Влітку між дев'ятим і десятим класом її забавив хлопець з їхньої вулиці, який прийшов з армії. Високий, вродливий – на принца, правда, не був схожий, але Лесі подобалося ходити з ним і ловити на собі заздрісні погляди дівчат. Особливо зраділа, коли прочитала заздрість на обличчі Марини. А може, їй лише здалося, що це була заздрість. Легко отримавши доступ до її тіла, кавалер швидко охолонув до Лесі. Вона принижувала себе перед ним, мало не вмовляла й далі ходити з нею, бо боялася насмішок дівчат, але не змогла втримати. Їй боліло, що той почав крутитися біля Марини, але зраділа, що з того нічого не вийшло, бо однокласниця відшила його.

Після школи Бог милував, і вони не зустрічались. А оце сьогодні Леся знову побачила Марину з Андрієм і синами. Чорна заздрість кольнула їй в серце. Було видно, що це щаслива пара, яка в коханні знайшла себе. Леся цього не могла сказати про своє сімейне життя. Вийшла заміж за Мирона швидше з безвиході. Ні, він їй подобався, до того ж, виявився дуже настирним і вгоджав їй, виконуючи кожну захцянку. Вона знущалася з нього, і це всі бачили, а Леся не могла зупинитися й вигадувала все нове й нове.

Тепер, коли побачила Андрія, подумала, що вона з ним була би чудовою парою. Жалкувала, що не відповіла свого часу Андрієві взаємністю, хоча був період, коли він жартома приставав до неї. Вона ж могла цей жарт перетворити на щось серйозне, але ж корона на голові не дозволила цього зробити. Тепер у Марини є все: Андрій, діти. А Леся так і не завагітніла. І Мирона нема – забрали в армію.

4

Путінський план завоювання України постав у своїй злощасній красі. Навіть неозброєним оком було видно, що за якихось два тижні Росія може захопити Київ, якщо захоче. Ключовими залишалися саме ці два слова – "якщо захоче".

Від безсилля старий генерал скреготів зубами і розумів, що самотужки нічого не зможе зробити.

Звісно, він не міг сприйняти Януковича – і це його вільнодумство було відомим. Щоправда, він остерігався розповідати анекдоти про зека чи історії про зґвалтування або крадіжки шапок. Але навколо нього в генералітеті утворилася ніби порожнеча. З ним рахувались, але не більше. Дружні стосунки з колегами випарувались. Спочатку йому було смішно, а потім стало страшно за людей, які служили президенту, а не

Україні. Звичайно, таких високих слів він не казав, але суть його думок зводилася саме до цього.

Його поперли з армії законно і благопристойно – після інфаркту. Він, старий дурень, дозволив собі трохи більше, ніж зазвичай, випити на день свого народження, а потім його добряче прихопило, аж у лікарні опинився. Розумів, що всі, з ким десятиліттями вибудовував стосунки, раділи його відставці. Ну, і біс з ними! Краще бути самотнім, ніж знаходитись у їхній команді на чолі з зеком.

До нових правителів ставився з недовірою. Один Турчинов чого вартував! Зустрінешся з ним у темному провулку і якщо не встигнеш його зарізати, то він тебе проштрикне наскрізь і навіть не скривиться. Єдине, що виправдовувало цих людей в його очах, – так це те, що вигнали Януковича із України. Треба було пристрелити цього скаженого пса, але дякувати Богу, що хоч так є. Не вірив, що нові люди служитимуть Україні, а не гаманцю, як це було при кожній владі. Люди ніби нові, а влада все одно залишалася старою.

І все ж змусив себе сісти за стіл і викласти на папері думки, які довго гнітили його. Потім сів за комп'ютер, передруковуючи одним пальцем написане і на ходу шліфуючи думку. Була би внучка, зробила би це за десять хвилин, а так змушений витратити мало не дві години. Єдине, що його втримувало на цьому світі, – це внучка. І навіщо поперлася до Криму? Ще й змовницьки підморгнула йому: "Діду, набридло бути свідком історії. Хочу її творити!". Він ще тоді пожартував: "Твори, але не витворяй!". Добряче посміялись разом. Звісно, не хотів її відпустити. Але ж хіба втримаєш цю молоду журналісточку?

Надруковане йому сподобалось. Звичайно, геніальну річ можна було удосконалювати й удосконалювати, але ситуація така, що на це нема часу. Залишився задоволеним собою, що не написав "виконуючому обов'язки президента, Голові Верховної Ради України", а просто – "Олександрові Турчинову".

5

Сергій і Володя посварились. Зчепились на рівному місці. Сергій був старший на п'ять років. Сиділи вдома у матері, якій виповнилося сімдесят чотири. Ніби мирно балакали про різне, аж поки Сергій не сказав, що за прикладом Криму і Донбас має відійти до Росії.

Володя випив більше. Взагалі любив прикластися. Скипів. Мовляв, тут Україна, а кому не подобається, хай вимітається до Росії.

Мама строго дивилася на синів. Невістки почали розбороняти чоловіків. Але з цього нічого путнього не вийшло. Сергій зовнішньо зберігав спокій, хоча відчував, як усередині нього все закипає. Ще трохи – і дасть кулаком молодшому братові під дих. Все-таки боксом займався. А Володя кипить вже назовні, аж слиною бризкає. Ніби рідні брати, а характери різні. Сергій у маму вдався. Спокійний, врівноважений. Зайвого слова не скаже. Володя – викапаний батько. І не лише зовнішньо. Спалахує, мов сірник.

Мама слухає їхню суперечку. Підтримує Сергія. Каже, що нічого доброго за України Донбас не мав. Треба йти в Росію, як Крим зробив.

Це остаточно добиває Володю. Він виплигує з-за столу. Каже дружині, аби збирала дітей. Вони йдуть додому. Їм тут нічого робити з ворогами України.

Так і сказав – ворогами. Тут уже й Сергій не втерпів. Підвівся і гучно сказав, що йому такого брата не треба. Володя парирує, ще не зовсім зрозумівши, що мав на увазі Сергій. Каже йому, що він прийшов до мами, а до старшого брата більше в гості не завітає.

День народження зіпсутий. Дружина Володі не сміє послухатися чоловіка. Каже дітям, що вони йдуть додому. Синів – чотирнадцять, доньці – дванадцять. Вони теж побоюються батька. Тихенько вслід за мамою в коридорі вдягаються і взуваються. Володя йде, не прощаючись. Його дружина дякує свекрусі за гостину. Та мовчки хитає головою.

На стіні – портрет її чоловіка. Працював шахтарем. Помер у перший день ГКЧП в 1991 році. Добре, що не дожив до цього часу, коли сваряться сини. Відчуває, що зараз був би за молодшого, за Україну.

Сергій з дружиною і дітьми ще трохи сидять за столом. Відчуває себе незручно, що зіпсував мамі свято. Сказав, що треба йти, бо поки доїдуть до Донецька, – стемніє. В кращі часи залишився би тут переночувати. Завтра ж неділя. Але мати все розуміє. Не думала, що доживе до таких сумних часів. Володю шкода. Але ж він не правий. Донбасу з Росією буде краще.

6

Дядя Вова скучив за війною. Ось бувають такі люди, які ніколи пороку не нюхали, але марять людською кров'ю. Мабуть, відбуваються збої на генетичному рівні.

Його батько загинув двадцятирічним сопляком в Афганістані, але перед цим устиг зафалатати його, Вовку. Мамою виявилася медсестричка. Вибір був випадковим. Як і все, що відбувається на війні. Це вже потім люди у кабінетах шукають закономірності.

Маму як неблагонадійну хохлушку фактично усунули від виховання Вовки. Цим зайнявся його дід – відставний енкаведист-кагебіст. Уже в наші часи йому дали звання полковника, хоча службу закінчував, здається, нікчемним капітаном. Це був жорсткий і жорстокий чоловік, який ні перед чим не зупинявся. Мабуть, такими і були справжні комуністи, а не ті, хто розвалив Союз. Дід Вовки послуговувався одним принципом: навіть якщо мета була хибною, все одно треба робити можливе й неможливе, аби йти до неї, а коли її досягнув, переможців не судять. У такому дусі він виховував і внука, головним наслідком чого було те, що той ніколи не сумнівався у своїй правоті.

Тепер для своїх підлеглих він був дядя Вова – Бог, цар і герой в одній особі. Звісно, так називали його поза очі, а взагалі офіційно – товаришу полковник. Місяць він підбирав хлопців для відпочинку в Криму. Ну, й жартівники в Генеральному штабі! Форму їм видали дебільну – зелену, без розпізнавальних знаків. У вільній розмові з генералом дядя Вова сказав, що було би добре поначіплювати емблеми з російськими прапорами, бо чого, мовляв, соромитися, ми ж на своїй землі, але наштотхнувся на жорсткий погляд людини, яка не зупиниться ні перед чим. Дядя Вова теж був з цієї когорти і тому зіпсив зуби, загнавши власне судження глибоко в мозок, звідки вже би й

сам не міг його виколупати.

Їх перекинули в Крим усередині лютого й поселили на тренувальній базі Чорноморського флоту Російської Федерації, що нагадувала піонерський табір радянських часів. Головне, що подалі від українців і взагалі від людських очей.

7

Здається, лише сьогодні він точно зрозумів, що буде війна. Останні ілюзії розвіялись, мов дим. Було дивно, чому Росія чекала так довго.

По телевізору показували протистояння перед кримським парламентом. Це був наслідок. З оперативних донесень у попередні дні він знав, що має відбутися щось надзвичайне, але робив усе можливе й неможливе, аби не розгойдувати човна. А як тут його не розгойдаєш, коли пристрасті закипають?

Ледве стримувався, аби не накричати на друга Вовка, який малював райдужні картинки. Той ловив на собі смертельні погляди Пастора, але вважав за потрібне заспокоїти людей, а, головне, мабуть, насамперед самого себе. Ну, з народом усе зрозуміло, йому справді не треба знати всього, бо можна збожеволіти. Але ж зі своїми не треба поводитись, як з ідіотами в божевільні. Та й часи Майдану минули. На носі війна – серйозна війна з ворогом, який у сотні разів переважає по всіх параметрах. Чи розуміє це хтось сьогодні так, як усвідомлює він?

Кримськотатарські прапори і російські триколори миготіли в очах. Де-не-де майоріли українські прапори. Крим уже давно не був українським, але не мав жодних шансів стати кримськотатарським. За роки незалежності Україні так і не вистачило розуміння робити Крим усе більше кримськотатарським й, автоматично, українським. А тепер маємо те, що маємо, як казав Леонід Макарович. А маємо російський Крим, та ще й заражений вірусом велико-імперського російського шовінізму.

Йому принесли папку документів. Спершу, звісно, глянув на шифрограми. Нуль сорок перший пропонував вгніздитися в структуру нової кримської влади, яка народжувалася на очах. Ну, й слово придумав – вгніздитися. Глянув на помічника. Той зберігав олімпійський спокій. Мовляв, я лише технічний виконавець, а рішення приймати вам. Трішечки подумав і відклав шифрограму.

Почав читати інші документи й час від часу кидав погляд на телевізор. Експерти в студії коментували слова Костянтинова, голови Верховної Ради Криму, про те, що засідання парламенту не відбудеться, бо нема кворуму. А один жевжик з новоявлених так званих політичних експертів почав кидати прогнози про ймовірність нового коаліційного уряду в Криму.

Пастор повернувся до шифрограми від нуля сорок першого і, трошки подумавши, рішуче написав: "Погоджуюсь".

Ще ніколи помічник не бачив свого шефа таким похмурим.

8

Позачергова сесія Дрогославської міської ради відбулася третього березня 2014 року о другій годині дня. Зранку телефонували депутатам і шліфували текст звернення. Прийшли всі, як ніколи.

Міський голова відкрив позачергову сесію. Проспівали Гімн України. До слова запросили заступника міського голови з гуманітарних питань, який почав читати текст:

"Звернення депутатів Дрогославської міської ради

Дорогі дроголавці!

Україна опинилася перед серйозною загрозою – за поданням президента Російської Федерації Володимира Путіна у суботу, 1 березня 2014 року, Рада Федерації Російської Федерації дала дозвіл на використання Збройних Сил Російської Федерації на території України. Росія погрожує ввести війська для начебто "нормалізації суспільно-політичної обстановки в Україні". Наша країна опинилась перед загрозою війни. Одночасно розігрується сценарій розчленування України та створення на її території квазі-держав...".

У цей час на телефон міського голови прийшла есеска: "Я скучила". Він мимохіть усміхнувся, але, згадавши серйозність питання, винесеного на сесію, знову посуровів. Відповів: "Я теж". Відповідь не забарилась: "Можемо сьогодні зустрітись?". Відписав: "Так". Запитала: "Де і коли?". Подумав і повідомив: "На нашому місці о восьмій вечора". Отримав: "Я кохаю тебе". Саркастично блиснула посмішка. Написав: "Я теж".

"... Запевняємо вас, – читав заступник міського голови з гуманітарних питань, – що в місті буде забезпечене безперебійне енерго-, газо– та водопостачання. У штатному розкладі працюють та працюватимуть усі державні установи та заклади.

Дорогі дроголавці! Ще раз закликаємо зберігати спокій та витримку. Згуртованість і єдність громадян України на усій території держави – це те, що найбільше необхідно сьогодні. Нехай у кожного з нас буде непохитне переконання: "В єдності – сила народу!"

Слава Україні!".

По залу пронеслося: "Героям слава!".

Оратор закінчив свій виступ:

"Прийнято 3 березня 2014 року на позачерговій сесії Дрогославської міської ради шостого демократичного скликання".

Міський голова запропонував прийняти це звернення, і всі одностайно проголосували. Він сказав, що наступна, цього разу чергова сесія, відбудеться післязавтра, п'ятого березня і закрив цю. Депутати проспівали Гімн України і почали розходитись.

Міський голова з приємністю думав про вечірню пригоду, яка чекала на нього.

9

Леся знемагала. Їй хотілося чоловіка. Це не обов'язково мав бути Мирон. Раніше вона не думала, що банальний секс з будь-ким може задовольнити її найпотаємніші захсянки. І хоча корона з голови ще не спадала, Леся почала придумувати, хто би міг стати її одноразовим партнером.

Батьки на вихідні поїхали розвіятися до друзів у Львів. Кликали її з собою, але з неї

було досить того разу, коли пристала на їхню пропозицію. Пили, їли, вели міщанські пустопорожні розмови ні про що. В неї тоді страшенно розболілася голова, а єдиний у їхній компанії молодий чоловік, на якого мала певні надії, напився, мов свиня. Одним словом, жодного позитивного спогаду про ту поїздку і навіть натяку на нього.

Крути-не крути, але виходило, що одноразовим партнером міг стати сусід, який часто задивлявся на неї й майже відверто говорив, що хоче її. Але як його виманити з квартири, та й ще щоб дружина, дурнувата баба, нічого не запідозрила? Леся винесла сміття, йшла повільно від ящиків і назад, задивляючись на сусідські вікна, але, мабуть, імовірний одноразовий партнер не запеленгував її, бо жодних відповідних дій з його боку не було.

Ну, не вміє вона кадрити хлопців, хоч убий! Знову чомусь згадала Марину, ніби та була причиною всіх її бід на цій грішній землі.

Задовольнила сама себе, уявляючи Андрія, хоча манікюр дуже заважав. І вже коли закінчила, в двері подзвонили. Глянула у вічко – сусід. Нічого собі!

10

Марина давно помітила, що тесть ставиться до неї не як до невістки, а ніби до потенційної коханки. Все з його боку робилося ніби жартома, але це їй почало набридати. То пригорне до себе міцно, а вона ж відчуває, що його багатство напружується. То вщипне за дупцю, коли ніхто не бачить.

Андрій одного разу зауважив залицання батька до своєї дружини. Сказав теж ніби жартома: "Тату, це ж моя жінка. Маєте маму". Але більше за дружину не заступався.

Марині здавалося, що свекруха з осудом дивиться на неї. Мовляв, якби невістка не дала приводу, то старий сидів би тихо. Знала добре свого чоловіка. Замолоду добряче крові їй попив, скачучи в гречку. Скільки ночей проплакала. Одного разу навіть хотіла розлучитися з ним, але Андрійка пошкодувала, бо дуже той любив батька.

Тепер Марина старалася триматися від свекра подалі. Але як це можливо зробити, якщо живуть в одній хаті? Колись сказала йому в очі все, що думала з цього приводу. Той нічого не відповів. Посміявся. Трохи відстав, але потім знову почалося. Діяв тепер обережніше, щоби ніхто не бачив. Марина терпіла-терпіла, а таки пожалілася матері.

Іванна Степанівна довго не думала. Вибрала момент і сказала сватові, аби відстав від її доньки. Не зробить цього – наробить скандалу, надасть по мордасах привселюдно.

Старий був не із боягузливих. Але знав, що в жінках дрімає могутня сила. Не дай Боже їй вирватися назовні.

Притих надовго. Нічого не нагадувало колишніх його залицань до невістки. Марина й далі намагалася триматися від нього подалі. Але помітила зачасну злобу в його погляді. Чи це їй здалося?

11

Дональда ніхто не знав. Не те що у вищому генералітеті Сполучених Штатів Америки, а й Президент Барак Обама. Років п'ять тому чоловік, який взяв собі цей позивний, сам вийшов на зв'язок з офіцером американської розвідки, який працював під прикриттям у посольстві в Москві. Спочатку розмова відбулася по телефону із

закритим засобом зв'язку, що свідчило про досить високий ступінь доступу Дональда до секретів Кремля. Голос був видозмінений, і дешифратори марно намагалися встановити, кому він міг належати із російських високо-посадовців, але з цієї затії нічого не вийшло.

Відтак Дональд зустрівся з цим офіцером американської розвідки в маленькій церковці в одному з сіл Московської області й передав йому деякі документи. При цьому російський незнайомец був майстерно загримований, так що і рідна мама його би не впізнала. Він нічого не казав, лише кивав головою: "так" чи "ні". Було зрозуміло, що свого справжнього голосу видавати не хоче. Офіцер американської розвідки вдався до хитрощів і перейшов на англійську. Було видно, що Дональд чудово розуміє цю мову, але бавиться у мовчанку.

Документи справді були класні. Так сказав Сем, безпосередній начальник офіцера американської розвідки. Звісно, у нього було інше ім'я, а ще – майже двадцятилітній стаж роботи в різних країнах, в тім числі й на нелегальному становищі. Провели детальний аналіз документів, аж поки не переконались у їхній достовірності, що було підтверджено й іншими джерелами інформації.

Дональд без зайвого пафосу говорив зміненим голосом по телефону, що він російський патріот, ненавидить режим Путіна і мріє про той день, коли Росія стане на демократичний шлях розвитку. Звісно, тут було багато наївного, бо неможливо уявити Росію й демократію як єдине ціле. Проте майже щезли сумніви у щирості намірів Дональда. Головне, що він передавав американській розвідці цінну інформацію й не брав за це грошей, на відміну від багатьох інших агентів, які казали, що ризикують головою, проте хоч поживуть нормально. Звичайно, Дональда постійно перевіряли – найперше з метою встановити, хто він насправді, але з цього нічого не вийшло, бо той був класним гравцем, до того ж грав сам, а не в команді. В повітрі витала думка, що це елементарна підставка, але ж не можна було п'ять років поспіль передавати суперсекретну інформацію, яка неодмінно знаходила своє подальше підтвердження. Чи росіяни здійснювали все заради однієї фальшивки, яку мали вкинути, аби сплутати карти американській розвідці, а потім Дональд мав щезнути в часі й просторі?

Що стосується інформації по Криму й майбутньої російсько-української війни, як її окреслив сам Дональд, то тут містилась інформація, яка вже була в цілому відома американцям, але відстежувалися цінні крупинки нового, що дозволяло робити неординарні висновки щодо подальшого розвитку подій. Єдине, що насторожувало, – так це те, що Дональд своїми повідомленнями ніби підганяв американців робити більш рішучі кроки стосовно росіян. Обама ж, навпаки, мав обережну, виважену, навіть боягузливу позицію в цих питаннях. Все можна було списати на неповноту інформації, якою володів Дональд, а також на те, що він легковажив ядерною можливістю Росії рознести вщент планету Земля.

Дрогослав отримав своє ім'я від старослов'янського князя, який жив на цих землях. Проте у древніх літописах згадувався лише населений пункт, а князя не називали.

Вперше Дрогослав як князь з'явився в одній із книг вісімнадцятого століття. Її автором був мандрівний голландець. Не посилаючись на жодні документи минулого, він писав про цього відважного князя, який зі зброєю в руках захищав рідну землю. Відтоді пішло й поїхало. Існування князя Дрогослава стало беззаперечним і ніким не оспорювалося.

Єдиним, хто виступив проти цієї версії, був старенький викладач Дрогобицького державного педагогічного тоді ще інституту. Він уже давно помер. Так ось, цей чоловік стверджував, що ніякого князя Дрогослава ніколи не було, це все вигадки. А ось поселення Дрогослав існувало. Його спалили під час монголо-татарського нашествия на наші землі. Неподалік від нього люди збудували нове поселення, яке назвали Дрогославом. "І прийшла на ці землі друга слава", – писав в одній із робіт старенький викладач. Але його писанину мало хто читав, а якщо й читав, то всерйоз не сприйняв. З плином часу про цю версію пам'ятали лише одиниці дрогославців, здебільшого ті, які доживали свого віку і не мали жодного впливу на хід подій.

Тепер же сперечались про інше – скільки насправді років Дрогославу. Одні вважали, що слід виходити із першої писемної згадки про поселення. Їм заперечували, бо Дрогослав, звісно, з'явився на мапі набагато раніше, ніж про нього вперше згадали в якомусь документі. Тому не годиться відбирати у міста роки.

Ситуація ускладнювалася для одних і була виграшною для інших, бо в 1990 році ще тоді комуністична влада Дрогослава відсвяткувала 975 років з дня заснування міста. Цифру взяли зі стелі, за рекомендацією вченої ради місцевого інституту. Як би там не було, але вже наступного, 2015 року, Дрогославу виповнювалася тисяча – дата, як не крути, ювілейна, що могло принести місту чималі гроші, якщо вчасно подати звернення до Верховної Ради України, написати відповідного листа на адресу Кабінету Міністрів. Ті ж, хто наполягав на першій згадці про Дрогослав у літописі, говорили лише про 937 років Дрогослава.

Звісно, депутати з різних причин, насамперед меркантильних, схилилися до тисячного ювілею, і саме це питання мало стати першим і ключовим на черговій сесії Дрогославської міської ради п'ятого березня 2014 року. Але несподівано вилізло ще два – про дочасне припинення повноважень першого заступника міського голови й продовження мораторію на продаж спиртних напоїв аж до закінчення Великого посту. Сесія обіцяла бути гарячою, і міський голова готувався до багатьох несподіванок.

13

Взагалі-то він був євреєм, бо мав маму-єврейку. Але тато влив у нього українську кров і дав свою зовнішність.

Боря приїхав до Дрогослава років тридцять тому з другою своєю дружиною, а потім мав третю і четверту, аж поки взагалі залишився сам. Це не означало, що в нього не було жінок. І зараз, коли йому стукнуло шістдесят шість, він жив з двадцятичотирилітньою пацанкою, як сам її називав. З нею Боря познайомився на Майдані в Києві. Разом вони виховували дворічного хлопчика. За часом він би не мав бути сином Борі, але якби хтось сказав, що малий не подібний на нього, згрішив би

проти істини.

У стосунках з жінками Боря був таким же сталим, як і в стосунках з євреями, – добрим, вишуканим на гумор, товариським. Головне, що притягувало жінок і євреїв до нього, навіть якщо ті й не здогадувалися про його єврейське коріння, – він ніколи нічого ні від кого не вимагав. Усе йшло до нього саме.

Особливих статків Боря не мав, але цього йому й не треба було. Міг за день пропити пенсію у дрогославських кнайпах, а потім якось знаходив засоби до існування.

Дзвінка, так звали пацанку, була із Закарпаття й дивувала дрогославців характерною вимовою, не збираючись переходити на місцеву говірку. Боря швидко перейняв її вимову й спілкувався з нею по-закарпатськи, а місцевий люд тішив словечками на кшталт "гаразд" чи "не видумовуй". Дзвінка взагалі була непоступливою й укорочувала життя Борі своїми витівками. Могла зникнути десь на дві-три доби, залишивши на Борю малого Миколку, а потім так само довго не підпускати до себе нікого, зачинившись у кімнатці й писати картину. Достукатись до неї у такі моменти було неможливо. Одного разу Боря запитав, де вона була. Ревнощі так і пронизували його. Дзвінка реготала від задоволення, а потім влаштувала Борі таку сексуальну ніч, що той ледве кінці не віддав. Думав, що вже нічого не може, але Дзвінка була здатна й мертвого підняти.

Картини в неї були містичні, і Борис радше вгадував, ніж розумів, що там намальовано. Вона з іронічною усмішкою вислуховувала його пашталакання, а потім гаряче цілувала в губи і казала, щоб він заспокоївся. Так повторювалося раз у раз, аж поки він не зрозумів, що заспокоїтися – це й є заспокоїтися, ніякого потаємного змісту в це слово Дзвінка не вкладала. Мовляв, не розумієш ти ще моїх картин, не доріс до цього, так що заспокойся.

14

Ліля любила Крим. Хоч раз на рік намагалася побувати тут бодай декілька днів. Це місце видавалось їй божественним, мало не раєм на землі. Могла спілкуватися з кримчанами – росіянами і кримськими татарами – виключно українською. Її розуміли й вважали своєю.

А тепер щось змінилося. І вона відчула це найперше на мовному рівні. Приїхала вона до Криму в ніч з двадцять п'ятого на двадцять шосте лютого, не хотіла телефонувати до давніх друзів, поселилась у готелі й відчула на собі дивні погляди обслуговуючого персоналу. Ніби дивляться крізь неї і нічого не бачать. Натягнуті чергові посмішки, холодні очі, але всередині нема душі. Вже потім дошурупала, що справа якраз в українській мові. Це було неприємно й дивовижно, адже вона в Україні.

Вир подальших подій незабаром накрив її з головою, і ці перші відчуття були мізерно дрібними порівняно з тим, що вона побачила потім. Редактор газети, в якій вона працювала, мабуть, знав набагато більше, ніж розповідав їй перед поїздкою в Крим. Тепер Ліля розуміла, що він просто лукавив, малюючи їй райдужні картинки. Можливо, ніхто би не наважився їхати в це пекло, якби знав правду, тому й послали її, наївну дівчинку, яка мріяла творити історію.

У Лілі вже виробилася звичка щодня телефонувати дідусеві й коротко розповідати йому про все, що діється навколо. З батьками такої щирості не було, бо вони займалися своїм, не дуже переймаючись, чим живе донька. Доросла вже, дасть собі раду, та й характер у неї від діда. Він теж коротко розповідав про себе. Сказав і про лист Турчинову. Ліля саркастично відреагувала, що з його затії нічого путнього не вийде, бо так звана нова влада по горло застрягла у владі старій, і навіть якби хотіла змін, то сама себе за чуба не витягне з болота, як барон Мюнхгаузен. Чесно кажучи, сумніви хвилями накочувалися і на нього, але виправдання не треба було придумувати, воно готовим сиділо в його голові. Принаймні він зробив спробу, і не слід за цим жалкувати. Інша справа, якби не зробив. Тоді точно б жалкував.

15

Серце стиснуло вночі, і вона зателефонувала молодшому, Володі. Старшого, Сергія, не хотіла турбувати. Та й поки приїде із Донецька – витратить купу часу. А Володя жив у їхньому містечку майже поруч, на сусідній вулиці.

Прибіг захеканий і стривожений. Їй стало легше, і вона вже жалкувала, що потурбувала молодшого. Але робити нічого. Довелося йому переночувати у мами. Не пертисся ж серед ночі назад додому.

Вона чула, як Володя потужно хропить. Цей храп нагадав їй покійного чоловіка. Навіть у цьому молодший був подібний на батька. Старший так не хропів.

Серце не боліло, але вона відчувала важкість. Ніби напхали туди все що заманеться і забули витягнути.

Портрет чоловіка висвітлювався на стіні. Їй здалося, що він усміхається до неї.

Приїхала в це містечко на Донбасі дев'ятнадцятилітньою юнкою із Псковської області. А він за комсомольською путівкою прибув із Житомирщини. Шахти будувати. На одному із майданчиків і познайомились. Їй було смішно, як він говорить російською. А потім навчився. Перейшов на місцеву специфічну говірку. Непомітно для себе заговорила нею теж. Ходили недовго, якийсь місяць-півтора. Одружились. Це був 1959 рік. П'ятдесят п'ять років тому. Життя проминуло, як постріл. І вже двадцять три роки без чоловіка. А все здається, що він у сусідній кімнаті, зараз зайде до неї, скаже, аби випила таблетку від тиску. Все життя п'є ці кляті таблетки. А чоловік і не хворів ніби, ніяких таблеток не вживав, а помер раптово. Сказали, що "обширний інфаркт". Боліло його серце, бачила, як хапався за груди. Але ж хіба скаже? Соромився бути хворим. Дбав про її здоров'я. Аж тепер це зрозуміла й оцінила. Скупа сльоза сповзла по щоці.

Думки перенеслися на синів. Жили дружно. Звісно, все було відносним. Під час Помаранчевої революції теж сварилися між собою. Сергій був за Януковича, Володя – за Ющенка. Але, здається, тепер їхні непорозуміння стали гострішими. Переконалася в цьому на своєму дні народження.

Подумала, що зранку треба спокійно, але серйозно поговорити з Володею. Переконати його вона не зможе. Так і залишиться в думках зі своєю Україною. Але ж видно, що вже навіть сама думка про Україну стає небезпечною. Хай буде обережним. Бо ще наб'ють ті, хто хоче, аби Донбас приєднався до Росії.

Аж під ранок заснула. Снівся чоловік, який кликав до себе. Коли прокинулась, сина вже не було.

Тільки-но встала з ліжка, він зателефонував. Запитав, як себе почуває. Вона сказала, що добре. І додала: "Маю до тебе серйозну розмову". Він усе зрозумів: "Не треба мене агітувати проти України". Не встигла щось сказати ще, як Володя перервав зв'язок.

16

Міського голову Дрогослава вже давно дратував цей депутатик від опозиції. Маленький, верткий, галасливий, він завжди вискакував, мов Гриць з конопель, вносив сум'яття, ламав плани, хоча й сам зазвичай нічого суттєвого не добивався. Здається, лише в школі, де працював учителем, діти називали його Григорієм Івановичем, а всі інші так і кликали – Гриць.

Ось і зараз Гриць високо підняв руку, хоча вже впритул підійшли до затвердження порядку денного. Міський голова вдав, що не помітив пориву депутатика. Проте від Гриця не так легко відкараскатися. Міський голова розумів, що коли зараз надасть йому слово, то сесія затягнеться на невизначений термін.

– Маю пропозицію щодо внесення до порядку денного важливого питання! – на всю залу вигукнув Гриць, повернувши, звісно, увагу депутатів, запрошених і журналістів.

Саме в цей момент міський голова хотів, щоби проголосували за порядок денний. Гриць випередив його буквально на декілька секунд. І всі бачать, що Гриць біжить до трибуни. Саме біжить, а не йде, бо ходіння, здається, взагалі не було притаманне цій людині. Міський голова хотів його зупинити і сказав, що питання на сесію напередодні винесли депутатські комісії, так що недоцільно додатково ще щось розглядати.

Гриць ніби не чув його і, не чекаючи, коли йому офіційно нададуть слово, вніс пропозицію розглянути питання про присвоєння звання Почесного громадянина Дрогослава Орестові Гусаку.

Всі затихли. Мабуть, це був єдиний випадок, коли Гриця серйозно сприйняла як депутатська більшість, так і меншість, бо завжди як ті, так й інші ставилися до нього поблажливо: мовляв, весели нас своїми прожеками, а ми проголосуємо так, як нам треба.

Орест Гусак був єдиним дрогославцем, який трагічно загинув на Інститутській у Києві під час відомого протистояння, коли снайпери полювали за людьми. Минуло трохи більше трьох тижнів як його урочисто поховали у Дрогославі, і це був, мабуть, один із найвелелюдніших похоронів в історії міста.

Пропозиція Гриця була несподіваною, і міський голова злився сам на себе, що йому не прийшла до голови така проста думка про присвоєння Орестові Гусаку звання Почесного громадянина Дрогослава. А якщо ініціатива йшла від когось іншого, то міський голова докладав максимум зусиль, щоб її не прийняли. Розумів, що поступає неправильно, але нічого не міг вдіяти з собою. Ось і зараз усередині нього увімкнувся невидимий механізм спротиву цій ідеї Гриця.

17

Інтуїція його ніколи не підводила, але цього разу він знехтував нею, і за це поплатився.

Цей студентик йому не сподобався відразу. Знань – нуль, а запопадливість аж зашкалює. Постановив собі триматися від нього подалі, але той, здається, траплявся йому на кожному кроці й виказував своє шанування панові професору. Мабуть, на це й купився, бо був лише доцентом, але ж, звісно, мріяв про професора.

Студентик завалював сесію й мав останню надію на нього. Здати пристойно екзамен з його предмету в нього теж не було жодних шансів. І тут збила з пантелику цифра у двісті доларів, яку запропонував студентик. До цього він, доцент Дрогославського державного педагогічного університету, теж брав хабарі, ділився з ким потрібно, але спокусила цифра і можливість усе забрати собі. Та й ніколи стільки грошей від однієї людини він ще не брав.

А далі все було банально просто. Студентик підсів до нього в машину на обумовленому місці, передав конвертик. Доцент ще здуру заглянув усередину, побачив, що грошей багато, витягнув купюри, зрозумів, що всі вони двадцятидоларові, ще й почав їх перераховувати. Насамкінець побачив єхидну й задоволену посмішку студентика. Не встиг той вийти із машини, як замість нього підсів один тип, а ззаду вмоніструвався інший. Вони представились співробітниками СБУ. Крізь туман, який несподівано з'явився в очах, він і не прочитав, що ж там насправді написано в їхніх посвідченнях. Факт залишався фактом: його впіймали на хабарі, і це було очевидно.

Згадуючи потім той день, доцент розумів, що випав в осад. Ні, він усвідомлював, що рано чи пізно може попастись, але сподівався на власну кмітливість і захист з боку керівництва університету. Адже не лише для себе старався. А тут Бог відібрав йому розум.

Отямився лише в кабінеті начальника Дрогославського відділу СБУ. Цілий шматок життя – від затримання в машині до цього моменту – випав з його пам'яті. Коли ж нарешті взяв себе в руки і став усе заперечувати, з'ясувалося, що це даремно. Докази були беззаперечними. Звісно, студентик всучив йому мічені долари, на них чітко виявили його пальчики, щось там підсвічували, маніпулювали з його руками, а він слухняно давав робити з собою все, що їм тільки заманеться, бо здалося, що від цього залежало, відпустять його чи ні. Він тупо опирався, але коли мова зайшла про зафіксовані ще два епізоди хабарництва за його участю, зрозумів, що загнаний у глухий кут. Причому загнав сам себе, знехтувавши інтуїцією й довірившись проклятому студенту.

Не залишалося нічого іншого, як писати чистосердечне зізнання, але есбеушникам цього було замало. Він зрозумів, що найбільше їх цікавить, чи не передавав він гроші ректору. Звісно, що передавав, бо інакше в цій системі було неможливо вижити. Але ректор його конкретно попередив: якщо він здасть усі схеми і людей, на порятунок може не сподіватись.

Це йому тільки здалось чи справді так було? Коли він, затинаячись, злякано сказав, що брав хабарі сам і ректору чи будь-кому іншому грошей не носив, есбеушники

зітхнули з полегшенням.

18

Міський голова не зауважив, хто саме з депутатів кинув рятівну соломинку, сказавши, що в положенні про почесних громадян Дрогослава мова йде про живих, а не померлих осіб. Але, здавалося, вже ніщо не могло зупинити Гриця, якщо він щось задумав. Цей депутатик, перекикуючи інших, стверджував, що народні обранці мають право переписувати положення і приймати такі рішення, які потрібно. Зрештою, сказав він, Орестові Гусаку не потрібні безкоштовні комунальні послуги чи інші пільги, передбачені положенням про почесних громадян Дрогослава. Справа в іншому – чи вміємо ми шанувати пам'ять тих, хто віддав за нас своє життя.

Мабуть, і сам Гриць не сподівався, що такі пафосні слова зринуть з його вуст. Навіть найзапекліші його опоненти з чужих і своїх змовчали.

Врешті-решт, депутати прийшли до компромісного рішення, а міський голова мусив з ними погодитись. Питання таки внесли до порядку денного сесії. Оскільки вона сьогодні не закінчиться, а буде продовжена в якийсь інший день, то слід, аби це питання розглянули на відповідних депутатських комісіях, де кожний може внести свої пропозиції. Тоді й стане зрозуміло як розв'язати цю проблему.

Гриць ішов на своє місце з виразом переможця на обличчі. Міський голова, дивлячись на депутатика, затаївся і вважав, що програв битву, але не війну.

19

Те, що Путін переграв його, було зрозуміло, як ясний день. Але як і коли?

До кремлівського карлика зберігали лояльність лише дурні. Розумні люди цю лояльність імітували.

Відраза до низьких людей зародилася в нього ще в юності. Зараз він мав метр вісімдесят два, і Путін на цьому тлі був дитиною.

Він зустрічався зі своїм першим коханням, і справа йшла до весілля. Але Оксану жорстоко зґвалтували. Принаймні так казала її мама. По дівчині ж цього не було видно. Здавалося, вона задоволена тим, що сталося, і згадує щось приємне. Правда відкрилась, коли у них справа дійшла до сексу. Оксана розсміялась, побачивши його пічик. Він розсердився й мало не задушив її, аж поки вона зі страху не зізналась, що у гвалтівника було диво природи, хоча сам він мав десь метр шістдесят.

Звісно, так вони й не одружились, а він, коли бачив низьких людей, несвідомо й автоматично починав їх ненавидіти.

Бути олігархом у Росії – смертельно небезпечно. Особливо, якщо ти не ліг під Путіна. Він ліг, бо приклад Ходорковського постійно був перед очима. Справа ж не у бізнесі і не в тому, що ти крадеш із державного бюджету мільярди, а у наявності чи у відсутності лояльності до Путіна. У Ходорковського цієї важливої якості не було – тому й заgrimів за повною програмою.

Він став згадувати, коли проколовся. А що проколовся – сумнівів уже не було. Спочатку – глухі передчуття, які незабаром ставали дійсністю. Замовлення тепер не пливли йому до рук, як раніше. За кожну державну програму і відповідне фінансування

треба було боротися. Але сам факт, що він встряг у боротьбу, ще не гарантував успіху. Більше того, йому вже навіть не пояснювали, чому він вибув із числа фаворитів, а лише робили великі круглі очі й заковували їх до небес. Звичайно, він розумів, що Путін не втручається у кожний так званий конкурс, який неодмінно закінчується вимиванням грошей із державного бюджету, але було зрозуміло, що команда "фас" однозначно йде згори. Він хотів напряду звернутися до Путіна, бо думав, що той не знає про цю несправедливість стосовно нього, але сам розсміявся зі своєї наївності. Вдавати ж, що нічого не сталося і продовжувати жити, як до цього, теж не виходило. Проковтнуть і навіть не вдаються. Розумніше ж взяти паузу і продумати кожний свій наступний крок.

І тут ніби Бог стукнув його по чолі й повернув пам'ять. Ну, звичайно, Маша! Ця журналісточка брала в нього інтерв'ю. Він розповів їй безневинний анекдот про Путіна. Здається, про дірку в презервативі, тому й штампує Росія путіних. Звісно, їй вистачило здорового глузду не друкувати цей анекдот. Та й який редактор погодився би на це? Хіба що коли б наступного дня надумав вчинити самогубство. Він брав усю вину на себе і списував на власну дурість. Бідна дівчинка, яка видалась йому щирою й наївною, добросовісно переписала інтерв'ю, а вже хтось інший правив, бо було видно досвідчену руку. Він, як завжди, не вимагав, аби йому дали готовий до друку текст. Вірив у справедливість і порядність журналістів і редакторів, тому не вносив виправлень. А якщо в людей цього не було – Бог їм суддя. Цей хтось побачив анекдот – і доповів кому треба. Як все геніально просто!

Ех, Маша, Маша, три рублі – і наша...

20

День сумно догорав. За вікном несподівано здійнявся вітер. Здавалося, це щось космічне. За законами природи, холод не мав би залетіти до кімнати. Але ж мама Ореста Гусака відчула, що замерзає. Злякано подивилася на фотографію сина. Він був серйозним, як завжди. Ніби дивився на людей і думав: що ж ви робите, чому не цінуєте життя?

Чоловік помер минулого року. Пиячив. Цироз печінки. Мучився, але недовго. Лікарі казали, що потрібні великі гроші, аби його врятувати. Але де ж наберешся цих грошей? Дуже переживала, щоби син теж не став пияком. Бог милував. То були вже інші крайнощі, бо Орест взагалі не вживав алкоголю.

Їй боліло серце, коли син розлучився. Здавалося, втратила назавжди внука, якого колишня вже синова дружина відвезла до своїх батьків. А це майже сто кілометрів від них. Вже й не пам'ятала, коли востаннє бачила малого.

У вересні 2013 року Орест поїхав у Київ на заробітки. Казав, що працює в престижній будівельній фірмі. Мав непогані гроші. А коли люди почали виступати проти Януковича і за Євросоюз, її материнське серце відчуло біду. Казала синові, щоби повертався додому. Не треба великих грошей, проживуть на її пенсію. Орест відповідав по телефону, що спокійно собі працює, не встрягає в революційні події. Це трохи заспокоїло, хоча знала свого сина. Ну, не може він бути байдужим. Приїхав на Різдво

додому, побув декілька днів і знову рвонув до Києва. Відчувала, що нудиться. Нарешті зізнався, що має в Києві дівчину, скучив за нею. Пообіцяв на Пасху приїхати з нею в Дрогослав, а там й одружаться. Раділа за нього, але радість все одно була сумною. Бачила фотографію нареченої сина. Спокійний погляд. Мила усмішка.

А потім той передвечірній дзвінок. Номер телефону сина. Невідомий чоловічий голос каже, що Ореста вбили. Куля снайпера потрапила в скроню.

Вже й не пам'ятає, як пережила ті дні. Привезли сина в закритій труні. Дуже хотіла його побачити – хоч мертвого. Сусіди і знайомі відрадили. Вона й сама розуміла, що від голови Ореста мало що залишилося. Але хоч тіло його поцілувати. Це ж її кровиночка.

Познайомилася з його дівчиною. Та обіцяла телефонувати, приїжджати. Спочатку розмовляли мало не кожний день, а потім дзвінки від неї стали все рідшими. Розуміла, що нічим наречена сина їй не зобов'язана.

А тепер ці розмови, що Орестові хочуть присвоїти звання Почесного громадянина Дрогослава. Не треба цього. Він не любив слави. Був скромним. Треба буде піти завтра до міської ради і сказати, щоб не робили цього.

Вітер за вікном так само несподівано вщух, як і здійснювся. Але космічний холод все ще пронизував тіло матері. На неї дивився з портрета син. Здавалося, що Орест усміхається.

21

Сесія затягнулася ще на добру годину, бо депутати почали сперечатися між собою яким у порядку денному має стояти питання про дочасне припинення повноважень першого заступника міського голови. Опозиція вимагала, щоби воно було першим, бо вже мала кандидатуру на цю посаду й хотіла обов'язково пропхати свого чоловіка. Натомість хтось із більшості запропонував узагалі не розглядати цього питання, бо маємо важку ситуацію, коли Росія може оголосити війну Україні, а, як відомо, коней на переправі не міняють.

Потім довелося довго втихомирювати Гриця, який вигукнув, що якщо перший заступник міського голови і кінь, то обов'язково в пальті. Почалися взаємні образи й з'ясування стосунків, так що міський голова певний час не міг керувати роботою сесії, бо його ніхто не слухав. А коли вдалося знову взяти владу в свої руки, то зумів втихомирити і примирити депутатів, немов батько дітей. Він сказав, що це питання вже винесене на сесію, так що його слід розглянути, а вже тоді вирішувати, чи припиняти дочасно повноваження першого заступника міського голови, чи нехай собі чоловік спокійно працює далі.

Тут вже не стримався перший заступник міського голови, який сказав, що написав заяву на звільнення і просить його з миром відпустити. Депутати від опозиції зустріли ці слова оплесками, а більшість стверджувала, що перший заступник міського голови передумає і залишиться на своїй посаді.

Зрештою, в кінцевому результаті проголосували так, як і було на початку про порядок денний сесії. Спочатку розглянуть питання про тисячоліття Дрогослава, потім – про продовження чи не продовження мораторію на продаж спиртних напоїв до кінця

Великого посту, а насамкінець цього дня – про дочасне припинення повноважень першого заступника міського голови. Решта питань перенесуть на інше пленарне засідання.

Проголосували всі одностайно, і міський голова зауважив, що не треба було витрачати майже три години дорогоцінного часу на порожню балаканину. Знову скочив Гриць і сказав, що це не порожня балаканина, а демократія, коли опозиція має право голосу, але його висміяли депутати від більшості, на що в суперечках пішло ще хвилин тридцять.

Зрештою, хтось із депутатів запропонував зробити перерву на обід, як і передбачено регламентом. Міський голова радо на це пристав, бо коханка не давала йому спокою, бомбардуючи телефонними дзвінками.

22

– Так його ж садити треба! – вирвалось у Івана Трохимовича, коли сорока на хвості принесла новину про те, що Коломойського призначають керівником Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

Колеги-слідчі подивилися на нього, сховавши усмішки в кутиках губ, але нічого не сказали.

Проте через декілька годин, коли Іван Трохимович нудився і працював з документами, на нього чекав новий удар. Вже інша сорока в міні-спідниці принесла новину, що начальником їхнього відділу призначили невисокого череваня з масивними окулярами на носі-картоплині. Цю посаду пропонували самому Іванові Трохимовичу десь місяць тому, але він відмовлявся, посилаючись на те, що вже старий, а треба давати дорогу молодим. Якби ж то знав, що призначать начальником їхнього відділу цього невисокого череваня з масивними окулярами на носі-картоплині, то сам би очолив відділ. Та й не такий він уже старий, незабаром лише сорок сім років стукне.

Цей невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині йому відразу не сподобався. Звичайно, після стількох років роботи в міліції Іван Трохимович навчився бачити людей, що називається, наскрізь. Який би ти зовнішньо не був привабливий, які б золоті слова не говорив, все бачив і розумів Іван Трохимович, жодна дрібничка не вислизала з його поля зору.

Невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині був гнилуватим. Іван Трохимович не зумів би пояснити, що він під цим розуміє, але це слівце як прийшло до нього відразу, характеризуючи майбутнього колегу по відділу, так і залишилося. Нікому про це він не говорив, але ставлення до цього чоловічка склалося в нього відразу. Та й той, здається, відразу зрозумів, хто тут йому головний ворог.

Доволі швидко з'ясувалося, що і в професійному плані невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині є нульовим. Тому вже тепер колишній начальник відділу, який лежав у лікарні з інсультом, давав невисокому череваневі з масивними окулярами на носі-картоплині копирсатися в паперах, а реально розслідували злочини Іван Трохимович і його колеги.

Залишалося лише з'ясувати яким чином невисокий черевань з масивними

окулярами на носі-картоплині став начальником їхнього відділу.

23

Після обіду на сесію Дрогославської міської ради депутати збиралися повільно. Минуло дві години, але кворуму так і не було. Важко було когось спеціально запідозрити у зриві сесії, бо не з'явилися як представники більшості, так і представники меншості. Крім того, і в минулі роки було багато таких випадків, коли після обідньої перерви сесії зривалися із тієї ж причини.

Міський голова лютував. Він хотів ще сьогодні розв'язати три проблеми – із тисячоліттям Дрогослава, з мораторієм на продаж алкоголю, а, головне, зі своїм першим заступником.

Це був його партнер по бізнесу. Він не покладав на нього особливих надій. Просто хотілося мати поруч свою людину.

Економіки як такої у Дрогославі не було, бо всі заводи і фабрики давно стояли, тому перший заступник міського голови, який формально відав неіснуючою економікою міста, виявився старшим куди пошлють. Очевидно, ця роль не сподобалась йому від самого початку, бо він бачив, що його партнер по бізнесу – міський голова, – має реальну владу, на відміну від нього, але до останнього часу намагався тримати свою думку у власній голові. Упродовж чотирьох років незначні конфлікти між ними виникали, проте колишнім партнерам по бізнесу і майже друзям вдавалося все ж знаходити спільну точку зору.

Відверте протистояння між ними виникло після того, коли Андрій Чернюк, головний редактор "Дрогославщини", опублікував статтю, в якій стверджував, що першому заступникові міського голови готують заміну. Ніби цю посаду мав обійняти директор готелю "Дрогослав". Спочатку подумали, що це брехня, а журналіст хоче пересварити між собою чільних представників влади, до якої завжди був в опозиції. Але проговорився сам директор готелю "Дрогослав". В одній поважній компанії він сказав, що міський голова запропонував йому посаду першого заступника.

Відбулася гостра розмова між колишніми партнерами по бізнесу. Наговорили стільки одне одному, що і про спільний бізнес уже мова не йшла, та й про дружбу, очевидно, теж. Результатом стало те, що перший заступник міського голови написав заяву на звільнення.

Тепер питання про дочасне припинення повноважень першого заступника міського голови доводилося відкласти принаймні на тиждень, якщо не більше, бо на носі було святкування двохсотріччя з дня народження Тараса Шевченка, інші нагальні справи, коли просто фізично нема змоги провести сесію.

24

Мабуть, найбільш дражливою фігурою у Дрогославі був Андрій Чернюк. Головний редактор приватної газети "Дрогославщина" не вписувався в жодні лекала обивателів і влади. За великим рахунком, суспільство поділене саме на ці дві категорії. Ті, хто випадає з обойми, – або так звані білі ворони, або невдахи, або крикуни, або ще хтось. Іншими словами, це люди, логіку яких зрозуміти не можна. Якщо зважити на те, що

обивателі вибирають до влади собі подібних, а влада говорить те, що від неї хочуть почути саме обивателі, й робить те, що хочуть вони, то це сіре міщанське середовище єдине в своїй оцінці, воно не терпить революційного, радикального, що підриває її основи.

Мабуть, Андрій Чернюк не був ні революціонером, ні радикалом. Він просто методично й послідовно у своїх статтях викривав владу і висміював обивательську психологію. Це найбільше дратувало міщан, робило чоловіка неприйнятним в їхньому середовищі.

Демократична влада в Дрогославі змінювалась, але ставлення до неї з боку Андрія Чернюка було сталим. Щоправда, він, як це прийнято в західній журналістиці, давав новообраній владі сто днів і не писав про неї упродовж цього часу нічого дошкульного і критичного, але вже на сто перший день у його газеті з'являлися цікаві матеріали, які спочатку тишили обивателів своєю незвичністю, потім насторожували, коли приходило розуміння, що їх, обивателів, прив'язують все міцніше й міцніше до цієї влади, а насамкінець нервувало, бо за всіма помилками й непрофесіоналізмом влади вони бачили себе, коханих.

Найбільше за чоловіка, звісно, переживала дружина. Вона працювала вчителькою, і їй доводилося не раз вислуховувати від колег, що Андрій Чернюк написав не так і не те. Якби в них запитали, що саме не так і що саме не те написав журналіст, вони би, мабуть, не змогли відповісти. Дружина завжди була на боці чоловіка і різко негативно сприймала критику на його адресу, так що з нею перестали говорити на цю тему. Але вдома вона все-таки висловлювала свою точку зору. Насамперед це стосувалося манери написання статей. Вона не сприймала різкості, з якою чоловік накидався на людей, критикуючи їхні вчинки. На її думку, можна було писати не так дошкульно, аби не ображати їх. Андрій Чернюк доводив, що можновладці, а особливо обивателі, які привели цих можновладців до влади, вартують саме такого стилю, але його слова аж ніяк не могли її переконати.

Найбільше дружина боялася того, що з чоловіком може щось трапитись, адже є різні люди. Вона не раз казала йому: "Чернюк, тебе колись вб'ють за твої статті". Він усміхався, як тільки це він умів робити, обіймав її й казав, що нічого з ним не станеться аж до самої смерті. Від цих слів у неї з'являлися сльози на очах, і вона розуміла, що ніщо не зупинить чоловіка, хоча він і обіцяв писати обережніше. Проте минав деякий час, вона читала такі ж критичні й безкомпромісні статті й розуміла, що чоловік йтиме тим же шляхом. Їй залишалося лише молитися за його здоров'я і саме життя.

25

Спочатку задрижали вікна. Здавалося, вони зараз вилетять з рам. За якусь мить почувся гул літака. Стало справді страшно.

Володя був з дружиною вдома. Діти ще не прийшли зі школи.

– Чого він так низько літає? – запитала вона.

Звісно, відповіді у нього не було. Як і на багато інших питань. Все тепер йшло шкереберть. Життя різко змінилось. І це Володі не подобалось. Особливих планів щодо

свого подальшого існування не мав. Але тепер хтось невидимий втручався у його життя й казав, як він має жити. Ніколи не терпів, коли хтось намагався з ним таке робити. Проте зараз не можна було висловити претензії комусь конкретному. Це був загальний психоз. Ніби всі сказалися. Давай їм Росію й Путіна. А що робити тим, хто не хоче Росії й Путіна? Якось не задумувався раніше про те, що живе в Україні. Це було зрозумілим. А тепер Україна стрімко віддалялася від нього, інших людей, від тих, хто хотів Путіна і Росію.

Зателефонував Андрій Чернюк, двоюрідний брат із Дрогослава. На його: "Слава Україні!" – Володя звично відповів: "Героям слава!". Жінка злякано подивилася на чоловіка, ніби ці слова вже були забороненими в їхньому середовищі і хтось міг їх підслухати. Потім біди не оберешся. Володя помітив цей погляд, але не звертав на це уваги. Ніби дражнив дружину, розмовляючи українською. Та пішла на кухню. Відпала потреба страшити її, тому перейшов на російську.

– Та ось ваші літаки зараз будуть нас бомбардувати, – сказав Володя.

Сам зрозумів, що своїми словами поставив межу між собою й Україною. Але це справді міг бути ворожий йому літак, якщо скине бомбу на будинок, в якому він живе. І не має значення, що він український.

Говорили недовго, шукаючи слів. Ніби невидима стіна враз виросла між двоюрідними братами. Все ж сказав Андрієві Чернюку, що Сергій і мама за Путіна і Росію. Ніби жартував, бо не знав, що має з ними робити. Двоюрідний брат казав, аби Володя беріг себе і не висовувався. Та він і сам це розумів.

Попрощались. В душу заповзала порожнеча.

Літак низько завис над їхнім містечком. Здавалося, хоче заглянути в кожную домівку, пересвідчитися, чи засіли там вороги, щоби скинути на них смертоносну бомбу. Потрохи він віддалявся від їхньої будинку. Вікна вже не дрижали.

Володя глянув у вікно. Вже й літака не видно. Лише білі сліди на небі.

Що це було? Україна нагадала про себе? Але чому так зловіще?

26

Громадські слухання щодо встановлення у Дрогославі пам'ятника Тарасові Шевченку все відтягували й відтягували, аж поки місцева влада не зрозуміла, що може бути всеукраїнський скандал. За декілька днів – 200-ліття Пророка і Генія, а тут таке.

У 1989-ому, коли в Дрогославі усе кипіло й вирувало, на центральній площі під час одного з велелюдних віче заклали й освятили камінь, на якому красувалася вигравірувана табличка з надписом про те, що на цьому місці встановлять пам'ятник Тарасові Шевченку.

Минуло чверть століття, а пам'ятника все не було. Точніше, його вже зробили, але тепер не вистачало коштів для встановлення. Та й автори ніби збісились, бо затребували непомірно велику суму.

З грішми на пам'ятник узагалі траплялися дивні речі. Їх збирали всією громадою, а потім з'ясувалося, що значна сума безслідно зникла. Звісно, претензії були до організаторів збору коштів, але тут надійшла пора знецінення грошей – і про цю справу

забули, як і про встановлення самого пам'ятника. Щоправда, мало не кожний кандидат на міського голову у своїй передвиборчій програмі обіцяв звести пам'ятник Шевченкові, але, як завжди буває, руки до цього не доходили, бо зазвичай вигулькували більш важливі проблеми, пов'язані насамперед із господаркою міста.

Нинішньому міському голові Дрогослава сам Бог велів зайнятися зведенням пам'ятника Шевченку з нагоди двохсотлітнього ювілею. Звісно, він би міг цього не робити, бо якраз у його передвиборчій програмі такого пункту не було, просто забули про це в 2010 році, коли відбувалися вибори. Але політична ситуація й занадто низький рейтинг вимагали неординарних рішень, тим паче, коли у жовтні наступного року мали відбутися наступні вибори, а міському голові дуже сподобалося сидіти у владному кріслі.

Прорахувавши всі свої можливості й послухавши думки тих, кого вважали членами його команди, хоча насправді він міг би обійтися без цих людей і спокійно замінити їх іншими, що, втім, не змінювало ситуації жодним чином, а тому треба було миритися з тими, хто є, – міський голова насамперед прийняв рішення прибрати злочасний камінь з центру міста. Зробили це по-зłodійськи, вночі, щоби ніхто не протестував.

Зранку під ратушею було багато людей, але міський голова мав козир, про який подумав заздалегідь. Протестувальників проти святотатства, як вони назвали викрадення каменя з центральної площі міста, запросили до сесійної зали. Тут міський голова з допомогою новітніх засобів техніки показав у різних проекціях новий пам'ятник Тарасові Шевченку, щиро зізнався, скільки коштуватиме його встановлення, а потім з награним болем у голосі повідомив, що необхідних коштів у скарбниці нема, тому до 200-ліття Тараса Шевченка встановлять лише постамент, а всі інші роботи відкладуть до кращих часів.

Заступник міського голови з гуманітарних питань, якого, м'яко кажучи, не долюблювали, бо хоч він і був позапартійним, але підтримував тісні зв'язки з Партією регіонів, висловив пропозицію, аби громада зібрала кошти на пам'ятник Тарасові Шевченку, тому до кінця року можна успішно з цим впоратися. "Якщо кожний мешканець міста, – віщав він, – здасть хоча би по двадцять гривень, то ми виконаємо свій патріотичний обов'язок і нарешті встановимо в Дрогославі пам'ятник Тарасові Шевченку!".

Міський голова насупив чоло, бо напередодні цей регіональчик, як його поза очі називали, нічого не казав, що висуне таку пропозицію, і тепер пальма першості переходила до нього, тим більше, що присутні гаряче підтримали цю ідею.

Але знайшлися невдоволені ситуацією, яка склалася в місті щодо пам'ятника Тарасові Шевченку. Один із них, сивочолий ветеран чи то ОУН, чи то УПА, крикнув, аби провести громадські слухання з цього приводу, – і його теж гаряче підтримали.

Діватися було нікуди – і міський голова мусив пристати й на цю пропозицію. У зв'язку з кримськими подіями він, щоправда, хотів не проводити громадські слухання, а просто відкрити постамент без пам'ятника Шевченку 9 березня з нагоди 200-ліття Поета, але потім погодився, бо занадто багато людей казали йому не йти проти

громади. Знав він цю громаду. Двадцять горлопанів, які у будь-якій патріотичній справі бачать насамперед зиск для себе. Оце вони й видають себе за провідників громади. Але мусить рахуватися з ними, бо ті провідники так можуть накрутити громаду, що йому вдруجه не бачити крісла міського голови.

Тепер чекав на громадські слухання з певним побоюванням, але заспокоював себе, що все має обійтись.

27

Відповідь за підписом Турчинова прийшла надзвичайно швидко, якщо порівнювати з попередніми владами, з якими йому доводилось вести листування. Він намагався відгадати, що ж у цій відповіді, але нічого слушного на думку не йшло. Не запрошують же його справді до в.о. Президента, аби він детально виклав свою позицію з приводу поставлених ним проблем, бо вони мають намір негайно все це втілювати в життя.

Краще би він цієї відповіді не читав, а ще розумніше – взагалі не писав листа Турчинову. Більш єхидної відписки йому ще не доводилося бачити. Він прочитав, що лист уважно вивчений і його пропозиції будуть враховані при розробці нової воєнної доктрини України, над якою зараз працюють. Спочатку він подумав, що Турчинов узагалі не читав його писанини, а якийсь клерк, до якого потрапив цей документ, не зміг осилити і перших двох абзаців, а потім написав стандартну відповідь, штампуєчи подібне сотнями екземплярів на день. Ну, раз у нього такі дурнуваті й недалекі помічники, хай буде так, як є. Звісно, він був злий на Турчинова. Тепер кожна невдача в.о. Президента мала свідчити про правоту генерала інфаркту.

Так назвала його Ліля, і він не сердився на внучку. На когось іншого би розсердився, але не на неї. Що вона, дурненька, забула в тому клятому Криму, та ще й у такий неспокійний час?

Він вдивлявся у кадри протистояння біля кримського парламенту. На мить йому здалося, що він побачив Лілю. Тепер дивився новини на інших телеканалах, але одна і та ж подія була знята з різних ракурсів, і Лілі на тих кадрах уже не було. Та й чи була вона взагалі на тому мітингу, де зішлись прихильники Росії та кримські татари, які більше за українців боронили Україну?

Диктор читав текст, з якого стало зрозуміло, що в ніч на двадцять сьоме лютого всі урядові споруди Криму зайняті невідомими зеленими чоловічками без розпізнавальних знаків.

На зміну йому прийшла дикторка, красива жінка з сумними очима, ледь схожа на його покійну дружину, коли він, ще тоді молоденький лейтенантик, уперше з нею зустрівся. Вона прочитала, що центр Сімферополя заблокований, не пропускають ні транспорт, ні пішоходів. За декілька кілометрів від міста помічені бетеери, які, очевидно, належать Чорноморському флоту Російської Федерації. Турчинов зробив заяву про те, що будь-яке пересування російських військових поза межами базування Чорноморського флоту буде розцінено як акт військової агресії. Поза тим міністерство оборони Російської Федерації здійснює перевірку військ Західного і Центрального округів, що передбачає передислокацію десятків тисяч солдатів і офіцерів під кордон з

Україною.

Починається дурнувата реклама, і він клацає каналами. На одному з них генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен спокійно говорить: "Я закликаю Росію не вживати ніяких заходів, які можуть посилити напругу або створити непорозуміння". Нічого собі! Цей старий пень розуміє, що насправді відбувається, але ж це далеко від нього, ніщо йому не загрожує, нічого переживати.

Він переходить на інший телеканал. Чує, що занепокоєння діями Російської Федерації висловив міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський. Туреччина виступила за підтримку територіальної цілісності України.

Йому хочеться знайти ту дикторку, яка чимось нагадує дружину, але марно. Він забув, на якому каналі вона виступала.

У знемозі вимикає телевізор і заплющує очі. Війна з Росією стає доконаним фактом. Він генерал, він знає. Цього лише сліпий не бачить. Турчинов не сліпий, ще й який зрячий. Тоді що відбувається?

Генерал інфаркту засинає в кріслі. Йому нічого не сниться.

28

Це було не лише пониження, а й приниження. Бойового генерала відправляти у Сибір для облаштування "Об'єкту №17" – це ж знущання. Тішило лише те, що з ним розмовляв Путін, який говорив про важливість для Росії нової справи.

Він уже місяць облаштовує цей клятий "Об'єкт №17", кісточки ниють від морозів, але аж тепер засумнівався, чи справді розмовляв з Путіним. Чутки про його двійників точилися давно, але він усе відмітав як контрреволюційну ересь. А тепер пригадував оту зустріч нібито з Путіним і все більше переконувався, як його нахабно обдурили.

Псевдо-Путін був чи то переляканим, чи то не впевненим у собі. Він час від часу кидав погляди на охоронця, який стояв поруч. Той бульдожим поглядом впивався в генерала, паралізуючи його волю, ніби боявся, що зараз розшматують його підзахисного. Перед псевдо-Путіним лежав аркуш паперу. Там було щось надруковане великими літерами. Псевдо-Путін, розмовляючи з генералом, заглядав у папірець, довго підшукуючи потрібне слово. Інколи пауза немилосердно затягувалась, і тоді охоронець переминався з ноги на ногу і скося дивився на піддослідного кролика, який сьогодні невдало виконував роль російського президента. Це, мабуть, слугувало своєрідним сигналом для псевдо-Путіна, який миттєво віднаходив потрібне слово і вже тепер сам скося дивився на охоронця, ніби очікував від нього кулю в будь-який момент.

Ось ці деталі, на які тоді не звернув увагу, вплили зараз у всій своїй наготі. Він заскреготів від люті зубами. Мабуть, стукнув би і кулаком по столі, якби в кабінет не ввалився полковник, його заступник. Було видно, що той уже добряче десь хильнув, бо бісики ось-ось могли вискочити з його очей. Наштовхнувшись на смертельний погляд генерала, полковник змалів на очах, а хміль з його голови моментально вивітрився.

- Приїхала перша партія, - пролепетав він. - Будете особисто інспектувати чи це зробити мені?

Ось як він міг задати таке питання? Рука генерала автоматично потягнулася до

кобури. Полковник закам'янів і навіть не думав про опір, щоби врятувати власне життя.

29

Першого березня отцеві Григорію виповнилося вісімдесят років. Він був найстарішим священиком у Дрогославі. Мабуть, людям здавалося, що він завжди керував своєю парафією, хоча насправді до Дрогослава приїхав на початку серпня 1962 року. Звісно, це було заслання. Не можна перечити самому Московському патріарху. Він і сам не любив еретиків, вважав їх нікчемами і зазнайками. То що про нього могла подумати найвища особа в їхній церковній ієрархії?

Великою несподіванкою для отця Григорія стало те, що десь за півгодини до вранішньої Служби Божої до нього завітали міський голова і секретар міської ради. Вони подарували йому великий букет жовтих троянд – улюблені квіти ще з юності – та товстенький конверт з грішми. І хоча урядники, як він їх називав, зайшли не з парадного входу, все ж оцінив їхню мужність. Привітати настоятеля храму Московського патріархату, нехай і підпільно, коли абсолютна більшість мешканців Дрогослава ходить до греко-католицьких церков, – це багато вартувало. Звісно, вони відмовились від будь-якої гостини, навіть чаю не попили, злукавивши, що мають ще багато справ.

Отця Григорія вітали парафіяни з церкви. Ближче до обіду з'їхалися священики з навколишніх міст і містечок, лунали телефонні дзвінки. Хоча минуло вже понад п'ять десятиліть, коли він потрапив під роздачу, все ж московські священики, як він їх називав, були обережними і не йшли на явний контакт з отцем Григорієм. Для них нічого не значило, що він всі ці роки тримався і не піддався спокусі перейти до команди київських священиків (знову ж таки вислів отця Григорія). Останні більш тепло і людяно ставилися до нього, бо багато з них фактично втекло від Московського патріархату і знало отця Григорія лише з найкращого боку. Він не засуджував їх, бо розумів, що життєві обставини витворюють з людиною дива. Власне, витворюють, а не творять. Сам не бачив для себе шляху до Києва, хоча, можливо, у багатьох питаннях, якщо не в більшості, все ж був на його боці. Зробити рішучий крок заважала внутрішня порядність, а займатися чимось показним, лише для людей і влади, отець Григорій не хотів, та й ніколи не робив цього. Це була філософія його душі, яку мало хто розумів, якщо розумів узагалі.

Щоразу, коли лунав черговий телефонний дзвінок, отець Григорій здригався. Чого гріха таїти, чекав вітань від отця Івана, дрогославського греко-католицького декана, з яким постійно був на ножах. Інші греко-католицькі священики із Дрогослава сухо привітали його з ювілеєм, але того дня отець Григорій так і не дочекався дзвінка від отця Івана.

Він згадував цей важкий для нього день, дивлячись перед сном новини.

Після засідання Ради національної безпеки та оборони України її секретар Андрій Парубій аж занадто бадьоро, як видалося отцеві Григорію, відрепортував: "Ситуація в Криму локалізована, охорона адмінприміщень на Півдні і Сході України посилена. Українські військові об'єкти в Севастополі не захоплені і не атакуються. У випадку агресії

військові готові дати адекватну відповідь".

Здається, цим його словам протирічили інші події, які лилися з екрану телевізора, але отець Григорій намагався поки що не звертати на це увагу.

Диктори монотонно читають тексти. Всередині наростає тривога, і отець Григорій розуміє, що навряд чи швидко вдасться заснути, хоча добряче вимучився за день.

На в'їздах до Криму з'являються бетонні блокпости. Їх охороняють озброєні люди в камуфляжах. Заблоковано всі аеропорти Криму.

Іде відеоряд з держсекретарем США Джоном Керрі. Той зазначає, що мав телефонну розмову з міністром закордонних справ Російської Федерації Сергієм Лавровим, який запевнив, що Росія поважатиме суверенітет і територіальну цілісність України.

Але найважливішою новиною дня стала, безумовно, та, що Рада Федерації Росії ухвалила рішення про дозвіл на використання військ поза межами Росії. Отець Григорій розуміє, що в даному контексті мова йде насамперед про Крим. Війна між братами-слов'янами?

Згодом з'ясується, що приводом до введення російських військ в Україну була показана російським телебаченням стрілянина у Сімферополі між кількома угрупованнями. Це – фейк, постановочне відео. Але маховик війни уже запущено.

Президент США Барак Обама каже, що Росія дорого заплатить, а її агресивні дії призведуть до ізоляції на міжнародній арені.

У Донецьку пікетують облдержадміністрацію, але захопити її не можуть. Проте зірвали з флагштока український прапор і встановили російський. Тут же на площі вибирають "народного губернатора". Ним став якийсь Павло Губарев.

Депутати Донецької міської ради виступають за проведення референдуму щодо федералізації регіону.

Отець Григорій вимикає телевізор. Він більше не може й не хоче бачити і чути це, бо розуміє, до чого все котиться.

Думав зустріти смерть у спокої та мирі, але відчував, що Майдан так просто не закінчиться. Тепер, схоже, починається найстрахітливіше і найжорстокіше.

Він молиться до глибокої ночі й засинає аж на світанку. Великий вогняний шар накочується на отця Григорія. Здається, від нього нікуди сховатися. В останній момент чиясь могутня рука висмикує отця Григорія і рятує від смерті. Він розуміє, що це Бог. Отець Григорій блаженно усміхається уві сні.

30

Марина вже не вперше думала про те, що Андрій їй зраджує. Здається, сьогодні цьому знайшла підтвердження.

Кохався він якось невпевнено, ніби думав про щось стороннє чи іншу жінку, а коли закінчив свою справу, відразу відвернувся і швидко заснув. Вона й не встигла нічого відчувати. Хотілося відлупцювати чоловіка за неувважність до себе. Добре, що задовольнив себе, а на дружину йому начхати.

Хіть, як ніколи, заповнювала все її тіло. Хотілося поцілунків, ласки, кохання. Андрій

спить поруч, а нічого цього вона вже сьогодні від нього не отримає.

Поволі думки переходять на придуманого нею чоловіка. Марина не знає, як він виглядає. Це щось абстрактне, неконкретне, але їй здається, що вона вже ніби відчуває його. В нього ніжні руки, чутливі губи.

Незчулась, як пальчики сповзають до низу живота. Здається, цей ще невідомий їй чоловік зараз задовольнить її. Марині добре. Пальчики роблять свою справу. Ледве стримується, щоб не скрикнути від задоволення.

Але минає хвилина-друга - і Марині стає сумно. Фізично тіло ніби задоволене. Але чому така порожнеча в душі?

Андрій хропить. Зараз би стукнула його! Ледве стримує себе. Трохи втих, а потім розхропівся з новою силою. Запхала руку під його подушку, струсонула голову. Ніби не хропить. Тільки почала засинати, знову чоловік розійшовся.

Свекор встав, швендяє по коридору, ніяк не втрапить до туалету. Сидів там довго. Марина вже починала засинати. Шум води із бачка знову збадьорив її.

Ще довго лежала з розплющеними очима. Вже й Андрій не хропів і в квартирі було тихо, а сон не йшов до неї.

Думала про чоловіка. Не про Андрія. Про того іншого, якого не знала. Що за дурні думки? Навіщо їй це?

31

Карл міг бути задоволеним. Його улюблениця Ангела цілком виправдовувала своє існування на планеті Земля.

Дружину Карла теж звали Ангелою. Спочатку вона думала, що чоловік придуркується, коли каже, що закоханий у канцлерку, але потім побачила це обожнювання наяву. Карл стверджував, що Ангела Меркель нагадує йому перше кохання. Стіни у спальні він обклеїв плакатами, на яких канцлерка була сфотографована з різних ракурсів. Коли дружина ніби жартома, але все ж доволі різко висловилася, щоби Карл нарешті визначився, з якою Ангелою буде спати, той задумливо відповів, що був би не проти, якби в цьому ліжку з'явилася Меркель. "Ти хворий!" - вигукнула Ангела і відтоді спала у вітальні. Жодні вмовляння чоловіка не допомогли. Карл був самотнім у коханні, а тепер насолоджувався товариством Ангели - та, що Меркель.

Раніше він писав їй одного листа на тиждень, зізнаючись у коханні. Щоразу це була нова поема в прозі. Він думав, що листи до неї не доходять, бо лизоблюди-чиновники не хочуть відривати Меркель від виконання державних справ. Але одного разу, коли він найменше цього сподівався, від неї таки надійшла відповідь. Ангела Меркель писала, що вдячна йому за листи, кожний з яких прочитала з великою увагою і насолодою. Звичайно, вона не вартує Карла, а тому не може відповісти йому взаємністю. Але просить його їй більше не писати, бо це відволікає від важливих державних справ.

Лист був сухим, прагматичним, якраз у стилі Ангели Меркель. Карла гріло те, що його листи кохана жінка читала з насолодою. Звісно, він не міг відмовити їй і перестав надсилати листи. Але все одно щотижня писав їх і складав у тумбочці біля ліжка.

Карл належав до тих німців, які активно цікавляться політикою на міщанському рівні, але не беруть у ній жодної участі. Він не симпатизував жодній політичній силі, і якби не Ангела Меркель, то теж би критикував партію, до якої вона належала. Карл і на вибори ходив радше за інерцією, ніж свідомо. Звичайно, на федеральному рівні однозначно голосував за Ангелу Меркель і її партію, а ось на місцевих виборах давав волю фантазії. Деякі кандидати, мабуть, здивувались би, що Карл проголосував саме за них, бо їхні погляди зазвичай були протилежними до його. Втім, він і сам не знав, чи має ідеологічні або політичні погляди.

Тепер, коли увага світової громадськості була прикута до подій у Криму, Карлу було просто цікаво, яку позицію займе Ангела Меркель, аби вслід за нею виробити й власну лінію поведінки. Звісно, "світова громадськість" – це було гучно сказано, бо насправді кожна людина жила своїм життям. Мало кого цікавила велика політика, а ще менше людей у ній розбирались. Це Карл бачив на прикладі свого невеличкого провінційного містечка, абсолютна більшість мешканців якого якщо й чула про Крим, то думала, що він належав Росії. Протистояння в Криму, яке загрожувало перерости в російсько-українську війну, активізувало росіян, які тут проживали. Це було всього декілька десятків осіб, які в різні роки емігрували із Росії, але їхня войовнича агресія почала зашкалювати у зв'язку з кримськими подіями, так що навіть виважена позиція Ангели Меркель у цьому питанні не могла їх втихомирити. Українців у їхньому містечку навряд чи був добрий десяток, але вони сиділи тихо, ніби те, що відбувається в Україні, їх зовсім не цікавило. Карл не міг цього зрозуміти, проте об'єктивні обставини у вигляді Ангели Меркель змушували його дрейфувати від російської діаспори у їхньому містечку до української. Якихось особливих симпатій до росіян він не мав, але йому доводилося спілкуватися з деякими із них. Враження були не найкращими, але вже як є, так і має бути. Тепер Карлу хотілося зійтися ближче з українцями. Але ж не прийде він до них у гості, щоби познайомитись. Треба чекати слушного моменту. Колишній розвідник умів чекати.

На думку Карла, Ангела Меркель цілком однозначно висловилася з приводу подій у Криму: "Ми маємо робити все, що можемо, – і я особисто вже розмовляла з президентом Путіним, із представниками України – для збереження територіальної цілісності України. Події в Криму нас надзвичайно непокоять. Ми маємо довести, що навчилися чогось у минулому і що конфлікти можна розв'язувати мирним шляхом".

А через декілька днів "Нью-Йорк таймс" передала слова Ангели Меркель, що Путін, імовірно, втратив зв'язок з реальністю. Газета посиалася на телефонну розмову канцлерки Німеччини з Бараком Обамою. Видання також стверджувало, що Меркель запропонувала Путіну створити групу з розслідування ситуації в Криму під егідою ОБСЄ, і той погодився. Канцлерка наголошувала, що дії росіян у Криму – це інтервенція, і такі кроки Кремля порушують міжнародне законодавство. Путін відповів, що російськомовним мешканцям півострова загрожує небезпека з боку українських націоналістів. Дії російської армії, за його словами, є повністю адекватними для такої екстраординарної ситуації.

Карл ніколи не вірив Путіну, а тепер тим більше. Особливу огиду в нього викликало те, що той служив у КГБ на території Німеччини часів Радянського Союзу. Йому навіть здавалося, що одного разу він зустрівся з Путіним. Але все було ніби в тумані, та й стільки років минуло. Карл завжди відчував себе вільною людиною, а тому будь-яке насилля над собою вважав загрозою власному життю. Що доброго міг зробити кагебіст Путін у Криму?

Кохання до Ангели Меркель не дозволяло Карлу реально оцінювати її діяльність. Все, що би вона не робила, викликало у нього дитяче захоплення. Тепер же він ще й пишався Ангелою і тим, що живе саме в Німеччині, а не в якійсь іншій країні світу. "Ангела робить велику політику", – думав Карл і порівнював канцлерку з дружиною. Звісно, остання завжди була в програті.

32

Зранку Віталіна почула від мами на свою адресу все, що тільки можна. І така вона, і сяка, і вдома не допомагає, і вештається вечорами не знати де. Але було і щось новеньке – мовляв, навіть заміж вийти не може і дитину народити. Це була заборонена тема. Мама її ніколи не торкалася після того страшного випадку. А тут уперше заговорила.

Коли Віталіні було дев'ятнадцять, її зґвалтували. Мама весь цей час тримала мовчанку з цього приводу, аби не травмувати доньку. А коли сьогодні Віталіна почула від неї ці слова – закам'яніла. Мама зрозуміла, що переборщила, але була не з тих жінок, які вміли просити пробачення. Вона лише замовкла, дивлячись на доньку й очікуючи на її реакцію. Їй поталанило, бо застогнав паралізований чоловік, і дві жінки кинулися до нього. Той дивився на Віталіну і ніби щось просив у неї, але вона не могла зрозуміти цього погляду. Та ще й мама була поруч.

Віталіна проковтнула сльози і пішла на роботу. Вона працювала в "Дрогославській зорі". Редактор, який вимагав від неї сексу, а вона йому відмовила, був злопам'ятним і фактично затикав нею всі дірки. Це бачили всі співробітники, але мовчали, боячись, щоб і з ними не сталося чогось подібного. Віталіні доводилося бігати туди-сюди, писати мало не на ходу, аби інформація потрапила до свіжого номеру газети, а потім з'ясовувалося, що твої статті нікому не потрібні, їх не ставлять у номер. Вона прекрасно розуміла, що головний фактично виштовхує її із редакції. А влаштуватися на іншу роботу не було змоги, навіть на мінімальну зарплату, як у "Дрогославській зорі". Мусила терпіти, хоча щодня йшла на роботу, як на каторгу.

Але сьогодні Бог вирішив влаштувати їй свято душі. Може, Диявол. Зрештою, це вже не мало принципового значення, хто саме.

Ще здалеку Віталіна побачила згорблену фігуру старої жінки, яка з великими зусиллями пхала поперед себе інвалідний візок. Падав мокрий сніг, люди місили болото, і треба було дивитися під ноги. Але Віталіна впилась поглядом у чоловіка, який сидів у інвалідному візку. Це був він, її гвалтівник. Вона знала, що десь рік тому той потрапив в автомобільну аварію, мав проблеми з хребтом, не міг ходити. Вона тоді плакала і казала сама собі, що справедливість є не лише на небі, а й на землі. Але одна

справа знати про це, а зовсім інша – бачити свого мучителя в інвалідному візку.

Чорний "Мерседес" з тонованим склом на великій швидкості пожбурих з-під задніх коліс суміш снігу, болота і води на того, хто сидів у інвалідному візку. Частина цього божественного нектару потрапила на маму мучителя, яка заступалася за свого синочка, коли дізналася, що він зґвалтував Віталіну. Якби Бог у ту мить побачив страшну посмішку на обличчі у Віталіни, він би жахнувся своєму творінню. А за земними мірками нічого особливого не трапилося. Просто кат і жертва помінялися місцями.

33

Уже другу добу від Лілі не було жодних звісток. Спочатку в порожнечу лунали гудки, а потім і вони зникли. Операторка байдужим голосом сповіщала, що абонент знаходиться поза зоною досяжності.

Генерал інфаркту не знаходив собі місця. Звісно, він чудово розумів, що насправді відбувається в Криму і що можуть зробити з людьми, які люблять Україну. Ліля належала саме до таких.

Дзвінки до редакції, в якій працювала Ліля, теж нічого не дали. Спочатку він розмовляв з головним редактором. Той запевнив, що робить усе можливе, аби з'ясувати, де Ліля. З цього генерал інфаркту зробив висновок, що той не володіє ситуацією і взагалі, мабуть, не розуміє, що відбувається. Потім доступ до телефону головного редактора обірвався, генерала інфаркту стали футболити по редакційних відділах, але там, звісно, теж не знали, що з Лілею.

Він телефонував у міністерство, до своїх знайомих військових у Крим, був готовий піти на поклін до самого лихого, аби дізнатися, що з внучкою. Відчував, що всюди його холодно вислуховують, але розумів, що ці люди палець об палець не вдарять, аби допомогти йому в біді.

І тоді йому зателефонував Іван Андрійович. Він пам'ятав цього скромного чоловіка. Здається, той уже став полковником СБУ, свого часу вони пересіклися по одній справі. Тепер генерал інфаркту думав, що той щось знає про Лілю. Звісно, такі речі по телефону не обговорюють, і він запросив полковника до себе додому.

З'ясувалося, що той в органах уже не працює, входить до керівної структури якоїсь громадської організації, що має світле майбутнє, – так і сказав. Це розчарувало генерала інфаркту, бо провідники комунізму, цієї найбільшої утопії світу, теж обіцяють світле майбутнє. Але ж не буде він через це виганяти чоловіка.

Насправді Івана Андрійовича зацікавила записка, надіслана генералом інфаркту Турчинову. Він уже й забув про неї, бо день і ніч думав про Лілю, тому віддав цьому ввічливому чоловічкові свою писанину і відповідь в.о. президента – з єдиною метою, аби той чим швидше йшов геть. Все втрачало сенс, коли не знаєш, що з внучкою.

А в Івана Андрійовича, здається, розв'язався язик від правдивого закарпатського коньяку, яким його пригостив генерал інфаркту. Він розповідав про те, чого не можна було почути по телевізору чи прочитати у газетах. Наприклад, повідомляли, що невідомі викрали генерал-полковника, директора департаменту по роботі з особовим

складом адміністрації Державної прикордонної служби України Михайла Ковалю. Звісно, у світлі протистояння з Росією це приписували російським спецслужбам, а Іван Андрійович казав, що до цього причетні російські байкери. І сміх, і гріх! Але чоловік знав, що говорить, бо різноманітна інформація, недоступна простим смертним, продовжувала і досі надходити до нього.

Пройшовся він і по Турчинову, що насторожило генерала інфаркту, бо прозвучало якось нещиро, в надії прихилити на свій бік, бо ж знали його ставлення до цього чоловіка, та й із самого змісту записки до в.о. президента можна було зробити певні висновки. Іван Андрійович знущався з Турчинова, низько оцінивши його кадрові призначення. Так, першого березня Турчинов призначив Дениса Березовського командувачем Військово-морських сил України, а вже наступного дня той у присутності самопроголошеного прем'єр-міністра Автономної Республіки Крим Аксьонова прийняв присягу на вірність жителям Криму і міста Севастополя.

Іван Андрійович розумів, що не вдалося витягнути генерала інфаркту на відверту розмову. А він багато чого хотів почути, бо не за власною ж ініціативою прийшов сюди, та й копію документа, скерованого Турчинову, в їхній організації вже мали.

Залишався останній козир – і він його викинув.

– Розумію, що ти переживаєш за внучку, – сказав Іван Андрійович, – але завтра матимеш хороші новини.

Генерал інфаркту не пам'ятав, щоби переходив на "ти" з Іваном Андрійовичем, проте готовий був витримати будь-яке панібратство, навіть приниження, аби взнати, що з Лілею. Колишній полковник СБУ сказав, що більшого, на жаль, сказати не може, але запевнив, що з внучкою все гаразд.

Коли він пішов, у генерала інфаркту розболілося серце. Чи не вперше за багато років згадав Бога. Мусить жити, щоби побачити Лілю.

34

На громадські слухання щодо встановлення пам'ятника Тарасові Шевченку в Дрогославі збиралися довго й знервовано, аж поки не пересварилися між собою.

Ініціатором цього сімейного походу була Марина. Андрій не смів їй суперечити, хоча відразу було видно, що йому ця затія не до душі. Його батьки теж збирались як мокре горить, а коли Марина зауважила, що з такими темпами вони прийдуть лише тоді, коли громадські слухання закінчатся, батько Андрія психанув і сказав, що нікуди він не йде. Свекруха винувато дивилася на Марину: мовляв, нічого не зроблю з цим упертим чоловіком і теж мушу залишитися вдома. Але по ній було видно, що вона навіть рада, що нікуди не йде, бо їй взагалі було важко витурити із квартири.

Мабуть, похід у місто взагалі би не відбувся, але Петрик і Павлик вже були вдягнені й повсякчас смикали маму й запитували, коли вони підуть гуляти. А тут ще Іванна Степанівна постійно телефонувала, аж поки Марина не крикнула мамі, що вони вже виходять. В Андрія не було вибору, бо він втрачав рештки хоробрості, коли наштовхувався ось на такий войовничий погляд дружини.

Іванна Степанівна чекала їх біля ратуші. Людей перед входом до приміщення не

було, і Марина подумала, що всі вже на громадських слуханнях. Але коли вони зайшли до сесійної зали, то зрозуміли, що якби не їхня сімейка, то нікому було би говорити, де в Дрогославі встановлювати пам'ятник Тарасові Шевченку. Сюди нагнали працівників ратуші, а людей, які самі прийшли і мали би представляти громаду міста, було не більше двадцяти осіб.

До сесійної зали заглянув міський голова. Оцінивши, що йому ніщо не загрожує, прикликав до себе заступника із гуманітарних питань і сказав, що має більш важливі справи, а тому доручає йому вести зібрання. Той ошелешено глянув на шефа, зрозумівши, що його кидають під танк. Але міський голова пішов, не давши заступникові жодної можливості на відступ.

Люди гомоніли, бо зазначений час початку громадських слухань уже давно минув. Врешті-решт, заступник міського голови наважився і почав щось говорити. Виходило, що у дрогославців просто нема іншого виходу як дев'ятого березня з нагоди двохсотріччя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка відкрити у Дрогославі монумент, на якому згодом постане пам'ятник йому.

Не встиг чоловік, якого підозрювали у тісних стосунках з Партією регіонів, завершити це речення, як з місця зіскочив Орест Бориславський. Колись він працював головним архітектором міста. Казали, що з роботи його вигнали за постійну пиятику, але сам Орест стверджував, що не зміг знайти спільної мови з колишнім керівництвом міста.

На обличчі в Бориславського виступили величезні червоні плями. Важко було зрозуміти, чи це в нього піднявся тиск, чи давався взнаки випитий напередодні слухань алкоголь. Втім, це вже не мало жодного значення ні для присутніх дрогославців, ні для самого Ореста Бориславського. Головним стало те, що він сказав.

Колишній головний архітектор міста назвав нинішню владу непрофесійною, злочинною і байдужою. Працівники ратуші, не змовляючись, глянули на заступника міського голови, очікуючи, як той зреагує. А він опустил голову, заглиблюючись у папери, ніби це його зовсім не стосувалося. Голос Ореста Бориславського набирал обертів. Якщо колишній головний архітектор і вжив напередодні громадських слухань якусь дозу алкоголю, то тепер усе випарувалося і аж ніяк не могло позначитись на його мові.

Несподівано заплакав Павлик і став тягнути маму за руку, аби вийти із сесійної зали. На Марину всі звернули увагу. Орест Бориславський замовк, ніби даючи шанс молодій мамі: залишитись чи піти. Брата у плачі підтримав Петрик, і в Марини не було вибору. Вслід за нею із сесійної зали вийшов Андрій. Іванна Степанівна залишилася. За внуками доглянуть, а ось пам'ятник Тарасові Шевченку – це важливіше.

Здається, за цілий день, аж поки не прийшов додому, він не зронив жодного слова. Такого приниження Володя не відчував ніколи за всі попередні роки свого життя. Здоровий глузд підказував йому, що треба мовчати, але душа рвалася на волю, і він гвалтував душу, стримуючи її, щоби не показати всім навколишнім, що справді думає з

цього приводу.

В автобусі, коли їхав на роботу, двоє чоловіків говорили між собою про Путіна і Росію, про те, що Донбас має стати частиною Росії, як і Крим. Всі пасажери мовчали, прислухаючись до цієї розмови. Здається, вони не заперечували. Хоча, хто його знає. Можливо, хтось і був проти, але мовчав, як Володя. Собі дорожче. Чи просто були невиспані, похмурі, злі цього ранку, і на жодні розмови їх не тягнуло.

На роботі теж багато хто говорив, що Донбас має розлучитися з Україною – і чим швидше, тим краще. І знову Володя змовчав. Здається, ще недавно, особливо до дня народження мами, вступив би в гарячу суперечку з цими людьми, захищаючи рідну неньку Україну. А зараз немов води в рот набрав, відчуваючи себе злочинцем. З'ясувалося, що саме мовчання і є найстрашнішим злочином – особливо, коли усвідомлюєш, що міг сказати, захистити, і тоді б не було того, що сталося.

Весь день вулкан дрімав усередині нього, щоби вивергнути лавину, коли Володя прийшов увечері додому. Жертвами стали дружина і діти. Ніхто нічого не розумів, що це з ним трапилось. А він чіплявся до будь-якої дрібниці, говорив несусвітні речі, хоча усвідомлював, що претензії насамперед має виставляти сам собі.

Трохи заспокоївся, коли пішов у підвал за закрутками. Вибрав баночку огірків і повидло з абрикосів. Закурив, трохи заспокоївся. Згадав маму і розмову з двоюрідним братом Андрієм Чернюком. Щоб вижити, треба бути обережним. З'їдять – і не скривляться.

За вечерею дружина і діти бути тихими і смирними. Не зринули жодного слова. Він теж мовчав, але вже веселіше дивився на світ. Нічого він самотужки не змінить. Треба пристосовуватись. У цей непростий час слід вижити, а там видно буде.

Дружина відчула зміну в його настрої. Тихо сказала, що сусіди виїжджають до родичів у Харків. Це ніби було запитання. Мовляв, а ми тут залишаємось чи теж поїдемо? Але відповідь повисла в повітрі. Володя нічого не сказав. Мовчки доїв, подякував і пішов дивитися телевізор. Діти затаїлися в своїй кімнаті. Дружина мила посуд. На душі у Володі було препаскудно.

36

Сьогодні Решат не був подібний сам на себе. Здавалося, все йшло добре. Має роботу, батьки здорові, він кохає дружину, а вона – його, трійко дітей ростуть. Але коли почув по телевізору новину про оголошення в Україні часткової мобілізації, зрозумів, що настав його час. Крим має бути українським, а не російським, – в цьому був твердо переконаний.

Ще донедавна він міг сперечатися з друзями, що Україна майже нічого не робить для кримських татарів, а ті дивилися на нього, як на важко хвору людину. Хто ж тобою серйозно займеться, якщо ти не маєш власної державності?

Тепер усі ці суперечки не мали жодного значення. Навіть неозброєним оком було видно, що відбувається в Криму. Це лише наївні й необізнані люди могли думати, що в ігрищах Росії на півострові нема нічого серйозного. Але Решат завжди до всього доходив своїм розумом. Його поважали, бо знали, що він не схибить, і якщо вже зробив

якийсь висновок, то Решат правий на всі сто відсотків.

Ще звечора його дружина відчувала, що чоловік хоче їй щось сказати, але не сміла сама розпитувати. Розуміла, що це, мабуть, дуже важлива новина, бо ще ніколи не бачила Решата в такому стані. Дивовижним чином на його обличчі поєдналися рішучість і вагання, ніби він не міг передбачити, чим усе закінчиться. Спочатку вона подумала, що це пов'язано з роботою, що Решат надумав піти звідти. Але чому? Казав же, що нарешті натрапив на нормального начальника, який не йшов у жодні порівняння з попередніми. Знаючи імпульсивний характер Решата, вона всього могла очікувати від нього. Невже знову не знайшов спільної мови з новим начальником через якусь дрібничку, яка для чоловіка була принциповою?

Перед тим як лягати спати, Решат усе-таки сказав дружині, що його тривожить. Найменше вона сподівалася почути від чоловіка, що завтра той іде до військкомату. Якщо не він, то хто захистить Крим від росіян? Так сказав Решат. Чомусь відразу не відчула небезпеки в його словах. Він захищатиме Крим від росіян? Усміхнулась. Добре, що було темно, і Решат не бачив її усмішки, а то би точно образився. Який все-таки наївний у неї чоловік. Що він зробить самотужки?

Але вже вночі, коли чоловік, посопуючи, мирно спав, невідома досі тривога почала оповивати її тіло. Дружина розуміла, що ніякої біди не сталося. Та й що може трапитися з її Решатом? А тривога наростала собі й наростала, і не було жодної змоги зупинити її.

Дружина Решата заснула аж на світанку. Наснилося, що шукає чоловіка в землі, розкидаючи її руками. Земля м'яка, мов перина. Сльози душать її, бо сказали, що Решат у землі, а вона ніяк не може його знайти. І раптом відчуває, що хтось дивиться їй у потилицю. Озирається – а це Решат. Які ж ті люди злі! Він живий, її чоловік, якого вона безмежно кохає. На її обличчі з'являється усмішка, хоча сльози на обличчі ще не висохли. Вона йде до чоловіка. Той стоїть на місці, але все ж ніби відпливає від неї. І чим швидше вона йде до нього, тим більше він віддаляється. Вона вже біжить до свого Решата, але той зникає. Дружина безпомічно озирається, аж поки не бачить його обличчя на хмаринці, що пропливає над нею.

З цим і прокинулася, не знаючи, що має робити. Якби Решат зараз не спав, розказала би йому про свій сон. А коли він прокидається, не наважується цього зробити. Навіщо даремно турбувати чоловіка своїми бабськими дуросцями? Вона ще має надію, що Решат не піде до військкомату.

37

Людмила Іванівна не впізнавала свого Донецька, в якому народилася, виросла і прожила ось уже сорок чотири роки. Якщо вони, корінні мешканці міста, проковтнули те, що відбувалося за Януковича, то тепер, коли закрутилося-завертілося навколо Криму, їх би не мало дивувати лайно, яке з'явилося на поверхні.

За якийсь час перед цим у місті побільшало росіян. Вона впізнавала їх за характерною вимовою, коли різке "г" виділялося на тлі лагідного українського "г", яким послуговувалися мешканці Донбасу. В їхньому багатоквартирному будинку вони теж

поселилися, зустрічала їх у магазинах, у громадському транспорті. Особливої уваги на це, здається, ніхто не звернув. Це вже потім стало зрозуміло, чому стільки росіян, власне, із Росії наводнило Донецьк.

Зміну ставлення до неї Людмила Іванівна найперше відчула в школі, в якій викладала українську мову та літературу. Завжди спілкувалася з колегами українською, і вони це належно сприймали, а тут ніби відсторонилися від неї. Вона зрозуміла, що вони замовкають, коли бачать її в учительській або в коридорі, якщо хоче долучитися до розмови в групці вчителів. Потім бесіда відновлювалась, але всі робили вигляд, ніби Людмили Іванівни нема поруч.

Вона не мала що відповісти, коли десятикласник Едік Скворцов випалив на уроці, що скоро українська мова їм не знадобиться. Сказано це було виключно, щоб образити її. Юнак нахабно дивився їй в очі. В неї виступили сльози, а клас дружньо зареготав. Куди поділись учні, якими вона ще вчора пишалась?

В сім'ї теж відбулися зміни. Її чоловік був корінним росіянином, із Орловщини. Служив у Донецьку, а вона, тоді ще вісімнадцятирічна дівчина, закохалася в нього. Потім він поїхав додому, вони рік листувались, аж поки її Іван не повернувся до Донецька. Вони одружились. Коли вона навчалася на четвертому курсі, в них народилася донечка. Чоловік працював на заводі. Тепер його ніби підмінили. Оте російське нутро, яке в ньому дрімало, вилізло на поверхню, аби руйнувати все навколо.

Якби хтось уважно придивився до подій у Донецьку, та й в інших містах і містечках Донбасу, то помітив би, що карусель закрутили, власне, оті російські приїжджі. Відтак вони зіграли на шовіністичних почуттях місцевого російськомовного населення, а робили все руками лайна, яке стало гарматним м'ясом у брудній геополітичній грі Путіна.

Після того як Губарев став "народним губернатором", четвертого березня донецькі українці провели ходу під синьо-жовтими прапорами, скандуючи "Донбас - це Україна!". Людмила Іванівна ніколи не любила парадів, гучних гасел. Її патріотизм тихесенько сидів усередині неї. Але, здається, вперше в житті вона пошкодувала, що не взяла участі в цьому заході, хоча й знала про нього. Почувалася винною й не знаходила собі місця.

А вже наступного дня Донецьк облетіла звістка, що після проведення мітингу за єдність України на українських активістів скоїли напади, їх побили, десятки людей важко травмували. І знову все відбувалося без Людмили Іванівни, але вона воліла бути серед тих побитих, аби мати чисту совість насамперед перед собою. Це ще не був страх, а лише передчуття його, яке зароджувалося в ній і не дозволяло вдихнути повітря на повні груди.

Події в Донецьку розгорталися блискавично. Вночі шостого березня був затриманий Губарев, а з ним - ще близько сімдесяти осіб, які захоплювали облдержадміністрацію. Міліціонери і люди в цивільному взяли під контроль саму будівлю і знову вивісили на ній український прапор. Від російських трикологів очистили і головну площу Донецька.

Тієї ж ночі саме заїжджі росіяни, яких потім у повідомленнях різних засобів масової інформації назвали "мешканцями Донецька", намагалися захопити приміщення телеканалу "Донбас", але спроба була невдалою.

Людмила Іванівна, звісно, серцем і душею була з Україною, але відчувала, що тепер є зайвою в цьому житті. Вона розуміла, що звичайне боягузтво не дозволяє їй протистояти тим, хто відбирає у неї українське минуле і хоче запровадити російське майбутнє.

38

Спецоперація "Сафарі" плавно перейшла до свого завершального етапу. Про це доповіли Путіну, і він з нетерпінням очікував, чим усе закінчиться.

Було визначено сімнадцять осіб, які могли ховатися за псевдо "Дональд". Всім їм всучили одну й ту ж інформацію. Вона була правдивою, але кожному, кого вважали потенційним агентом США, додали по одному різному реченню, яке не заперечувало основної інформації, проте завдяки цій відмінності могло розкрити Дональда.

Потягнулися важкі дні чекання. Джерело у Вашингтоні повідомляло, що з Москви нічого не надходило. Можна було викреслювати зі списку цих сімнадцять підозрюваних і ставити крапку, визнаючи своє безсилля знайти Дональда.

Проте наступного дня прийшла шифровка, що Дональд прислав повідомлення, яке підготували для сімнадцяти обраних. Можна було збожеволіти, бо ключового речення, яке би вирізняло один текст від інших, не знайшли.

Або Дональд був хитрішим за самого лиса і відчув небезпеку, викресливши злочасне речення. Або він належав до вузького кола тих, хто розробляв операцію чи шифрував повідомлення, – і до сьогоднішнього дня вважали, що це святі люди, перевіряти яких ніхто й не думав, бо це все одно що перевіряти Путіна на вірність Росії. Або Дональд одночасно працював на дві розвідки – російську й американську. Остання версія спочатку виявилася цікавою, а потім стала основною.

39

Доцент Дрогославського державного педагогічного університету, який погорів на хабарі, замучив себе думкою, що тепер доведеться до кінця своїх днів сидіти у в'язниці. Проте час ішов, але нічого поганого для нього не вимальовувалося.

Після розмови в СБУ його відпустили і більше не рухали. Вдома ситуація теж була спокійною. Щоправда, спочатку дружина накричала на нього, обізвавши дурнем, коли він розповів їй, що спокусився пропозицією студентика, але потім вгамонилась, бо зрозуміла, що без грошей чоловіка не зможе вільно жити, як це було до сьогодні. На роботі, звісно, знали про його пригоду, але вдавали, ніби нічого не сталося. Більше того, він читав співчуття у поглядах колег: мовляв, усе нормально, не переживай, з ким не буває, ми теж могли стати жертвами подібних студентиків.

Він очікував на розмову з ректором, але той вдавав, що нічого серйозного не відбувається. Двічі за ці дні вони зустрічались у коридорі, одного разу навіть поручкались, але той не сказав ні слова. Звичайно, поруч були студенти й викладачі, але ж міг хоч натякнути, що, мовляв, усе в порядку, я тримаю ситуацію під контролем,

тобі нічого боятися. Чи його все-таки кинули напризволяще? До ректорського кабінету він не йшов. Не робив цього й раніше. Ходив лише тоді, коли кликали.

На одній зі своїх лекцій він побачив того злочасного студентика. Намагався на нього не дивитись, але з цього нічого не виходило, бо погляд все одно втуплювався в нього. Той вів себе спокійно, ніби не спровокував дачу хабара, через що у доцента розпочалися неприємності. Та які там неприємності, коли можна реально загриміти до в'язничної камери!

Доцент розумів, що довго так продовжуватися не може. Особливо гнітила невизначеність. Навіть з коханкою, студенткою п'ятого курсу, перестав зустрічатися, бо йому здавалося, що есбеушники стежать за ним, намагаючись ще на чомусь упіймати, аби припаяти більший термін.

40

Перший заступник міського голови Дрогослава ходив на роботу, як на каторгу. Особливо в ці останні дні. Все йому набридло. Здавалося, навіть саме життя.

Сидів клято цілими днями в своєму кабінеті. Майже нічого не робив. Бавився в карти на комп'ютері. Єдина розвага – коли брав участь в нарадах чи розмовляв по телефону.

Міський голова не давав йому більше жодних доручень. Віталися на людях, ручкались. Нормальні стосунки зникли, як роса на сонці. Перший заступник міського голови вважав себе зайвим у цій компанії, а колишній компаньйон і мало не друг вдавав, що не помічає його. Було би логічно, якби запитав, що, мовляв, ти тут ще робиш, іди собі додому.

Він розумів, що так довго це все тривати не може. Як манни небесної, очікував сесію. Виникало дурне запитання: а якщо депутати не звільнять його із займаної посади? Усміхався сам до себе: бути цього не може. Казав: тоді я просто не буду ходити на роботу, нехай звільняють за прогули. А може, зробити це вже зараз, не очікуючи сесії?

Для себе вже твердо вирішив, що продовжуватиме займатися підприємництвом. Звісно, без міського голови і його людей. Раніше йому вдавалося багато що зробити. Було великою помилкою піти на роботу до міської ради. Нічого, ще трохи потерпить, а там життя налагодиться. Забуде міського голову, як жахливий сон.

41

Після повернення із Криму Ліля поселилась у діда. Вдома стало неможливо перебувати. Тато й мама постійно кричали, звинувачуючи її в тому, що вона без їхнього дозволу поїхала в Крим. Насправді вона поставила їх перед фактом, що їде туди за завданням редакції, – і тоді не відчула особливого спротиву з їхнього боку. Тепер виходило, що вони не стільки переживали, що з нею там трапилось чи могло трапитись, скільки за те, що вона внесла дискомфорт у їхнє розмірене і спокійне життя.

Ще в Криму Ліля прийняла рішення розірвати будь-які зв'язки з редакцією і зробити все можливе й неможливе, аби ніколи в своєму житті не бачити головного редактора. Але в Києві її зустрів завідувач відділу, в якому вона працювала, повідомив,

що шеф не зміг приїхати, бо бере інтерв'ю в якогось міністра, передав їй мало не тримісячну зарплату як компенсацію за те, що вона пережила в Криму, і сказав, що Ліля може тиждень не виходити на роботу. Кримський шок ще залишався, але вона вже не була так рішуче налаштована, аби різко порвати з редактором і редакцією. Вирішила, що цих семи днів їй вистачить, аби прийняти остаточне рішення.

До діда переїхала з двох причин. Найперше знала, що тут їй буде спокійніше. Генералові інфаркту можна було розказати якщо не все, то принаймні більшість з того, що вона пережила. Ліля й розповідала йому це, викидаючи, правда, подробиці, бо розуміла, що в нього хворе серце.

Але основною причиною переїзду до діда були слова отого страшидла в зеленій формі без розпізнавальних знаків. Той, хто приїхав її визволяти, називав його дядею Вовою. Дядя Вова сказав їй, що відпускає лише тому, бо дід до виходу на пенсію добряче прислужився Росії. Генерал інфаркту працював на нашого нинішнього ворога? Не могла в це повірити, але й боялась прямо запитати в діда. Сподівалася, що все-таки розкриє цю таємницю, чого би це їй не коштувало.

42

Коли до нього зателефонував Андрій Чернюк, Орест Бориславський був уже добряче напідпитку. Редактор "Дрогославщини" запропонував колишньому головному архітекторові міста дати інтерв'ю з приводу громадських слухань і встановлення постаменту без пам'ятника Тарасові Шевченку. Звісно, він був здивований такою пропозицією, бо журналісти вже давно не звертали на нього жодної уваги – як, зрештою, і влада. Для них Бориславський був відпрацьованим матеріалом, а тому навіть саме спілкування з ним не могло викликати жодних позитивних емоцій.

Чернюк з'явився в його квартирі рівно через годину, як і домовлялись. Ліфт не працював, довелося на дев'ятий поверх пертися пішки, з незвички Андрій задихався і тепер, сидячи на дивані, оглядав квартиру. Бориславський, що називається, насолоджувався моментом. Алкоголь вивітрився з його організму за цей час, і лише вдумливий спостерігач міг би помітити його залишки на обличчі клієнта. Квартира, здавалося, була не призначена для життя, бо весь її простір заповнили книги. Чернюку здалося, що він потрапив до бібліотеки. Книги в шафах і стелажах тягнулись аж до самої стелі. Двері до спальні були ледь відхилені, але можна було побачити, що й там багато книг.

Оговтавшись від несподіванки, редактор "Дрогославщини" увімкнув диктофон і приступив до роботи, бо мав ще купу справ. Спочатку Бориславський весь час дивився на машинку, що записувала його слова, намагався ретельно їх підбирати, аби не осоромитись, а потім забув і про диктофон, і про все на світі. Чернюку навіть не треба було ставити запитання, бо колишній головний архітектор міста ніби читав його думки й говорив саме про те, що той хотів почути.

Виходило, що влада в Дрогославі бездарна і непрофесійна. Бориславський розгорнув на столі великий аркуш паперу, на якому схематично і в кольорах було показано, де мав би стояти пам'ятник Тарасові Шевченку в їхньому місті. Над

прив'язкою до місцевості працювали провідні архітектори з обласного центру. Місце для пам'ятника визначили перед входом до міського парку культури і відпочинку. Чернюк погодився, що саме тут Шевченко гармонійно вписався б у навколишнє середовище. Але влада, мабуть, не позбулася свого совкового мислення, яке їй дісталось у спадок від Радянського Союзу, хоча керували Дрогославом відносно молоді люди, які би не мали бути заражені вірусом минулого. Монумент під пам'ятник Тарасові Шевченку хоч і не поставили на те місце, де колись красувався Ленін, але логіка розташування була комуністичною. Біля ратуші спеціально розбили невеличкий сквер і саме там, вночі, ніби злодії, щоби ніхто не заважав, поставили той монумент. Зранку люди не зрозуміли, що за чорний постамент виріс у сквері. Звістка про це швидко рознеслася містом. Одні дивувались, інші все сприйняли спокійно, абсолютна ж більшість мешканців була до цього байдужою. Мабуть, на цю останню категорію людей найбільше сподівається будь-яка влада. Можливо, в цивілізованій країні ця дурість і не зійшла би з рук керівництву міста, але дрогославці мали такого міського голову, якого хотіли – "за образом своїм і подобою", філософствував Бориславський.

Господар квартири часто відлучався на кухню, і Чернюк не відразу зрозумів чому. А коли побачив, що Бориславський вже добряче напмпований алкоголем, зупиняти його було пізно.

– Мало того, що вони знехтували думкою науковців і професіоналів-архітекторів, – мало не кричав п'яний Бориславський, – вони ще й Дрогослав хочуть виставити на посміховисько перед усім світом! Ви десь бачили, щоби хтось відкривав постамент і казав, що пам'ятник на ньому буде пізніше?!

Зрештою, думка колишнього архітектора міста була зрозумілою, і Чернюк уже давно вимкнув диктофон, але Бориславський усе не вгавав, знаходячи нові й нові слова на адресу дрогославської влади.

Андрій піднявся з дивану і став розглядати книги. Чого тут тільки не було – українська й зарубіжна література у всій своїй красі й розмаїтті. Він не відразу помітив, що Бориславський мовчить, а коли озирнувся, побачив, що той спить, схиливши голову на стіл.

43

Дев'ятого березня демонстрували виступ Оксани Забужко на Майдані. Батько Андрія сидів у задумі перед телевизором. Це був один із небагатьох днів, коли він нікуди не пішов і не вживав алкоголю. Вдома нікого не було, так що не треба показувати перед кимось свої п'яні фокуси.

"Бо Шевченко сам собою – свято, яке з нами вже двісті років, – казала Оксана Забужко. – Свято, яке перетривало на цій землі дві світові війни, найкривавіших тиранів століття, Сталіна і Гітлера, Голодомор і Чорнобиль, – перетривало, кажучи його власними словами, "кров, пожари, // Всі зла на світі, війни, чвари, // Пекельних мук безкраїй ряд... // І повен Рим байстрят!", перетривало – і вийшло з того переможцем. І нині, коли для нашого народу знову настає година великих історичних випробувань, яка вимагає мобілізації всього духовного ресурсу нації, Шевченко робить для нас ту

роботу, яку завжди роблять генії для своїх народів, – тримає над нами небеса".

Навряд чи батько Андрія уповні розуміє те, що говорить Оксана Забужко. Але тепер, коли він уважніше придивився до письменниці, то зрозумів, що вона нагадує йому покійну маму. Колись він думав про те, що забув мамин голос. Тепер йому здається, що Оксана Забужко говорить голосом його мами.

"Сто років тому, дев'ятого березня тисячу дев'ятсот чотирнадцятого року, – каже Оксана Забужко, – коли над Європою вже збиралися хмари Першої світової війни, в Києві також був Майдан, тільки тоді його так не називали – називали "найбільшою протестною маніфестацією в Російській імперії". Київ вийшов на вулиці протестувати проти заборони святкування Шевченкового столітнього ювілею. Вийшов із портретами Шевченка і зі співом "Заповіту". Тодішні "тітушки" (тоді їх називали "чорносотенцями") громили вітрини з портретами Шевченка і палили в друкарнях свіжі тиражі "Кобзаря", тодішня поліція хапала протестантів і кидала їх до в'язниць, але ось той інстинктивний, інтуїтивний порив колективного несвідомого, потяг в годину тривоги, в передчутті історичних випробувань, де саме так зване "українське питання" – питання, бути чи не бути Україні, – мало вирішити і долю російської державності, і, ширше, переформатувати мапу всієї Європи на століття наперед аж до сьогодні, – ось це інстинктивне відчуття, що історія озвалася до народу на своїх найглибінніших рівнях, повернуло й потягло тоді українців – до Шевченка. Не до політиків, які розповідали, за кого голосувати, під чийми знаменами воювати і чиїх імен сьогодні не згадає вже ніхто, крім фахових істориків, – а до слова Поета, котрий працює власне на отих найглибших рівнях людського буття і котрий залишає нам вічне послання, стратегічно розраховане на віки: котрий вчить нас – відрізнати добро від зла".

Батько Андрія, здається, зовсім не чує слів Оксани Забужко, бо не розуміє їх, а коли ми чогось не розуміємо, то й не чуємо того, що нам хочуть сказати. Перед очима стоїть покійна мати, і він розуміє, що несправедливо поступив з нею. Цей тягар ось уже п'ять років висить над ним, відколи вона померла, і нема такої сили, яка би зняла з нього цю вагу. Ніхто про це не знає, лише він, і нікому не розкаже, але ця вага є такою непосильною, що й ворогові не побажає.

"Шевченко – великий християнський поет, – віщала з Майдану Оксана Забужко, – і Імперія зла в її новій радянській реінкарнації робила все, щоби ми цього його послання не почули і не зчитали. Царська – та просто забороняла, тоді як імперія радянська пішла іншим шляхом – вона вирішила "заглушити" Шевченка, відгородити його від нас, задушивши його в обіймах фальшивою помпезною меморіалізацією, умертвінням у шкільних підручниках, тріскучою фальшивою псевдориторикою, яка викликала і викликає у школярів глум, відторгнення, і у висліді якої більшість нині живих поколінь українців після закінчення середньої школи "Кобзаря" вже й не розгортали. Так тривало до 1991 року, коли відбувся формальний кінець СРСР, так тривало і наступні 23 роки, поки дозрівав, гнів, метастазував, готувався і вийшов на яв до дня сьогоднішнього вже неформальний кінець СРСР, котрий і почався з України – звідси, з Майдану".

Несподівано для себе батько Андрія помічає, що йому наворачтаються сльози на очі. Він розуміє, що старіє, бо вже й не пам'ятає, коли востаннє плакав. І ці сльози, звичайно, не від слів Оксани Забужко, які його зовсім не стосуються, бо де вона, де Шевченко, а де він. Але саме зараз, коли побачив на Майдані Оксану Забужко, подібну на маму, біль неможливості повернути втрачене піднімається з глибин його душі.

Батько Андрія не витримує і вимикає телевізор. Добре, що вдома нікого нема і ніхто не бачить як він плаче.

44

Борису залишалося лише дивитися телевізор. Дзвінки не було вдома вже добу, її телефон мовчав. Малий спав.

Усі новини, здається, були присвячені Криму і всьому, що навколо нього.

Спікер Ради Федерації Росії Валентина Матвієнко заявила, що підтримує приєднання Криму до Росії. Також вона стверджувала, що парламент Криму має право оголосити референдум.

Кінематографісти Росії виступили проти військової агресії в Криму. У Петербурзі на Марсовому полі проходить мітинг проти військового втручання Росії у справи України. Людей не так і багато, десть за триста осіб, але все ж.

Російські війська із Криму вторглися в Херсонську область.

Євросоюз заявляє, що підпише політичну асоціацію з Україною негайно.

У Донецьку вандали осквернили пам'ятник Тарасові Шевченку.

У Ростові Віктор Янукович проводить прес-конференцію. Борис сміється, коли чує, що хотіли люструвати внука колишнього президента, – і вимикає телевізор. На сьогодні з нього вистачить цієї маячні.

Він думає про Дзвінку. Якби у нього хтось запитав, чи ревнує її, Борис не зміг би відповісти. Ревнувати можна до когось конкретного. А він навіть не знав, чи зраджує вона йому. Сама Дзвінка говорила, що їй потрібні нові враження для написання картин. Можливо, під новими враженнями вона розуміла чоловіків і секс з ними?

Борис розглядає останню її картину. Різнокольорова мазанина не викликає у нього жодних відчуттів. Дзвінка казала, що цю картину ще не закінчила. А що тут закінчувати, якщо весь простір майже заповнений?

Він лягає і швидко засинає. Йому вже декілька разів сниться одне й те ж. Інститутська. Стріляють. Він тягне пораненого юнака, а той шепоче: "Батьку, я все одно помер".

На цьому місці сон завжди закінчувався, бо Борис прокидався. Він довго не може заснути і все думає, що би мав означати цей сон. Борис розуміє, що коли не розшифрує його, то сон снитиметься й далі, а він цього не хоче, бо все колись має закінчуватися.

45

Здається, аж тепер невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині починав розуміти, в яку небезпечну гру його втягнули. Втім, чому втягнули? Якби не захотів сам, нічого б не було. Ніби збоку спостерігав за собою. Детективами не захоплювався, а коли вчився на юридичному факультеті в університеті, а потім пішов

працювати в міліцію, зрозумів, що всі фантазії письменників і кінорежисерів не мають нічого спільного з дійсністю. Правда нудна. У розкритті злочину абсолютна більшість часу йде на чорнову роботу. Таланить одиницям. Інші – підлаштовують факти, шукають сторонніх, які би могли підійти під загальну картину, – і на них списують злочин. Він належав до числа інших. В цій системі міг би зробити кар'єру. Якби карти лягали. А йому катастрофічно не везло. Адвокати в суді розбивали вщент всі його хитрощі. Звісно, провина лягала і на прокурорів, які діяли тими ж методами, що і він. Всіх разом банально підтискав час. Кількість злочинів росла, немов гриби після дощу, а на їхнє розкриття не вистачало розуму. Не кожний в цьому зізнається. Невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині зізнавався. Самому собі.

Мабуть, нидів би він до пенсії якимось капітанчиком, а то й турнули б з роботи після чергового провалу, якби на нього не звернули увагу. Потрібний чоловічок відразу зарахував його до "своїх". А він і справді був "свій". Як вони його вирахували? За Кримом Донбас мав піти до Росії. Дніпропетровщина, Харківщина – і далі за списком. З ним говорили напряду, оцінюючи його реакцію. Він відреагував правильно. Сказали не висовуватись і чекати. Чекати і бути, як всі. Дурниць не робити.

Чекати довелося не довго. Начальник відділу зліг з інсультом. Про його повернення на роботу мова не йшла. Принаймні найближчим часом. В обласному управлінні ставку робили на Івана Трохимовича. Той не дуже рвався у бій. І тут натиснув генерал з міністерства, який розмовляв з ним тоді і побачив "свого". Обласне начальство заметушилось, стало по стійці "струнко" – і ось вже розглядають на повному серйозі його кандидатуру. Розуміють, що не потягне, але ж нема сміливих сказати це у вічі генералові з міністерства.

А коли зрозумів, що назад ходу нема, – злякався по-справжньому. Військовий же час наближається. Росія точно дотискуватиме Донбас. Це багато хто розуміє. Він в тім числі. Ще розстріляють, коли розкусять, хто він насправді. Страх сковував тіло. З голови зникли будь-які думки. Мріяв про кар'єру – а тут краще би було так, як раніше. Вже не буде.

Дружина, дурепа, радіє, що її чоловік вибився в начальники. Донька, мов дві краплі води схожа на нього, теж голову піднесла. Знали б вони, якою ціною і чим це йому загрожує. Але ж не поділишся з ними, навіть натякнути не можна. В житті багато чого боявся. Але аж тепер зрозумів, що таке справжній страх.

46

Перша партія складалася лише з тринадцяти чоловік, але це був початок. Взагалі-то "Об'єкт № 17" розрахований тисяч на десять, та може вміститися набагато більше, якщо знадобиться. І площі тут вистачає, завжди можна добудувати необхідні приміщення.

Звісно, він хотів усім глянути в очі, відчувати, чим дихає кожний із цих чоловіків. Напередодні познайомився з їхніми персональними справами. Виходило, що всі ці люди спали й мріяли, аби замість Путіна в Росії був інший президент. Він упіймав себе на думці, що в'язні, які тепер повністю залежали від нього, свого часу дивилися по

телевізору на псевдо-путіних, як і він розмовляв з подібним екземпляром, який накручував його перед засланням на "Об'єкт № 17". Мабуть, і він міг опинитися на їхньому місці, бо точно не хотів би, щоби такий псевдо-Путін керував Росією.

Тепер тринадцятеро переляканих людей стояло перед ним, і він не бачив у них нічого героїчного. Вони трусилились не стільки від холоду, скільки від страху, хоча були явно залегко вдягнені як для сибірських широт. А нічого було пхатися в політику. Сиділи би собі тихесенько по своїх норах, дули в дві ніздрі – й горя б не знали. А так здохнете тут ні за цапову душу.

Звісно, він був розчарований. Думав побачити тут ідейних борців з режимом Путіна, з якими вестиме інтелектуальні бесіди, переконуватиме їх, аж поки не схилить на свій бік. А тут перед ним постали перелякані люди, які дрижать за своє життя. Чи вартувало вести це лайно зі всієї Росії? Чи взагалі було потрібно будувати цей "Об'єкт № 17"? І що він сам тут робить?

Запитань було більше, ніж відповідей. Ледве стримався, щоби не віддати команду розстріляти цю наволоч.

47

Їй часто снівся один і той самий сон: ніби вона літає. Ні, не так. Снилось, буцімто її переслідують. Причому вона не була впевнена, що це люди біжать за нею. Страх сковував її й не давав можливості озирнутись, щоби не втрачати дорогоцінного часу на втечу. Її незмінно заганяли на скелю, звідки був лише один вихід – кинутись у прірву. І коли вона скакала вниз, то неодмінно змахувала руками, які на очах перетворювалися в крила.

Коли Надійка говорила про це чоловікові, він скупो й кволо усміхався і казав дружині, що вона росте уві сні. Взагалі Андрій Чернюк, здається, не вірив у сні, вважав їх залишками прожитих колись нами життів, які неймовірним чином відбилися у пам'яті. Тому, на його думку, зайвим було говорити про те, що сні можуть бути пророчими, віщувати щось добре чи погане, адже минуле – і в Африці минуле, а дорога до майбутнього йому навічно зачинена.

Надійка ніяк не могла зрозуміти, що віщує цей дивний сон. Звісно, абсурдним було те, що вона росте. Ще зі шкільної лави Надійка пам'ятала, що людина росте до двадцяти п'яти років.

Вона боялася цього сну через його невизначеність і водночас з нетерпінням чекала, коли він знову повториться. Їй подобалося літати і з висоти пташиного лету бачити земну красу. Це були неповторні відчуття, які вона переживала знову, коли вже не спала. Упродовж дня Надійка декілька разів поверталася до цього сну – і щось неземне й космічне зароджувалось усередині неї.

Інколи їй здавалось, що вона все бачить не з висоти пташиного лету, а зі значно більшої висоти – Божественної. І краса була божественно неймовірною. Ось тільки людей не видно. Може, і Бог захопився земною красою, але не бачить людей, і всі молитви до нього є марними? Вона гнала від себе ці гріховні думки, щиро молилась і нікому не зізнавалась, що такі дурниці взагалі могли їй прийти до голови. Чекаючи

наступного сну, коли літала, Надійка просила Бога дати їй можливість побачити людей на Землі, але все було марним. Для себе вона пояснювала це тим, що не є віруючою у такий мірі, щоби Бог відкрив їй всі таємниці. Бог лише показав їй шлях до відкриття цих таємниць, але її лінивість душі не дозволяє швидко йти цим шляхом.

48

У Москві Петя Онищенко відчував себе чужим. І не тому, що був із Дрогослава, але розмовляв українською, лиш зрідка переходячи на російську, коли на будову приїжджав шеф. Рятувало його те, що днем з вогнем не знайдеш такого майстра на всі руки, тому мусили терпіти цього дивака. А ще Петя був маломовним і мовчки робив свою роботу. Ввечері, коли відпочивав у кімнатці з двома напарниками, – один був із Одещини, а другий із Дніпропетровська, – теж здебільшого мовчав, втупившись у телевизор, або думаючи про щось своє, сокровенне. На будові ці роботяги шваркотіли російською, якою спілкувалися й на побутовому рівні, але їхня вимова явно контрастувала з московською, з чого постійно насміхався приставлений до них наглядач.

Вони зводили шикарний будинок, як тепер модно було казати, якомусь московському скоробагатькові. Той, у принципі, був непоганим хлопцем, якби не його дружина-мегера, якої він боявся і у всьому слухав. Петя вирахував, що вийшла вона заміж не по кохання, а за гроші московського принца. Той, очевидно, закохався в ефектну блондиночку, в якої ноги росли від вух, а тепер мусив терпіти всі викрутаси з її боку. Аллочка це відчувала і знущала за повною програмою. Вона ні бельмеса не шурувала в будівельних роботах, але змушувала чоловіка перебудовувати те, що, на її думку, було зроблене не так, як треба. Петро тоді дивився на скоробагатька, той приречено на нього, і доводилося підкорятися дуროщам Аллочки. Поки вона не їхала із будови, вони робили так, як вона казала. Проте як тільки вона зникала, продовжували по-своєму. Цікаво, що коли в інші рази блондиночка приїжджала, то або вдавала, що не бачить, як майстри все-таки зробили по-своєму, або справді не пам'ятала, які дурні накази віддавала напередодні.

Панянка, здається, не звертала на Петю особливої уваги. В її уявленні він був рабом, який потрібний для зведення будинку. Інколи, правда, їй приходила до голови думка, що було би непогано зайнятися сексом із цим атлетичної структури чоловіком. Проте Аллочка гнала від себе лихі наміри, бо раб усе-таки залишався рабом, і вона ніколи не принизиться до того, щоби той торкався її тіла своїми брудними руками.

Аллочка приїхала з чоловіком наступного дня після референдуму в Криму. Вона була збудженою і п'яною. Чіплялася до всіх і до всього більше, ніж зазвичай, а олімпійський спокій Петі вивів її з рівноваги. Вона кричала, що Крим завжди був російським, а хохли нехай забираються додому. Чоловік щось лепетав біля неї, намагаючись заспокоїти, але це ще більше нервувало Аллочку. Вона тоном, який не допускав заперечень, наказувала йому, щоби завтра хохлів не було на будові, а замість них треба найняти узбеків чи в'єтнамців.

Після цих слів Петя ледь помітно усміхнувся, бо знав, які робітники з представників

цих національностей. Цього було достатньо, аби Аллочка підскочила до нього з наміром дати ляпаса по обличчю. Блондиночці здалося, що хохол знущається з її слів. Нічого в неї, звісно, не вийшло, бо Петя перейняв її руку, міцно стиснувши в кисті. Аллочці було дуже боляче, весь хміль моментально вивітрився з її голови. Вона нашттовхнулася на погляд людини, в очах якої прочитала майбутню свою смерть. Принаймні про це вона подумала насамперед, і відчуття цього не покидало її ще тривалий час.

49

Історію творили без нього. Ось Крим безболісно відійшов до Росії, а він, Вадим, змушений валяться у лікарняній палаті. Та що там історія, коли кар'єра – коту під хвіст. Зціпив зуби, щоби не крикнути, як він ненавидить цей світ. Місяць східно заглядав у вікно, і безсилля ще більше бісило Вадима. Він не міг нічого, абсолютно нічого зробити! Якби не та клята аварія на дорозі, все в його житті було би інакше.

Зранку до палати заглянув шеф. Для Вадима цей полковник ФСБ був святою людиною. Після Володимира Володимировича, звісно. Сказати, що його візит був несподіванкою, – значить, нічого не сказати. Вадим розумів, що для їхньої служби він тепер нуль без палички. Виженуть його, звичайно, формально зарахувавши у резерв. Кому потрібний інвалід на милицях?

Шеф милостиво дозволив йому лежати, хоча Вадим поривався встати. Сусід по палаті без зайвих слів вискочив на милицях у коридор. Вадимові навіть здалося, що зробив це той аж занадто поспішно, якщо врахувати, в якому стані знаходився, і в іншій ситуації можна було би додуматися, що його помістили в одну палату не випадково, а приставили наглядати за ним. Але зараз не до цього. Шеф сів на вільне ліжко біля Вадима. Іншого сусіда з їхньої тримісної палати виписали напередодні, ніби знали, що сьогодні до них завітає така поважна персона, але тут годі було підкопатися, бо той чоловік уже справді мав продовжувати службу, і лікар йому сказав, що вистачить тут залежуватись.

Шеф почав здалеку, ніби мав вагон часу, і йому було не шкода для Вадима не те що зайвої хвилиночки, а навіть години. Звісно, між ними завжди були тільки службові відносини, а тут Вадимові здалося, що шеф хоче влізти йому в душу, нав'язуючи мало не дружні стосунки. З цього нічого доброго не вийшло. Або Вадим аж занадто безповоротно увірував, що тепер у ФСБ йому нічого не світить, або шеф занадто швидко став нав'язувати йому нові стосунки, бо за видимої наявності вільного часу насправді мав його обмаль. Зрештою, коли стало очевидним, що Вадима не збираються звільнити зі служби, а шеф і не думає ставати йому другом, – ситуація вирівнялася.

З'ясувалося, що Вадим тепер матиме нову роботу і полягатиме вона у завоюванні мізків людей у соціальних мережах. Іншими словами, хотіли використати його залежність від Інтернету і зробити це основою майбутнього життя. Вадим ніяк не виявляв своїх емоцій, але коли шеф пішов, заявивши, що з наступного понеділка він має приступити до виконання своїх нових службових обов'язків, у нього справді з'явилися двозначні відчуття, бо не знав, чи має радіти, чи плакати. З одного боку, хотів уже давно вирватися з цієї клятої лікарні, яка остогидла йому до останньої

кісточки в тілі, але водночас розумів, що йому дають останній шанс закріпитися на службі в ФСБ. Здавалося, що від цього тепер залежало, житиме він на білому світі чи ні.

50

Ніхто не підозрював, що в Сергієві дремає потужна сила. Здавалося, він і сам не знав своїх можливостей. Якби Росія в Міжнародний день злодія не відциганила собі Крим, жив би він і далі спокійним життям, викладав математику в донецькій школі, пішов на пенсію, забурився в дачу, вирощуючи огірочки-помідорчики, тихенько помер в оточенні дружини, дітей і внуків. А так Путін дав йому нагоду різко змінити своє життя, довести всім, що даремно народився на світ Божий.

Якби ще місяць тому у Сергія запитали, чи хоче він жити в Росії, лише б усміхнувся. Мовляв, навіщо? Мені й тут добре. "Тут", можливо, й не означало для нього Україну в широкому розумінні цього слова, але, безумовно, це був Донецьк, сім'я, робота. Тепер, коли події розгорталися не по днях, а по годинах і приклад Криму багатьох надихав на приєднання Донбасу до Росії, в голові Сергія ніби щось клацнуло. Якщо раніше ніхто не бачив його серед активістів у будь-якій справі, то тепер він сам розумів, що процеси, які відбуваються навколо, аж ніяк не можуть проходити без його особистої участі.

Для Сергія в одну мить стало зрозумілим, що Донбас має бути російським – і не лише мовно, як зараз, а й територіально. Він не розумів тих, хто думав інакше. Яка Україна? Що вона дала Донбасу? Він знав людей, які мислять проукраїнськи, але не звертав на них серйозної уваги, бо ті завжди опинялись у меншості. Принаймні не помпували свої права, а тихесенько мовчали в шматочку. Можливо, десь на кухні пошепки висловлювали своє невдоволення, але це їхня приватна справа. Проте найбільше його дратував молодший брат. Це через його дурнуваті погляди вони посварились на дні народження мами. Йому що, більше всіх потрібно? Та живеш серед людей, то й залишайся людиною. Чи хочеш, щоб київські події переметнулися на Донбас, а Донецьком гуляли бандерівці, вбивали наших старих і дітей, гвалтували жінок? Це ж треба бути таким недалеким, щоб і досі тримати руку на грудях і співати Гімн України.

З іншого боку, Сергієві було шкода Володю. Ще вскочить у якусь халепу зі своїми поглядами, наб'ють в кращому випадку, а то й шию можуть звернути. Тоді вже йому точно не допоможеш. Треба буде при нагоді спокійно з ним поговорити, щоби не ліз куди не слід.

51

Лілі щонаочі снилося одне й те саме жахіття. Ніби дядя Вова брудними руками лізе до неї, зриває одяг і хоче її зґвалтувати. Нічого подібного насправді не було, і дядя Вова в Криму виявився стовідсотковим москвичем з характерною вимовою, як і ця журналісточка Маша із Росії, яка набивалася до неї в друзі. У дяді Вови, в принципі, не могло бути брудних рук, бо він видавався Лілі вельми акуратною людиною. Вона навіть подумала, що за зеленим камуфляжем без розпізнавальних знаків ховаються білосніжні труси і майка дяді Вови, а сам він ходить у білих шкарпетках.

Але ж недарма Лілі казали, що вона вміє прочитувати людину, не просто вгадувати, а передбачати, що та чи інша особа може зробити найближчим часом і в перспективі. Мабуть, вона була в думках у дяді Вови, і він справді хотів її зґвалтувати, адже постала перед ним в особі ворога Росії. Можливо, і вбив би після цього, як відпрацьований матеріал, якби не інформація про її діда, що поступила вчасно і таки врятувала її життя.

Перебравшись до генерала інфаркту, Ліля сподівалася на те, що матиме тут душевний спокій. Але нещодавнє минуле ніяк не хотіло відпустити її. Ще вдень було сяк-так. Ліля розмовляла з дідом, годинами висіла на телефоні, намагалася читати книги сучасних українських письменників. Навіть бралася до детективних романів батька, але засинала на п'ятій чи десятій сторінці. Ну, не її це література – і все. Погуляти виходила рідко. Це й прогулянкою не назвеш, бо ходила по продуктових магазинах, аби купити щось поїсти собі й дідові. Якби їй хтось сказав, що вона боїться вийти із квартири, бо уявляє, як дядя Вова чи йому подібні хапають її серед білого дня в самому центрі Києва, Ліля, мабуть, розсміялася би йому в обличчя. Вона переконувала сама себе, що їй затишно у квартирі генерала інфаркту, що вона просто користується нагодою відпочити від усього того, що з нею трапилося в Криму. Проте дні вимушеної відпустки, люб'язно наданої головним редактором, спливали, і Ліля не була впевнена в тому, чи вдасться їй повернутися до колишнього життя.

Але головним, що ятрило душу, було те, що ніяк не наважувалася задати дідові питання про його ймовірну багаторічну співпрацю з Росією. І дядя Вова, і той, хто привіз її від нього до Києва, втовкмачили їй, що саме служба діда на Росію зберегла її життя. Спершу вона, звісно, в це не повірила, але, співставляючи різні факти і вигадки, прийшла до висновку, що подібне могло бути. Зруйнувати всю цю конструкцію могло чітке запитання генералові інфаркту і не менш прозора і щира його відповідь. Але щось стримувало Лілю зробити це, і вона не могла зрозуміти, в чому річ. Здавалося, що коли вона задасть це питання, то в неї з дідом вже ніколи не буде таких дружніх стосунків, як зараз.

52

Леся розуміла, що її загравання з сусідом не призведуть ні до чого доброго, але вже не могла зупинитись. Їй подобалося дратувати цього чоловіка, в якого у голові, здається, не було жодної клепки. Водночас вона відчувала в ньому грубу чоловічу силу, про яку мріяла все своє свідоме статеве життя. Це вам не інтелігентські розмови про кохання. Чоловік повинен взяти жінку, навіть якщо вона цьому опирається, і так задовольнити її, щоби вона не могла думати ні про що інше, а лише з нетерпінням чекати, як нагороду, наступного разу, коли захоче розчинитися в тому, хто показує їй, в чому сенс життя.

Одного разу сусід притиснув її до стінки в коридорі, коли вона поверталася додому. Леся зрозуміла, що не може чинити опір цьому бугаєві, але й не хоче цього робити. Здається, в неї оніміли не лише руки й ноги, а і все тіло. Мабуть, якби сусід захотів, то оволодів нею тут же, на сходах, ні на кого не звертаючи уваги. Лесю врятувало те, що

хтось підіймався по сходах. Сусід видихнув їй у рот: "Все одно ти будеш моєю". А вона хотіла бути його, і тільки його, і лише дурнувата гордість не давала їй можливості сказати це.

Тепер, коли Леся займалася самопоміччю, задовольняючи саму себе, сусід неодмінно стояв перед її очима, і більшої насолоди в житті Леся до цього ще не мала.

53

Тоді Віталіні здавалося, що вона отримала задоволення від побаченого. Її гвалтівник прикутий до інвалідного візка. Його мамця, яка тоді вигороджувала синочка, була подібною на стару клячу, що доживає останні дні. Справедливість восторжествувала! Так пафосно Віталіна могла сказати сама собі. Але радості не було. Мабуть, не вистачало багатьох інших складових, щоби ця радість була повною, щоби можна було відчувати себе щасливою.

Звичайно, все лежало на поверхні. У Віталіні були коханці, але не було коханого. А вона так хотіла кохати і заздрила тим, кому дано це звичайне диво. А ще Віталіна хотіла дитину. І це обов'язково мав бути хлопчик. І не хотіла вона працювати в цій довбаній "Дрогославській зорі". Звісно, годі було думати про видання власної газети, бо розуміла, що на це необхідно багато грошей, але все частіше думала про створення в Інтернеті свого сайту, куди можна було би принаймні скидати ті матеріали, які забракував головний редактор. Для цього теж потрібні були гроші, але, звісно, не так багато, як для газети.

Часто їй уявлялася картина, як у неї закохується багатенький Буратіно. Так вона називала всіх чоловіків, які мали грошенята. Але в розумінні Віталіні це мав бути не лише грошовитий пацан, але й красивий. Вона задовольняла сексуальні забаганки багатих чоловіків, але красивий, якого вона собі уявляла, поки що не трапився їй.

Останнім часом біля неї став крутитися Віталік. Він казав, що Віталіна йому послана Богом, бо в них однакові імена. Вона лише криво усміхалася, бо мала свої – особисті – стосунки з Богом.

Віталік уже двічі побував за ґратами. Одного разу – за пограбування ювелірного магазину, іншого – за вбивство якогось алкоголіка. Він належав до тієї породи чоловіків, які завжди здаються молодими. На час знайомства з Віталіною йому було вже за сорок, але поруч з нею він виглядав набагато молодшим.

Віталіна займалася з ним сексом лише один раз, і це їй не сподобалося. Чи то її думки в цей момент були далекі від цього, чи то Віталік аж занадто рано закінчив, що вона не встигла розкочегаритись, – але не сподобалось, і все. Здавалось, і Віталік це зрозумів, бо більше сексуальних приставань з його боку не було – і Віталіна це належно оцінила. Дивно, але, мабуть, це був перший чоловік у її житті, який не упав, а, навпаки, зріс у її очах.

54

Друга стаття Андрія Чернюка про Ореста Гусака зворохобила дрогославеців набагато більше, ніж перша. Спочатку головний редактор "Дрогославецької" розповів про тридцятип'ятирічного мешканця Дрогослава, якого вбив снайпер на Інститутській,

побіжно згадавши його життєвий шлях: школа, університет, безробіття, дружина, син. Тепер же, коли йшлося про присвоєння Орестові Гусаку звання почесного дрогославця, Андрій Чернюк написав про ставлення окремих депутатів до цього і висловлював припущення, що спочатку на засіданні депутатської комісії, а потім і на сесії рішення про це не приймуть.

На засідання депутатської комісії, де розглядалося дане питання, прийшов міський голова. Це було дивним, бо зазвичай він не радував депутатів своєю присутністю. А коли зауважити, що від опозиції у цій комісії був лише Гриць, тоді як абсолютна більшість належала провладній фракції, – то з'ява міського голови взагалі видавалася фантастичною. Але той хотів особисто переконатись, що депутати проголосують правильно, тобто так, як він хотів.

Все відбулося за сценарієм, описаним Андрієм Чернюком. Головним аргументом було те, що у положенні про почесних дрогославців білим по чорному записано: лише живі особи можуть бути удостоєні цього почесного звання. Гриць, звісно, запропонував змінити це положення, аби почесними дрогославцями ставали й мертві, але йому заперечили, бо тоді, мовляв, саме звання знівелювали б, адже сотні, якщо не тисячі осіб, яких нині з нами нема, вартують бути почесними дрогославцями.

А коли Гриць психанув і сказав, що депутати залежні від міського голови і бояться проголосувати так, як велить їхня совість, – гра взагалі пішла в одні ворота. Народні обранці були обурені заявою колеги й проголосували за те, щоб запропонувати сесії не надавати Орестові Гусаку звання почесного дрогославця, виходячи з чинного положення про це. Натомість прийняли рішення, аби на сесії проголосували за встановлення меморіальної дошки на школі, де вчився Орест Гусак. Також була пропозиція одній з дрогославських вулиць присвоїти його ім'я, але більшості голосів не набралось.

Погляд у міського голови був серйозним і холодним.

55

Марина перебувала ніби у вакуумі. Здавалося, що душа й тіло існують окремо одне від одного. Та що там душа і тіло, якщо відокремленими були серце і голова.

Вона постійно думала про вигаданого нею чоловіка, якого не могла візуально окреслити. Але він жив у її уяві. Вона навіть розмовляла з ним. Мовчки, в думках, але це були реальні розмови про все на світі. Відбувалося це вдома, на роботі, на вулиці, в черзі у магазині.

Андрій швидко помітив її відстороненість. Сказав їй про це. Точніше, запитав, чи кохана дружина, часом, не захворіла. Марина зрозуміла, що він мав на увазі, й відповіла, що з нею все нормально. Тепер він постійно називав її "коханою дружиною", але в третій особі, і вона відчувала, що за цими словами абсолютно нічого не стоїть. Ось стіл ми називаємо столом, а дерево – деревом, щоб відрізнити їх від інших предметів чи явищ. Так і вона для Андрія кохана дружина, але те значення, яке вона вкладала в ці слова, різниться від того, що насправді думає чоловік. Якщо взагалі думає про кохання до неї. Не слід думати про кохання. Воно, як вагітність: або є – або нема.

Якось непомітно для обох вони почали засинати без обов'язкового щовечірнього сексу. Потім десь наприкінці тижня Андрій схоплювався, що давно не виконував свого подружнього обов'язку і формально займався коханням з дружиною. Втім, це не було кохання, а нудна фізіологічна потреба, яка нікому не приносила задоволення. Марина усвідомила, що спокійно може обійтися без цього. І навіть задовольняти себе вже не було великої потреби. Думка про те, що в Андрія є коханка, незмінно переслідувала її. Але з кожним днем жінка ставала байдужішою до цього. Має – то й нехай і має собі на здоров'я. Головне, що у неї є він, якого вона ще не знає. І невідомо, чи взагалі з'явиться в її житті, чи це лише плід її бурхливої фантазії. Але саме усвідомлення, що цей чоловік живе – бодай лише в її голові – заспокоювало й зігрівало.

56

Якщо раніше генералові інфаркту здавалося, то тепер він був твердо переконаний, що внучка затаїла в собі якесь дуже важливе для неї питання до нього. Він часто ловив на собі задумливий погляд Лілі. Але коли дивився на неї, вона швиденько відводила очі вбік і відразу щось казала. Та її слова були такими незначними і дріб'язковими, йшли врозріз з болем, який зачаївся в її очах, що генерал інфаркту навіть не реагував на те, що казала внучка, бо було зрозуміло, що замість цих фраз вона могла вжити зовсім інші – й нічого за своєю суттю не змінилося б. Він мовчав, даючи можливість подіям розвиватися самим по собі. Розумів, що навіть обценьками не витягне із Лілі запитання, яке засіло в її голові, якщо вона сама цього не захоче. Його школа! Міг пишатися цим. Але якщо це добре стосовно інших, то на власній шкурі відчув, як це важко, коли сам стикаєшся з подібним.

Крим залишався темою номер один в інформаційних випусках, і генерал інфаркту прикипав до телевізора, забуваючи про Лілю і даючи їй час оговтатися від того, що з нею сталося на цьому вже не українському півострові.

16 березня, коли кремлівські ляльководи провели в Криму референдум, виступив секретар РНБО Андрій Парубій. Його слова видалися генералові інфаркту натягнутими, такими, що неповні відповідають дійсності, якоюсь ніби хитрою грою на випередження, але не знати з ким, для кого і навіщо. Андрій Парубій казав, що сьогодні, за всіма даними, була запланована операція у восьми областях України. Планувалось о 12 годині провести так звані мітинги, проголошення так званих народних губернаторів, захоплення обласних адміністрацій. А вже на 21 число вони планували так звану хрестову ходу мирним походом на Київ. "І станом на сьогодні ми можемо говорити, – бадьоро рапортував Андрій Парубій, – що цей їхній план не був здійснений і був провалений. І, очевидно, та заява, яку вони сьогодні зробили про так зване перемир'я, є свідченням того, що групи в Кремлі, які розробляють технології щодо України, є достатньо розгубленими і не знають, які далі дії приймати".

Це вже було занадто! Генерал інфаркту у відчаї вимкнув телевізор. Коли Кремль хотів щось зробити в Криму, то він це зробив і ні в кого ні про що не питав. Якби хотів це зробити і у восьми областях України, про які казав Андрій Парубій, то теж би це зробив. Значить, тут щось не так. Або на місцях нема відповідних кадрів, або своїх не

вистачає із Росії, або ще не час проводити відповідні акції. Найлегше собі приписати перемогу там, де ворог і не думав програвати. Так думав тоді генерал інфаркту, і не було, мабуть, на планеті Земля людини, яка могла би його переконати в іншому.

Він знову увімкнув телевізор.

Росія звітує, що 93 відсотки кримчан проголосували за входження Криму до складу Росії. Показують черги на дільницях, російські прапори, радісних кримчан.

Глава Меджлісу кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв заявляє, що 99 відсотків татар не брали участі у псевдо-референдумі.

Генерал інфаркту сумнівається в двох цифрах: 93 і 99 відсотків.

Євросоюз заявляє, що не визнаватиме результатів опитування.

Сенатор США Джон Маккейн називає Росію "бензозаправкою, яка маскується під державу".

Обама розмовляє з Путіним по телефону. Російський президент каже, що референдум у Криму законний.

Ведучий телеканалу "Росія 1" Дмитро Кісельов заявляє, що Росія може перетворити США на радіоактивний попіл.

"Придурки!" - кричить телевізору генерал інфаркту і вимикає його.

"Придурки" для нього зараз і Маккейн, і Обама, і Путін, і Кісельов. А все тому, що Ліля не задала йому питання, яке тепер муляє і його.

57

Аж тепер дядя Вова розуміє, що не можна придурків на кшталт цього Кісельова з його радіоактивним попелом для США змушувати служити ні Богу, ні Путіну. Вони не лише лоба собі розіб'ють, намагаючись бути святішими за Папу Римського, а й постійно виставлятимуть Росію у сміховинному світлі. Для них головне - прокукурікати, думаючи, що цим страшать усю планету, а чи буде світанок - уже не має значення. Після подібних заяв катастрофічно збільшується відсоток людей розумних, які рано чи пізно знесуть до дідька цю Російську імперію. Люмпену все одно, хто тут при владі, - Путін чи дядя Вова. Якби вони розуміли сутність справ, то й за Російську імперію сліпо би голову не клали. Все це дядя Вова розуміє, але більше ненавидить не Путіна, народ чи Російську імперію, а цих людей розумних, які заради своїх нездійснених ідей готові зруйнувати все навколо і, зрештою, знищити самих себе.

Здається, він би мав бути задоволеним собою. Дядя Вова у тіні, але зараз чи не головний по Криму. Це міг би належним чином оцінити особисто Путін, але навряд чи навіть зірка Героя Росії задовольнить дядю Вову. Все йде за планом, збоїв бути не може, якщо за справу взявся він. Щоправда, кругом є чимало придурків, з пузами і більшими зірками на погонах, ніж у нього. Але він має особливі права, які в нього може відібрати лише сам Путін, - так що проблем з придурками не повинно існувати.

І все ж дядя Вова не може зі всією насолодою сприймати життя таким, яким воно є, коли перед очима стоїть Ліля. Йому не вистачило якихось п'ятнадцяти хвилин, щоби задовольнити свої найсокровенніші бажання. Висмикнули її з-під самого його носа заради якихось стратегічних ідей. Він цього не розуміє, та йому й ніхто не зобов'язаний

був цього пояснювати. Мабуть, грають придурки в свою гру, а прикриваються грішним тілом Лілі.

Тоді він був злий, здається, на весь світ. А тут підвернулась ота журналісточка Маша. Він мав її і в хвіст, і в гриву, і у всі дірки, які тільки в неї були, але перед очима все одно стояла Ліля. Якби в той момент хтось сказав дяді Вові, що він закохався в неї, то скрутив би паскуднику голову. В жодне кохання дядя Вова більше не вірив – після того, як в юності його зрадила одна блондиночка. Секс, секс і тільки секс – ось що було другим у його житті після військової служби.

Дядя Вова дав собі слово, що зробить з Лілею все-таки те, що мав зробити. Ось візьмуть вони Київ – і нікуди вона не дінеться.

58

Карл, здається, знайшов те, що шукав. Вірніше, тих, кого шукав.

Це була сімейна пара із України. Чоловік з дивним іменем Зенон працював на місцевій фабриці. Він набагато краще за дружину розмовляв німецькою, хоча Христина була німкенею по батьку, а він українцем. В Україні Зенон працював в одній німецькій фірмі, яка теж виготовляла меблі. Там майже досконало вивчив мову, а коли трапилася нагода виїхати до Німеччини, використав свій шанс, бо в Україні тоді керував Янукович, і підприємці не мали жодної змоги на виживання. Христина, хоча й була німкенею за національністю, але її батьки на побутовому рівні майже не спілкувалися німецькою, хіба що тато згадував рідну мову, коли напивався. В Німеччині для Христини поки що не знайшлося роботи, але, здається, Зенон найбільше цього не хотів. Українське подружжя виховувало п'ятирічну Русланку, а в лоні у Христини знаходився вже хлопчик.

Цю коротеньку історію української сім'ї Карл почув вихідного дня, коли прогулювався у місцевому парку і присів на лавочку до подружжя. Як завжди, він посварився зі своєю Ангелою через німецьку канцлерку і тепер поза будинком перебував здебільшого сам, віджартовуючись, коли запитували, де його половинка, що дружина дивиться по телевізору черговий любовний серіал. Усі знали, що Карл не переносить будь-які серіали, ще півтора-двогодинний фільм витримати може, тому ніхто не сумнівався в правдивості його слів.

Найбільше в цій розповіді Карла вразила щирість українців. Складалося враження, що вони знали його давно і готові розкрити будь-які свої таємниці. Звісно, це було не так, і він це розумів, але упіймав себе на думці, що навряд чи зміг би розповісти про себе і свою сім'ю так, як це зробили українці. А ще його підкупила Русланка, яка вмостила йому на коліна, а потім узагалі обійняла за шию. І хоча Христина сказала, що Карл нагадує маленькій дідуся, який залишився в Україні і за яким вона скучає, все ж непрохані сльози заблистіли на його очах. Син з дружиною і внуками жили в сусідньому містечку, але Карл не пам'ятав, коли востаннє бачив їх. Та й ці зустрічі радше нагадували якісь офіційні зібрання, а не милі бесіди в сімейному колі.

Звісно, улюбленою темою Карла в розмові з українцями стала Ангела Меркель і її позиція в оцінці захоплення Криму Росією. На диво, Зенон не поділяв його радості з

цього приводу й не віддавав належної пошани канцлерці. Звісно, це було зроблено ним дипломатично, що комар і носу не підточить. Українець не мовив на адресу Ангели Меркель жодного кривого слова, але ж Карл мав багатий життєвий досвід, щоби відчуті інтонацію, з якою це все було сказано.

З'ясувалося, що Зенон непогано розбирається в політиці й постійно стежить за свіжими новинами, особливо тими, які стосуються його рідної України. Карл зрозумів, що Зенон не поділяє його погляду, ніби Ангела Меркель зайняла активну позицію на користь України в її стосунках з Росією загалом і в питанні Криму зокрема. Карл намагався звести все до жарту, показавши на животик Христини: мовляв, не можна бути вагітним більше або менше. Молода жінка мало що могла зрозуміти з їхньої розмови, але ввічливо усміхалась. А Зенон виявився затятим чоловіком. Він сказав, що 23 березня 2014 року відбулася телефонна розмова Ангели Меркель з Володимиром Путіним. Карл узагалі не чув про це і не читав повідомлень у пресі. Зенон активно почав розмахувати руками і кивати головою, що мало би підтвердити його версію про те, що німецька канцлерка займає не надто активну позицію у відстоюванні українських інтересів перед Росією, якщо німецька преса не повідомила про це.

Це вже взагалі виглядало смішним з боку українця. Карл заперечив, що взагалі-то Україна сама повинна відстоювати свої інтереси і дякувати тим, хто їй допомагає. На диво, Зенон дуже швидко погодився з цим і помітно збавив оберти. Коли Карл запитав, про що ж говорили Путін і Меркель, українець відповів, що про ескалацію війни. І якщо Німеччина не дає коментарів з приводу цієї розмови, то значить щось пішло не так, чи Меркель не вдалося переконати Путіна, або вона змушена була погодитися з його позицією.

Карл задумався. Він не сумнівався у правильності стратегії і тактики улюбленої канцлерки, а тому навіть не хотів сперечатися з українцем. Його тривожило інше. Він уже перейнявся симпатією до цієї сім'ї. Затятість Зенона в даному питанні могла зіграти з ним злий жарт. Існує неписаний закон: не виступати проти політики країни, в якій живеш. А українець, здається, нехтує цим.

Карл здригнувся, бо йому здалося, що українець відгадав його думки, коли сказав, що довірився лише цьому німцеві, якому симпатизує. Вони довго дивилися одне одному в очі, ніби переконуючись у взаємній щирості, а Христина ніяк не могла зрозуміти, в чому справа. Нарешті Карл потиснув Зенону руку і сказав, що так думає багато німців, але все ж українцеві слід бути обачнішим, бо, на відміну від них, він може постраждати.

59

Звісно, вона знала, де її Решат. Він уже там, звідки не повертаються. Звідти ніхто ще не повернувся. Значить, їм там дуже добре, якщо вони не хочуть повертатися.

Вона розуміє, що Решат не такий. Якщо він покинув її й трьох їхніх дітей – значить, на це мали бути дуже вагомі причини. Їй не хочеться думати, що його насильно тримають там, звідки не повертаються. Вона розуміє, що лише смерть може назавжди розлучити їх.

Думка про смерть Решата і раніше приходила їй до голови, але довго там не

затримувалася. Чоловік завжди знаходив вихід із найскрутнішої ситуації. Викрутиться і зараз. Вона втішала себе цим і жила дітьми, відразу відчувши, як важко їй буде з ними без чоловіка.

Та сьогодні зранку були розставлені всі крапки над "і". Вона не відразу зрозуміла, чому це до її будинку стікаються люди. Вони щось говорять, але вона ще не усвідомила, що в полі знайшли її Решата. Труп закопали неглибоко, тому собака одного з місцевих мешканців знайшов його.

Хтось каже, що Решата кували перед смертю. Вона чує розповідь про те, що її чоловік прийшов до військкомату проситись воювати за Україну, а через декілька хвилин туди заскочили росіяни. Розмова була короткою, й Решата стали жорстоко бити прямо в кабінеті військового комісара. Місцеві працівники військкомату мовчки спостерігали за цим, але не сміли втрутитись, бо нові господарі те саме могли вчинити з ними.

Кажуть, що Решат просився додому, бо в нього там залишилися дружина і троє дітей, але якийсь росіянин – мабуть, старший за званням серед них – вистрелив Решату в перенісся зі словами: "Тепер це наш дім, а кримських татарів тут не буде".

Коли тіло Решата внесли додому і вона побачила дірку в його голові, то втратила свідомість. Діти, плачучи, тулилися до неї, ніби у них уже нема не лише батька, а й матері.

60

Несподівано на зв'язок по скайпу з Андрієм Чернюком вийшов Алік. Це був колишній його однокласник, який вже понад двадцять років жив у Росії. Служив у Ярославській області, познайомився з дівчиною, приїхав додому після армії, але повернувся назад і одружився з нею. Було в них двоє синів. Увесь цей час підтримували дружні стосунки і жодних загострень не було. Але тут почалося.

Алік стурбовано запитав у Андрія Чернюка, що там у них відбувається в Україні. Головний редактор "Дроголавщини" відразу не второпав, що конкретно має на увазі шкільний товариш. Але коли той став говорити про бандерівців, про те, що Крим нарешті став російським, зрозумів, куди той хилить. Хотів спочатку перевести все в жартівливу площину, сказавши, що, мовляв, він і сам бандерівець, але Алік, схоже, цього не зрозумів. З тією ж тривогою в голосі він запропонував Андрієві Чернюку негайно покинути Україну, бо ще вбити можуть, і переїхати до нього, в Ярославську область. Живуть вони не дуже заможнo, але місце для сім'ї колишнього однокласника знайдеться.

Того вечора говорили вони довго, аж поки Андрій Чернюк не переконався, що має справу зовсім з іншим чоловіком, ніж знав його у дитячі та юнацькі роки. Промайнула думка, що це провокація з російського боку, але він вже навчився розпізнавати людей. Не було сумніву, що Алік говорить щиро і переживає за Україну, але хоче бачити її блідою копією Росії, як про це йому сказав Андрій Чернюк.

Наприкінці розмови Алік постійно озирався. На мить в екрані з'явилася його невдоволена дружина, а потім Андрій Чернюк виразно почув її слова, що, мовляв,

перестань розмовляти з тим дурним хохлом, хай подихає від своїх бандерівців. Аліку стало незручно. Андрій Чернюк вдав, що ця репліка його не стосується.

Він довго ще не міг заснути. Розмова з Аліком вибила його з колії. Що у них там в головах твориться, якщо українець, хай і живе в Росії, але таке каже?

Друга копа

1

Запам'ятайте цей день. 28 березня 2014 року харківські футбольні фанати вперше виконали хіт "Путін - Хуйло".

Путін дізнався про це лише через декілька днів і серйозно розпik генералів спецслужб, які вчасно не доповіли йому про таке. Попри них, він мав ще багато своїх вух і очей у багатьох куточках планети, які напряду і безпосередньо доповідали йому. Росіянин, який маскувався за прізвиськом Клаус і постійно мешкав в одній із європейських країн, надіслав відео харківських футбольних фанатів з припискою, що такий собі Саша першим вимовив це слово. Щоправда, потім знайшлося ще декілька осіб, які приміряли на себе пальму першості.

Звичайно, керівники російських - і не тільки - спецслужб знали про харківський хіт увечері того ж дня або зранку наступного - в залежності від часового поясу. Багаторічна звичка приховувати інформацію цього разу зіграла з ними злий жарт. Ніхто не міг передбачити, що це слово на адресу Путіна дістане міжнародний відгук і буде сприйняте як образа президента. За великим рахунком, вони саме так і сприймали Путіна, як Хуйла з великої літери, бо хоча він і був вихідцем із їхньої системи, але пішаком порівняно з ними, поважними особами у спецслужбах.

Подейкували навіть, що оце назвисько - Хуйло - народилося саме у нетрях російських спецслужб. Було проведене надзвичайно секретне службове розслідування, яке не дало видимих наслідків. Просто раптово у розквіті сил з різницею в декілька днів померли генерал і два полковники російських спецслужб. Їхні прізвища використовували не для широкого вжитку, але ті, кому треба і хто залишився живим, затрепетали, бо розуміли, що наступними жертвами можуть стати вони. Але Путін, здається, вгомонився.

Що стосується Сашка, якому приписують першість у назвиську Хуйло, то він зник, і цього ніхто, крім рідних, не помітив. Казали, що напередодні отого знаменитого харківського хіту футбольних фанатів він побував на одній із секретних конспіративних квартир російських спецслужб під Москвою, на самому матчі його не бачили, а потім зробили пластичну операцію на обличчі й переправили до однієї з європейських країн. Найважче Сашкові було позбутися в своєму лексиконі отого слова "хуйло", яке він адресував будь-якому чоловікові, якщо той не був згодний з його думкою.

2

У штабі "Свободи" - легка паніка, яка переростає в бурю, коли там з'являється Олег. Марта не знає, що має доповідати шефу. За даними соціологічного опитування, проведеного серед так званих своїх, близьких до націоналістичного середовища, пальму першості здобув Петро Порошенко у рейтингу кандидатів на Президента

України. І хоча Тягнибок відставав усього на три відсотки, але якого милого націоналісти віддають перевагу людині, про яку вчора вголос не говорили, а не своєму?

Шеф намагається бути спокійним. Іронічна посмішка злітає з його обличчя. Мовляв, не переживайте, це ж лише соціологічне опитування у вузькому колі людей. Але всі розуміють, і він у тім числі, що якщо зараз три відсотки, то під час всеукраїнського голосування ці цифри можуть трансформуватись у щось більш серйозне.

Марта чує, як одному зі своїх співрозмовників Олег тихенько каже, що цей жидок принесе нам ще купу проблем, але не впевнена, чи ці слова стосуються саме Порошенка. Можливо, хтось інший справді з юдейського племені сьогодні потрапив йому під роздачу?

Шеф вдає, ніби не помічає її. Що ж, це не вперше. Так завжди бувало, коли виходило не по-його, її кумира, Бога, царя і героя в одній особі. Він знає, що вона закохана в нього, і що би Олег не робив, навіть аж занадто негативне, все одно залишиться йому вірною до останку.

Звичайно, Марта не винна, що принесли саме такі дані внутрішнього соціологічного опитування, але мусить сьогодні відіграти роль жертви. Олежику і так нелегко. Кожний день президентської кампанії з огидною очевидністю показує, що президентська булава пливе не в руки Тягнибока, а в інші. І вже не має значення, хто буде цей інший. Головне, що це буде не Тягнибок.

У неї задзеленчав мобільний телефон – і аж тоді Олег глянув на Марту. Вона знітилася від його жорсткого погляду. А ще цей номер висвітлило! Як невчасно. Що вони ще хочуть від неї, адже насамперед вона їм надіслала результати цього соціологічного опитування?

– Куратори із ФСБ турбують? – запитує Олег. Здається, він очима роздягає її.

Марта густо червоніє, але Олег уже цього не бачить, бо з кимось розмовляє. Та й відповідь йому не потрібна. Або знає правду, з якою мусить співіснувати, або це у нього такий чорний гумор.

Вона говорить завчені фрази, з яких співрозмовник розуміє, що зараз не найкращий час для спілкування, але Марта при першій-ліпшій нагоді неодмінно зателефонує, бо знає, що її б не стали турбувати через дрібниці. Крізь розмову з іншим Олег вихоплює слова про погоду, футбол, якогось вуйка Петра, а ще чує її сміх, від якого завмирає його серце. Кокетка і в Африці кокетка. Не буде він більше звертати на неї жодної уваги, якщо вона така.

3

Найбільше Людмила Іванівна переживала зараз за двадцятитрирічну доньку Марію, яка жила з ними. Вона виховала її в українському патріотичному дусі. І якщо у Людмили Іванівни цей патріотизм був неголосний, непоказний – вишиванка, українські пісні, українська мова, – то доньку дехто поза очі називав нарваною. Марія не терпіла, коли хтось знущався з українського. Тепер у Донецьку відбувалися каруселі, а протистояння між прихильниками України і Росії стає все очевиднішим, – очі в дівчини

горіли. Людмила Іванівна розуміла, чому донька ходить на всі мітинги, які збирали українців під синьо-жовтими прапорами, але не могла їй сказати жодного слова, щоби втримати вдома.

Одного разу донька пізно увечері прийшла додому в пошматованому одязі. Довго не хотіла нічого розповідати, але все-таки зранку розповіла матері, що рятувала тих, кого побили фашисти, тому й самій дісталось. Людмила Іванівна довго не могла второпати, про яких фашистів мова, аж поки Марія не розтлумачила їй, що йдеться про росіян, які приїхали в Донецьк. Вона казала, що місцеві так не б'ють, у крайньому випадку калічать, а ті роблять усе, щоби людина вже не встала, добивають лежачого до смерті.

Мама кричала на неї, казала, що доньку теж можуть убити, що в неї нема сили, що вона нічого не може протиставити тим фашистам. Марія на диво спокійно, аж занадто спокійно відповіла, що краще нехай уб'ють, ніж мовчки спостерігати за тим, що відбувається. Це вже був прямий докір їй, матері, і Людмила Іванівна змовчала, відвівши погляд і опустивши голову.

Особливо Людмилі Іванівні було боляче спостерігати за новими стосунками, які народжувалися між Марією та Іваном. Чоловік любив доньку, а вона любила батька. Це була сувора любов, без сусі-пусі, а тому справжня. Тепер вони майже не розмовляли між собою. Ще не були ворогами, але до того йшло. Людмила Іванівна намагалася стати посередником між ними, але з того нічого не виходило. Іван і Марія замкнулися – кожий у собі, дивилися на неї вороже, з-під лоба, ніби це вона, Людмила Іванівна, була винна у тому, що зараз відбувається в Донецьку і в їхній сім'ї. Спільні сніданки, обіди й вечери відійшли в минуле, ніби їх ніколи раніше не було. Вдома майже перестали розмовляти. Складалося враження, що в їхньому житті з'явився покійник – і все, що було в минулому, тепер не мало жодного значення. Мабуть, усі розуміли, що так довго тривати не може, що станеться вибух, який нарешті насправді, а не формально, як зараз, розведе їх по різні боки барикад.

А Донецьком трусило, ніби в ньому поселилася нечиста сила, яка довго шукала собі притулок і нарешті знайшла його саме тут. Наступного дня після референдуму в Криму, коли півострів відійшов до Росії, в Донецьку відбувся черговий проросійський мітинг. У повітрі запахло смертю.

Через декілька днів, коли Людмила Іванівна йшла додому, побачила, що хлопець і дівчина роздавали якісь папірці. Всучили і їй. Це був бюлетень для референдуму з питанням про від'єднання від України. Ніби туманом застелило очі, ледве орієнтувалась, аби з тротуару не зійти на проїжджу частину і не потрапити під колеса автомобілів.

Потім бачила по телевізору, як у її Донецьку якісь люди, ховаючи обличчя від телевізійних камер, пікетували будівлю обласної ради, вимагаючи відставки Сергія Тарути, керівника облдержадміністрації. Це видавалося спектаклем погорілого театру, особливо коли міліціонерів, які охороняли вхід до приміщення, закидали пластиковими пляшками.

Єдине, про що Людмила Іванівна просила доньку, аби та була обережною.

З чоловіком стали ніби чужими – навіть у ліжку.

4

Дзвінці не писалося. Ні, вона замикалася в спальні, яку перетворила на художню майстерню, тільки-но вселившись після Майдану до квартири Бориса у Дрогославі, і чатувала над полотном. Фарби змішувались у щось феєрично-космічне, але Дзвінка розуміла, що ця мішанина не має нічого спільного з викінченою ідеєю. Ці картини колись можуть визнати геніальними, не розуміючи їхньої сутності, як, скажімо, сама Дзвінка не розуміє сутність картин, які малював хоботом слон. Цей сюжет вона бачила у новинах по телевізору. Мабуть, в цих слонячих картинах і не було жодної сутності, як немає зараз у її. Дзвінка упіймала себе на думці, що її ідеї як такі на даний час відсутні в її голові. Все ж насправді дуже просто: є ідея – є картина, нема ідеї – виходить якась базгранина, яку потім оцінюють за шкалою геніальності. А вона не хоче, щоби її картини були геніальними. Дзвінка хоче, щоби той, хто дивиться на них, розумів ідеї, вкладені нею.

Останнім часом вона дуже багато думає про Бориса і розуміє, як нечесно поступила з ним. Вони познайомилися 2011 року в Києві. Випадково. Хоча Дзвінка все більше в своєму юному житті переконувалася, що випадковостей не буває взагалі, просто вони складаються у певній послідовності й приводять до закономірності. Тоді в Галереї відбувалася її перша виставка картин. Відвідувачів було багато, але вона відразу звернула увагу на Бориса. Старий, молодечий блиск в очах, біла борода. Якби вона малювала ікони, то неодмінно зображала би його як святого.

Молодіжній тусовці, яка складала оточення Дзвінки, швидко набридло бути на виставці, хлопці й дівчата розчинились у навколишніх забігайлівках. А Борис підходив до кожної картини, ретельно її вивчав, вимащуючи поглядом квадратні сантиметри полотен.

Нарешті Дзвінка не витримала, підійшла до нього й запитала, чи подобаються йому її картини. Він ошелешив її відповіддю, сказавши, що ні. Здається, їй забракло тоді повітря, бо вона явно не очікувала аж такого нахабства з боку майже святої на вигляд людини. А Борис не зважав на неї, по-діловому й скрупульозно розказуючи, що він бачить на тій чи іншій картині. У Дзвінки склалося враження, що Борис мало не все життя копирсався в її думках, а її ідеї йому були не те що близькі – він жив ними і бачив у картинах те, чого не бачила вона сама. Це вже потім тут, у Дрогославі, в нього зникла ця здатність розуміти її картини, але Дзвінка тепер не сердилася на Бориса, бо не можна бачити те, чого нема.

Борис виявився не дуже святим – та зовсім не святим. Дзвінка незчулась, як опинилась у його готельному номері. Вони вже не говорили про її картини, а про все і ні про що, як буває в таких випадках, пили дешеве вино, займалися сексом. Вона дивувалась, що у старого ще стоїть, бо її тато був набагато молодшим за Бориса, але мама, ще відносно молода жінка, казала, що позбавлена такого щастя, як секс.

А потім Борис поїхав у Дрогослав, і вони навіть не обмінялися номерами телефонів.

Дзвінка хотіла це зробити, але втрималась. Йому не треба – то їй також. Подумаєш, яка цяця сивоборода.

Борис випарувався з її життя, і, здається, за весь час без нього вона згадала цього дивака один раз чи двічі. У той період Дзвінка займалася сексом з багатьма чоловіками. Це був, власне, секс, бо жодних почуттів до чергового самця у неї не було. Вона зрозуміла, що вагітна, лише коли йшов четвертий місяць цього прекрасного невагомого стану жінки. Кинулася згадувати, хто би міг бути потенційним батьком дитинки, але Борис у цих списках не значився. І лише коли народився Миколка, зрозуміла, що це син того дивного святого з білою бородою. Їй чомусь стало затишно від самої думки про це. Краще цей дрогославський пан, ніж ті випадкові чоловіки, з якими займалася сексом. Де ж тепер тебе шукати, Борисе? Вирішила таки поїхати в Дрогослав, коли син трохи підросте.

Але Борис удруге знайшов Дзвінку під час історичних подій на Інститутській, коли кулі снайперів висмикували людей із життя і переносили їх у Вічність. Борис ще не знав, що це знову Дзвінка, коли, прикриваючи її дерев'яним щитом, виводив із небезпечної зони. Дивацькі то були часи! Він оголив себе для снайпера, та й дерев'яний щит не зміг би захистити Дзвінку. Але вони вижили, навіть не були поранені.

Тепер Дзвінка розуміла, що живе з Борисом, бо він батько її дитини, бо вона вдячна йому за те, що врятував їй життя. Але не кохає його. І те кохання, що ще перед першою зустріччю з Борисом зародилось у її серці до іншого, – й досі живе, не відпускає її. Але коли вона хотіла відобразити це кохання у своїх картинах, нічого з цього не вийшло. Чому? Що стримує? І хіба може бути ілюзія почуттів, яка лише доводить їхню несправжність?

5

Якби в Гриця хтось запитав, чи хоче він стати Дрогославським міським головою, то у відповідь отримав би саркастичний сміх з його боку. Мовляв, шановний, ви про що? Проте, глибше зазирнувши в душу вчителя і депутата, ви б отримали позитивну відповідь на це запитання.

Григорій Іванович належав до породи людей, яких неналежно пошановують у житті. Вони так думають. Гриць хотів бути спочатку завучем, а потім і директором школи. Але у міському відділі освіти думали інакше. Він вважав, що на ці посади призначили зовсім випадкових людей. А ще свою роль відіграли гроші. Про це вголос не казали, але розуміли як аксіому. Коли став депутатом, усвідомив, що завуч і директор – це дрібниці порівняно з тими горизонтами, які відкрилися перед ним. Уже впродовж першого року свого депутатства Гриць зрозумів, що вартує більшого – і посада міського голови лише початок сходження його на владний олімп.

Але, як і у випадку зі школою, мрії розбивались об сувору реальність. Здавалося, ніхто серйозно не сприймав Гриця. Здебільшого сміялися з його пропозицій, які називали дурнуватими і невчасними. Політична партія, до якої він приліпився, запропонувала йому стати депутатом, бо на тому окрузі, де жив Гриць, не мала

колеритної фігури. А що б там хто не казав, але цей вчитель зарекомендував себе з позитивного боку, бо хапався за будь-яку справу, виявляв активність, і це подобалося людям. Коли ж Гриць захотів посісти якесь чільне місце у фракції, йому ввічливо сказали, аби не пхався куди не слід. Раз сказали, другий, а потім і прикрикнули. Цього було досить, щоби Гриць вгамував свої пристрасті. Проте з цього часу він почав вести незалежну політику. Не радився з товаришами по фракції, а був ніби сам по собі. Як не дивно, але це влаштовувало обидві сторони. З одного боку, Гриць був ніби у фракції, а, з іншого, якщо голосував не так, як однопартійці, то казали: ось бачите, у нас демократія.

Випустивши Гриця з-під свого контролю, члени фракції вже були незадоволеними, що він часто з приводу і без вискакує на трибуну і проголошує різні промови. Хтось сприймав це серйозно, інші вбачали у цих витівках схильність депутата до клоунади, але загалом за Грицем закріпилася репутація неконтрольованої ніким людини – і всі мусили з цим змиритись. Дехто навіть вбачав у цьому вигоду для себе, бо завжди можна було натиснути на міського голову в тому чи іншому питанні, слід лише скерувати енергію і невдоволеність Гриця у правильне русло.

А Григорій Іванович старався. На кожній сесії він був у центрі уваги. Телебачення його показувало, газети про нього писали. Лише ніхто не здогадувався, що Гриць робить усе не просто так. Він готувався стати Дрогославським міським головою.

6

У ніч на перше квітня в помешкання отця Григорія влетіла важка каменя. Дзенькнуло скло у великій кімнаті.

Він не спав, бо в такому віці навряд чи слід віддавати цьому процесу аж так багато часу. Слід цінувати кожен хвилину життя.

Здавалося, ця пригода аж ніяк не розтривожила його серця. Отець Григорій повільно встав з ліжка, підійшов до вікна, уважно став дивитись. Нікого. Темно, лише ліхтарі на вулиці тьмяно висвітлюють все подвір'я.

Повіяло холодом. Він увімкнув світло у великій кімнаті й насамперед побачив дірку у вікні. За формою це було майже правильне коло. Відтак його погляд упав на камінь, що закотився під стіл. Придивився уважно. Камінь обмотали папером і затягнули скотчем. На папері щось було написано від руки великими друкованими літерами.

"Удосконалена зброя пролетаріату", – усміхнувся отець власному жарту і зігнувся за каменем. Це було непросто зробити. Кров шубовснула в голову, ніби хтось гупнув довбнею.

Камінь виявився важкеньким. Не розмотуючи скотчу, отець Григорій прочитав написане великими літерами: "МОСКОВСЬКИЙ ПОП! ЗАБИРАЙСЯ В РОСІЮ!".

Ну, звісно, він очікував на щось подібне. Лише дивувався мало не щодня, що цього не відбувається. А на що він мав сподіватися від цих людей, якщо Росія відняла у них Крим, а тепер щось там ворохобить на Донбасі? Ці люди й так терплячі. Він розумів, що в їхніх очах виступає у ролі посібника окупантів. Не буде ж він кожному пояснювати, що йому ой як не подобається ця новітня російська політика. Плачевно все закінчиться

- і насамперед для російського народу.

Давно він на собі ловив ці погляди насуплених людей, особливо коли знаходився за межами свого храму. Ті, хто ходив на служби Божі до нього, здебільшого були простими людьми, які мало розумілися в політиці, але радше відчували, ніж знали, що відторгнення Криму принесе нові біди Україні. Звичайно, були й ті, які вважали себе росіянами за духом. Будь-який крок великої батьківщини вони сприймали на "ура". Дії Росії та Путіна навіть не підлягали обговоренню. Цих людей отець остерігався найбільше - і не тому, що він робив щось не так, як би мало бути, і боявся, що вони донесуть на нього куди слід. Він не відхилявся від генеральної лінії, але в людських стосунках поводив себе так, як підказували серце і розум. Отець Григорій не давав їм жодних підстав запідозрити в тому, що він не погоджується з політикою Москви. З релігійної точки зору він мусив усе робити так, як казав Кремль, інакше його би давно вже вигнали звідси, незважаючи на вік, а на його місце поставили більшого, за їхніми мірками, патріота.

В кімнаті з'явився заспаний Павло, який прислуговував отцеві Григорію. В його руках уже були подушка, ще якісь причандалля, ніби він наперед знав, що саме цієї ночі мають розбити вікно. Без зайвих слів Павло, якому ось-ось мала стукнути сороківка, став подушкою затикати дірку у вікні, аби холод остаточно не заповонив помешкання. Отець Григорій спостерігав за його вправною роботою, ніби Павло все життя займався тим, що втикав подушки у розбиті вікна. Не дочекавшись закінчення роботи, пішов до спальні, бо все-таки замерз і мріяв зігрітися під ковдрою.

Незабаром у великій кімнаті Павло загасив світло і пішов до себе. Вони так і не перемовилися між собою жодним словом. А що казати, коли й так усе ясно?

Свіже повітря все-таки зробило свою справу, і отець Григорій швидко заснув. Йому нічого вже не було страшно в цьому житті. Він просто змучився від усього і лише чекав, коли Бог покличе до себе.

7

У Моніки був лише один критерій оцінки чоловіків: розумний чи ні. Черговий клієнт міг бути занудою, носити окуляри чи мати живіт. Головне, аби був розумним. І, навпаки, красень з біцепсами і метровим членом не приваблював її, якщо йому бракувало клепки в голові.

Останнім часом двадцятишестирічна приваблива шатеночка полювала на журналістів. Серед них вона знайшла достойні екземпляри розумних чоловіків. Звабити їх було легко, а в сексі вони взагалі виявилися першокурсниками.

Глянувши на сьогоднішню статтю "Путін поступово руйнує Євросоюз і НАТО" у "Вашингтон пост", Моніка зрозуміла, що має справу з черговим клієнтом. З маркером у руках вона взялася студіювати текст, аби потім мала про що говорити на задану тему.

"Неправильно думати, що Крим - це стратегічна мета Москви, - йшлося в газеті. - Путін готовий кинути виклик Євросоюзу і НАТО". Цікаво! Вона виділила це речення.

Наступна фраза теж зацікавила Моніку: "Поки над сусідами Росії висить реальна загроза військового втручання, Путін може зосередити ресурси для запуску

Євразійського союзу наступного року. І це буде не відновлення Радянського Союзу, а набагато амбітніший проект".

Моніка зробила паузу, аби засвоїти пройдений матеріал. І хоча в неї були не мізки блондинки, все ж міжнародна політика для непідготовленої людини видалася важкою.

Подальше засвоєння матеріалу просувалося вже не так успішно. Якщо слова про те, що російський експорт військової техніки і нафти допоможе Євразійському союзу зібрати геополітичний капітал далеко за межами Європи, Моніка ще сяк-так розуміла, то в неї почав закипати мозок, коли вона намагалася засвоїти фразу про те, що інший російський експорт – ідеологія – прагне зруйнувати Європейський союз. Мова, зокрема, йде про православну мораль з метою побудувати політичні відносини з крайніми правими партіями. Фашистські союзники Путіна в Європі ставлять під сумнів демократичні засади Європейського союзу і навіть саме його існування. "Очікується, що радикальні праві партії у Франції, Греції, Італії, Угорщині та в інших країнах посилять свої позиції на виборах до Європарламенту в травні і сформулюють деструктивний анти-європейський і проросійський блок", – писав автор. Це вже було майже за межею її розуміння. На автоматі вона ще прочитала, що усі сподіваються на те, що Путін зупиниться на Криму. Але надія – це не стратегія. Вичікувати і відповідати лише на кожну дію лідера-реваншиста – план, приречений на провал.

Моніка відклала газету і зі злістю відкинула маркер. Серед її коханців ще не було журналістів із "Вашингтон пост". Але якщо вони всі такі хитромудрі, коли звичайна шатенка не може уторопати, про що вони пишуть, то до них краще не потикатися. Найбільше, чого боялася Моніка в своєму житті, – виглядати дурепою і посміховиськом в очах розумних людей. Так що журналістам із "Вашингтон пост" доведеться обійтись без її сексуальних послуг.

8

Дональд ненавидів цю жирну жабу – Валерію Новодворську. В списку його особистих ворогів вона займала друге місце – після Володимира Путіна. Новодворська завжди говорила очевидні речі, але подавала їх так, ніби зробила не знати яке відкриття.

Сьогодні, сьомого квітня 2014-го, пішла друга п'ятирічка, коли Дональд вирішив ризикувати своїм життям. До цього його ніхто не спонукав і грошей за це не платив. Він сам добровільно став передавати американцям російські секрети, бо розумів, що ядерна кнопка в руках кремлівського карлика могла спелити планету.

Нині був своєрідний ювілейчик, і Дональд вирішив побалувати себе улюбленим коньячком. Це був лише правдивий закарпатський, який йому надсилав знайомий із Іршавщини. Разом колись служили в армії, Дональд врятував йому життя. Закарпатець знав, що рятівник нічого від нього не візьме, а ось від правдивого коньячку не відмовиться. Так і надсилав йому це цілюще питво упродовж десятиліть.

Дональд смакував коньяком, закусуючи лимоном, і читав галіматію від Валерії Новодворської. Інколи йому здавалося, що всі матеріали їй дають у Кремлі, аби вона вголос висловила думку, яка мала бути протилежною до того, що говорить і робить

Путін. Це робилося для того, щоби побачити реакцію потенційних опонентів і ворогів – щось на кшталт Жириновського, але зі знаком мінус. Володимир Вольфович висловлював прокремлівські ідеї, а потім Путін брав на озброєння ті, які отримували найбільше схвалення з-поміж простого люду. Новодворську ж, на думку Дональда, використовували так само, але Путін брав на озброєння те, що найменше вдаряло по ньому з боку тих, хто погоджувався з думкою цієї єврейки.

І це був другий пункт у ставленні Дональда до Новодворської – її єврейство. Звісно, ніхто ніколи не зміг би сказати, що Дональд є антисемітом. В його оточенні було багато євреїв, і до всіх він ставився з підкресленою шанобливістю, що приписували його вродженій інтелігентності. Насправді Дональд чудово розумів Гітлера, який знищував євреїв. Він би і сам їх душив день і ніч голими руками. Зараз Дональд не зміг би сказати, звідки у нього взялась оця фізична відраза до євреїв. Можливо, це з дитинства, коли сусідська дівчинка-єврейка Белла впісялась, і він бачив ці жовті трусики, ніби й зараз чув запах сечі – і це в нього перенеслося на весь народ. Коли Дональд зустрічав якогось поважного єврея, то відразу уявляв, що в того обісцяні й засрані труси. Нічого не міг вдіяти з собою, лише з роками навчився майже ідеально приховувати своє справжнє ставлення до євреїв.

Дональд зосередився на сказаному Новодворською. США слухали її з відкритим ротом, і він теж мусив відчувати гарячий струмінь саме сьогоденного життя, аби корегувати свої дії й не спалитися перед американцями, особливо перед тими, з якими спілкувався. Іронія долі, але всі вони були євреями. Звісно, він не був з ними в бані і не бачив, обрізані вони чи ні. Але Дональд навчився розпізнавати їх на дух. Смердючий дух єврея пронизував їхні тіла, навіть якщо вони носили білосніжну білизну.

Новодворська виказувала абсолютну впевненість у тому, що проросійські мітинги на Сході України почалися після прямої вказівки Кремля. "Не хотілося б вас засмучувати, – віщала вона, – але скажу правду: проросійські мітинги в Україні закінчатся тільки разом з Росією. Але, озираючись навколо, я розумію: Росія кінчатися не збирається. І мінятися не збирається".

Ковток коньяку, щоби заспокоїтись і не сказати всього, що він думає про Новодворську.

"Не сумнівайтеся, – каже вона, – за першої можливості, коли в Кремлі зрозуміють, що це буде коштувати дешево, Росія займеться південно-східною Україною всерйоз".

Дональд думає, що подібне розраховане на дебілів. Всі ж розуміють, що це недешева забавка, – і Крим, і Південь, і Схід України. То навіщо про це говорити і дражнити гусей? Ні, доволі часто їхня логіка – Кремля, Новодворської, інших братів і сестер по крові – свідчить про те, що у них немає жодної логіки.

"Ніяких проросійських мітингів в Україні не було, поки не надійшло вказівки з Кремля. І в тому числі Крим не звертався ні в ООН, ні в ОБСЄ і не просив міжнародні організації його захистити". Новодворська особливо підкреслює це. "Звідки саме зараз пішли ці настрої? Звідки взявся цей котячий концерт, цей шабаш відьом? Просто над цим попрацювала Росія – джерело усіляких бід, провокацій і занепокоєння.

Спеціалізація Кремля – розпалювання громадянської війни на території чужих держав. Зараз у Росії запустили новину, що в Україні розпочалися політичні репресії". Звертаючись до українського читача і глядача, Новодворська каже, що "ваші південно-східні колорадські жуки з георгіївськими стрічками дуже боягузливі товариші, вони вже зрозуміли, що Путін зі своїми танками поки далеко, а в'язниці – вже поряд. Ось нехай зрозуміють і стихнуть".

Дональд розуміє, що Новодворська права – якщо не абсолютно, то в більшості випадків. Одночасно він усвідомлює, що навіть якщо би випив ящик коньяку, все одно не погодиться з нею. Ніколи не погодиться з тим, що кажуть євреї.

А Новодворська впевнена, що Росія активно просуває в Україні план регіоналізації. Це план поетапного розчленування України. Політична й економічна влада йде в регіони, з центральною владою в Києві припиняються практично всі відносини. А це означає, що все переходить під контроль Росії. В українських регіонах почнуть видавати російські паспорти і готувати так зване мирне приєднання через "референдум". На регіоналізацію ні в якому разі не можна погоджуватись і потрібно пояснити це Заходу, який взагалі нічого не розуміє з того, що відбувається з Путіним і з Росією.

Тут Дональд уже щиро регоче, бо відчуває, що Новодворська спалилася за повною програмою. Він рішуче закорковує коньяк, бо розуміє, що з цією Новодворською може спитись. Потрібну інформацію він одержав. Тепер можна і працювати.

9

На дисплеї мобільного телефону висвітлило незнайомий номер. Ліля подумала, що це дядя Вова. Здається, саме сьогодні вона взагалі не думала про нього, хоча в попередні дні прокидалася й засинала з цим ненависним для неї іменем. А тут враз згадала його погрозу, що він знайде її в Києві і що все одно вона буде його. Страх, якого вона потрохи позбувалася, відколи приїхала із Криму, став знову поволі розтікатися по всьому її тілу. Вже було ближче до півночі, і Ліля прислухалася, що ж там робить генерал інфаркту. Із сусідньої кімнати не долинали жодного звуку. Звісно, вона не хотіла, щоби дід чув телефонний дзвінок. Але водночас їй було важливо, аби генерал інфаркту був поруч, нехай і за стіною, і щоби в будь-який момент міг захистити її.

Коли телефон задзеленчав удруге і на дисплеї висвітлився той самий незнайомий номер з останніми цифрами 019, Ліля прожогом засунула свою NOKIA під подушку. Але абонент був настирливим і телефонував раз за разом. Первісний страх минув, і Ліля зрозуміла, що зараз може розмовляти з ким завгодно, – не те що з дядею Вовою, а навіть із самим Лихим, якщо той насправді існує, а не є плодом нашої хворобливої уяви. Як і Бог. Але сумніви щодо Бога Ліля завжди намагалася відганяти.

Тільки-но вона рішуче висмикнула телефон з-під подушки, аби сказати цьому знахабнілому вилупку все, що вона про нього думає, як дзвінки припинились. Може, це й на краще. Відчепляться від неї – принаймні сьогодні. Час повільно повз – і якраз наступила північ, коли телефон знову дав про себе знати. Ліля зімітувала сонний голос: "Алло!" – хоча внутрішня напруга була дуже високою. Нехай дядя Вова знає, що вона

його не боїться, а раніше не відповідала, бо спала.

Це був не дядя Вова. Телефонував головний редактор газети, в якій вона працювала. Здавалося, Ліля не думала про нього всі ці дні, поки знаходилась у Києві, хоча й усвідомлювала, що тупий біль від цієї людини надовго, якщо не назавжди, поселився у її підсвідомості. Вона намагалася забути його, але не могла, бо через нього потрапила до тієї кримської халепи, коли дядя Вова міг не лише її згвалтувати, а й убити. Головний редактор повинен був знати, що насправді відбувається в Криму, а не посилати дівчисько в самісіньке пекло.

Він сказав, що її позапланова відпустка закінчилась. Лілю чекають завтра, тобто вже сьогодні, на роботі, бо для неї є дуже цікаве завдання, коли можна покопирсатися в кримінальному минулому одного дуже відомого політика, і ніхто краще за неї цього не зробить. Вона пропустила повз вуха його лестощі і запитала, що це за номер телефону. Головний редактор відповів, що має його давно, але використовує лише у вкрай важливих випадках, з чого вона мала зробити висновок, що зараз мова йде саме про таку ситуацію. Вдала, що її це мало хвилює. Він побажав їй кольорових снів і зник у просторах Всесвіту.

Як же вона ненавиділа себе в цю мить! Мало того, що він поводив себе так, ніби нічого не сталося, ніби Ліля реально не ризикувала власним життям у Криму, то й вона сама ще дозволила втягнути себе в цю дурнувату розмову, і про номер телефону запитала, ніби їй це сто років було потрібно. Думала, що знає про нього все, а він приховав від неї цей номер телефону. Що він тепер думає про неї? Ото, каже сам собі, дурне дівчисько! А може, взагалі нічого не думає. Це було би краще. Для неї. Дурне дівчисько готове виконувати будь-яку його забаганку, проводити журналістські розслідування, знову ризикуючи власним життям? Ну, вона завтра висловить йому все, що думає з цього приводу, і наостанок так гримне дверима, що ненависна редакція завалиться. Їй стає весело. Вона вже не думає про дядю Вову і швидко засинає. Їй справді сниться щось кольорове і космічне.

10

Ореста Гусак належала до породи гарячих жінок. Їй самій було дивно, як вона втрималась від сексу аж до вісімнадцяти років, поки не вийшла заміж. Її подруги втратили цноту ще в дев'ятому-десятому класі й поки знайшли своїх чоловіків, вже мали по декілька хлопців.

Їхню пару всі вважали романтичною. Орест і Ореста. Ніби спаровані самим Богом. Він був набагато старшим від неї. Це не стримувало Оресту, хоча її батьки спочатку були проти. Але зустріч з майбутнім зятем переконала їх, що більшого щастя для єдиної донечки і не треба.

Весілля як такого не робили. Напередодні урочистостей несподівано померла бабця Орести. Зібралися вдома – родичі, друзі, близькі знайомі.

Ореста зрадила чоловікові через два тижні. Орест прийшов додому п'яний і ліг спати. Пішла до сусідки щось позичити. Не знала, що та ще зранку поїхала з дітьми до своєї мами. Сусід обійняв Оресту. Від його дотику всередині неї щось обірвалося.

Незчулась, як опинилась на його ліжку.

А потім пішло-поїхало. Чоловік пив, а Оресті траплялись чоловіки, які легко її спокушали. Не зупинилась і після народження сина. В хвилини просвітління широко молилася Богу, просила дати їй розум, щоб не зраджувати чоловіку. Але гаряча природа брала своє. Через її зради, які вже й не приховувала, розлучились.

Ореста зупинилась лише тоді, коли чоловік загинув на Інститутській. Вважала, що це кара Божа. Орест і поїхав до Києва, коли дізнався про чергову зраду вже колишньої дружини.

Приїхала з сином на похорон Ореста. Їй здавалося, що всі з осудом дивляться на неї й ніби говорять: це через тебе він загинув.

Тепер у неї залишився дев'ятирічний Михайлик – викапаний батько. Жила в своїх батьків. На чоловіків, здається, вже й дивитися не могла.

11

Восьмого квітня 2014 року із Дрогославської в'язниці втік Олег Чернишов, якого засудили за вбивство матері. Йому дали чотирнадцять років, з яких він відсидів майже шість. Лише після Різдва його адвокату вдалося перевести Олега до Дрогослава. Тут проживали його дружина і дванадцятилітній син.

У цій справі було багато підозрілого. Сам Чернишов своєї вини не визнав. Адвокат намагався довести суду, що Олега підставили, але з цього нічого не вийшло. Знаряддя вбивства – ніж – знайшли поруч з трупом, хоча на ньому й не було відбитків пальців Чернишова. Мотив теж був: напередодні вбивства п'яний син посварився з матір'ю і погрожував її вбити. Це чули сусіди. А наступного ранку вони знайшли труп Чернишової.

І ось тепер ця втеча із Дрогославської в'язниці. Ті, хто був упевнений, що Чернишов убив свою матір, торжествували: мовляв, винен і не захотів спокутувати вину. У тих, хто мав сумніви щодо цієї справи, був інший аргумент: чому невинна людина повинна сидіти у в'язниці, а справжній убивця гуляти на волі? Як приклад, вони згадували фільм "Втеча із Шоушенку", знятий за повістю Стівена Кінга, і всіляко виправдовували Олега Чернишова.

У самій втечі теж було багато загадкового. Казали, ніби в'язень, дуже схожий на Чернишова, вийшов із в'язниці через центральну браму. При цьому ті, хто буцімто таке бачив, уточнювали, що він був одягнений у форму охоронця. Натомість керівництво в'язниці спростовувало цю інформацію, але водночас і не повідомляло яким чином Олегові Чернишову вдалося втекти на волю, посилаючись на таємницю слідства.

Першою серед журналістів Дрогослава про цю подію довідалася Віталіна. Вночі їй зателефонував один із охоронців в'язниці, з яким у неї раніше були сексуальні стосунки, і повідомив про Чернишова. Перш ніж сказати про це, він вибив у Віталіні клятву, що за важливу новину вона переспить з ним. Звісно, журналістка пообіцяла, не задумуючись, як виконуватиме це, бо її заінтригував уже сам нічний дзвінок. Ну, і важлива новина теж, звичайно.

Зранку, тільки-но головний редактор прийшов на роботу, на його столі вже лежала

замітка про втечу із Дрогославської в'язниці за підписом Віталіни. Але і в цьому випадку сталося те, що було завжди. Він запив зі знайомими, зачинившись у кабінеті. Віталіна й не підозрювала, що її замітка може не піти до свіжого номеру газети, і спокійно займалась іншими справами.

Уже після обіду, коли окремі сторінки почали надсилати до друкарні, Віталіна ліниво поцікавилась у відповідального секретаря, який макетував номер, чи він хоч дав її замітку на першу сторінку. Той здивовано відповів, що жодного матеріалу Віталіни у цьому номері газети нема. Вона подумала, що з нею жартують, і дуже серйозно сказала, що замітка про втечу із в'язниці мала би стати цвяхом номеру, наскільки вона розуміється в журналістиці. І аж коли відповідальний секретар показав їй вичитані сторінки і Віталіна на власні очі переконалася, що її замітки про втечу із в'язниці справді нема, вона зрозуміла, що головний редактор знову безсоромно її ошукав. Мов пантера, кинулась до його кабінету і, мабуть, набила би цього нікчемного чоловічка, але того врятувало те, що він ще до цього напився, як свиня, і в стані цілковитої невагомості головного редактора транспортували додому.

Всі інші дрогославські газети наступного дня опублікували інформацію про втечу із в'язниці, не називаючи імені та прізвища арештанта, а "Дроголавщина", приватне видання Андрія Чернюка, примудрилася навіть взяти інтерв'ю за гарячими слідами у дружини Олега Чернишова, і всі, звісно, здогадалися, про якого в'язня-втікача йде мова. Лише "Дроголавська зоря" не оприлюднила цього факту і змушена була повернутися до цієї теми наступного тижня. Щоправда, велику статтю про це написав відповідальний секретар газети, а піонерство Віталіни у цій справі було забуте. Обіцянка, дана нею одному з охоронців в'язниці, зависла у повітрі. І чи не вперше Віталіна упіймала себе на думці, що не хоче зраджувати Віталіку. Щось не помічала за собою раніше подібної сентиментальності.

12

Марина несподівано для себе підійшла до вікна і подивилася, що робиться на подвір'ї. Вона вже добре засвоїла, що нічого випадкового в цьому житті ніколи не буває. Але що ж її підняло з дивану і змусило глянути на світ Божий?

Ну, звичайно, це був Віталік із другого під'їзду. Самій собі вона би не змогла пояснити, що з нею діється, коли бачить цього чоловіка. Це не були мурашки по тілу, як у випадку з Андрієм, коли Марина тільки-но з ним познайомилася. Потім мурашки зникли, він і вона призвичаїлись одне до одного, але їй все одно було добре з чоловіком, і вона би його ні на кого не проміняла.

А Віталік? Вона не думала про це, але, здається, саме усвідомлення того, що той є на білому світі, зігрівало її, і серце спочатку завмирало, а потім билось з подвоєною і потроєною енергією.

Марина знала, що Віталік уже двічі побував у в'язниці, а коли минулого літа вперше його побачила, то злякалася. Руки у нього були синіми від татуювань. Здається, він тоді помітив її приречений погляд – загнаної у клітку пташини, але нічого не сказав, лише усміхнувся кутиками губ. І саме ця його невимущена усмішка

закарбувалася в її пам'яті. А ще – добрі очі. Вони їй такими здалися. Марина ніяк не могла позбутися цього протиріччя в думках про Віталіка: двічі сидів у в'язниці – а очі добрі. Хіба так буває? В її уяві зеки були останніми людьми на землі. А сусід із другого під'їзду руйнував звичні уявлення про людей і речі.

Здається, остаточно її серце розтануло, коли одного разу Віталік ішов їй назустріч, щиро усміхаючись. Вони порівнялися, він сказав: "Привіт, мала!". Вона не пам'ятала, чи щось відповіла йому, але це вже не мало жодного значення. Подібні випадкові зустрічі з ним вже стали приємним ритуалом для неї, хоча вона, звісно, розуміла, що нічого випадкового у цьому житті не буває.

Віталік ніколи більше ні про що не говорив з нею, ніби сам спорудив невидиму стіну між ними, яка мала застерегти їх обох від необдуманих кроків. Але коли Марина довго його не бачила, то розуміла, що їй не вистачає саме оцього: "Привіт, мала!".

Ось і зараз, глянувши у вікно, вона побачила Віталіка. Їй навіть здалося, що він дивиться саме на неї, хоча навряд чи з такої відстані можна було щось побачити. А той ніби справді відчув її присутність, бо двічі, мов дитина, підскочив і побіг. Люди озирались, хоча мали би вже звикнути до дивакуватості Віталіка, а Марині стало тепло на душі, ніби знайшла свою другу половинку на цьому світі. А ці другі половинки зазвичай бувають поруч, хоча ми чомусь шукаємо їх за тридев'ять земель.

13

Зранку Ліля збиралася на роботу, як на Голгофу. Генерал інфаркту досвідченим оком оцінив ситуацію і не ліз до внучки в душу зі своїми дурнуватими запитаннями. Він знав, що Ліля зобов'язана головному редакторові газети своїм життям, коли той вихопив її з-під кийка беркутівця під час сумнозвісних подій у ніч на 30 листопада 2013 року. Ліля залишалася зі студентами на Майдані і просто розмовляла з ними, що потім переросло в інтерв'ю й було опубліковане в газеті. З іншого боку, той же головний редактор кинув його внучку в саме пекло. Міг спрогнозувати, що відбуватиметься в Криму, він же керівник, але йому був потрібен гарячий матеріал. Статті не вийшло, добре, що хоч Лілю врятували. Звісно, десь у глибині душі генерал інфаркту розумів, що головний редактор міг і не знати, що насправді відбуватиметься в Криму, ось і керівники держави цього не передбачили, але ж мова йшла про його внучку, а все, що стосувалося Лілі, не обговорювалось, і кожний, хто був винен у тому, що з нею сталося чи могло статися, не мав пощади з боку генерала інфаркту.

За його оцінками, вимальовувалася нічийна ситуація. Головний редактор врятував Лілі життя на Майдані, але вона вже нічим йому не зобов'язана після того, що з нею трапилося в Криму. Отже, робив висновок генерал інфаркту, внучка спокійно може йти із редакції, і совість її не повинна мучити.

Ми швидко робимо висновки, не володіючи інформацією. Якби генерал інфаркту знав, що Ліля закохана в головного редактора і вперше в своєму житті займалася сексом саме з ним у ту жахливу ніч на 30 листопада 2013 року, він би не робив поспішних висновків. А ще Ліля шалено полюбила колектив редакції, у буквальному розумінні цього слова зрослася з ним. Тож навіть якщо вона дуже зла на головного

редактора, все одно з цієї газети не піде.

Інтуїція підказала генералові інфаркту не давати Лілі жодних порад. Все одно прийде увечері й скаже, що звільнилася з тієї клятої газети. А вже він допоможе улюбленій внучці влаштуватися на роботу в новому виданні.

14

Аллочка не хотіла зізнатися навіть сама собі, що по самі вуха втюхалась у Петю Онищенка. Коли вона займалася сексом, то на місці чоловіка уявляла цього мовчазного українця. Одного разу навіть упіймала себе на думці, що саме від Петі Онищенка хотіла би мати дитину. Завжди застерігалася від небажаної вагітності, переконуючи чоловіка, що їм спочатку слід добудувати сімейне гніздечко, а вже потім думати про дітей. Той мусив погоджуватися, щоб не втратити Аллочку, хоча й казав, що одне одному не заважатиме, але, наштотхнувшись на суворий погляд дружини, змушений був остаточно відступити і вже ніколи не говорив на цю тему, чекаючи кращих часів.

В Аллочки було відсутнє стратегічне мислення як таке. Вона жила сьогоднішнім днем, бо знала, що завтра у неї буде те, чого вона хоче. Принаймні так було завжди. Але тепер, зі з'явою в її житті Петі Онищенка, стався збій у мисленні. Сьогоднішнього дня виявилось замало, якщо не знаєш, що буде завтра. Звичайно, Аллочка не змогла би цього висловити, і думка в її бідній голівоньці ще не викристалізувалась, але вже були натяки на те, що вона не бачить свого майбутнього з нинішнім чоловіком, що сімейне гніздечко без Петі Онищенка буде їй не в радість.

Але справжня буря розігралась в її душі, коли чоловік сказав, що Петя Онищенко повертається в Україну. Мовляв, якісь там у нього виникли сімейні обставини, хоча в це мало вірилось. Ледве вдалося вмовити його допрацювати до кінця травня, поки не знайдуть на його місце іншого подібного, а, головне, притомного чоловічка.

Здається, для Аллочки особисто наступив кінець світу.

15

Алік не знаходив собі місця. Вже другу добу не було зв'язку з Родіоном. Старший син служив у Псковській області. Елітний підрозділ. Сам туди попросився. Здоров'я мав відмінне, тож прийняли.

Зазвичай Родіон кожного вечора сам телефонував батькам. Коротка розмова: мовляв, усе добре – але від того Аліку і його дружині ставало легше на серці. А тут не було очікуваного дзвінка. Через якусь годину Алік зателефонував сам. Гудки йшли, але відповіді не було. Потім дружина телефонувала десятки разів. Але був той самий результат. Нарешті зв'язок узагалі зник, ніби телефон розрядився.

Звісно, всю ніч майже не спали. Зранку знову почали телефонувати до сина, але зв'язку не було. Того дня Аліку довелося дізнатися від дружини, ким він є, і що вона зробила велику помилку, коли вийшла за нього заміж. І справді, він мав зв'язки у військкоматі, міг відмазати сина від армії, як про це йому постійно торочила дружина. Проте сам Родіон, немов уже став дорослим чоловіком, переконав батька не робити цього на догоду матері. Здається, вона й сама з часом змирилася з тим, що її син пішов служити. А коли той прислав перші фотографії з військової служби, пишалася своїм

Родію, ділилася радістю з сусідами.

Вдень Алік пішов до військкомату, аби дізнатися, що з сином. На нього подивились як на інакшопланетянина і нічого путнього відповісти не змогли. Тільки-но вийшов із приміщення військкомату, як зателефонував син. Мовляв, тату, все нормально, ми виїхали на полігон, будуть військові навчання, тому не міг говорити по телефону. Родіон повідомив, що з мамою нема зв'язку. З'ясувалося, що в тієї розрядився телефон, а вона й не помітила цього.

Коли Алік повідомив дружині, що з Родіоном усе нормально, вона вночі нагородила його таким сексом, про який він уже й забув. Довелося навіть стримувати дружину й затикати їй долонею рот, щоб не прокинувся молодший син.

16

Вночі йому наснився жахливий сон. У прицілі своєї снайперської гвинтівки він бачить юнака, який може стати його шістдесят сьомим клієнтом. Він знає, що цю майданівську наволоч слід вирубати під корінь. Жорстка посмішка застигає на його губах. Він натискає на гачок. Йому здається, що бачить навіть політ кулі, хоча в реальних умовах це неможливо. Куля впирається у мозок юнакові. Голова в нього тріскає, мов кавун, і розлітається на дрібні шматки.

А далі діється щось неймовірне. Юнак із залишками голови на плечах дивиться на нього, снайпера. Очей, які би мали бути, нема, але він знає, що щойно вбитий ним юнак дивиться саме на нього. Цей погляд паралізує тіло. І коли юнак відчуває це, то починає рух у напрямку свого вбивці. Снайпер розуміє, що треба втікати, бо жодна куля не зможе зупинити мертвого, але відчуває, що намертво приріс до даху висотки, з якої стріляв. Він не може ворухнути руками й ногами. Йому бракує повітря. Він намагається дихати ротом, але відчуває, що ще трохи – і все для нього закінчиться.

А вбитий ним юнак уже біжить до снайпера. Видно, як люди завмирають на місці, спостерігаючи за цією дивною картиною. Все відбувається, як в уповільнених зйомках фільму. Хтось рукою показує на дах будинку, де лежить снайпер. Всім зрозуміло, що мертвий юнак обрав свою жертву. І він це розуміє, але не може нічого вдіяти.

Допомога приходить несподівано, звідки її й не чекав. Юнак вбігає у приміщення та зникає з його поля зору. Снайпер розуміє, що в нього залишився останній шанс: поки не бачить убитого ним юнака, слід зробити надзусилля, щоби врятувати себе. І йому це вдається.

Єгор прокидається. Шалено стукотить серце. За вікном сіріє. Поруч розкинулася шльондра, яку він зняв учора. Він розуміє, що дійсність зовсім інша – не така жахлива, як у сні. Нема ніякого юнака, який з пошматованою, мов кавун, головою біжить до нього. Все добре. Він намагається усміхнутись, але враз усвідомлює, що житиме з цим усе життя. І чим коротше воно буде, тим краще для нього. Боїться знову засинати, аби не бачити жахіть. Так і пролежав до ранку з розплющеними очима, а коли повія прокинулася, вигнав її, нічого не пояснюючи.

17

Невгамовний Гриць, схоже, вирішив діяти на нерви міському голові. Коли дев'ятого

квітня розпочалася чергова сесія Дрогославської міської ради, він без дозволу знову вискочив на трибуну й запропонував прийняти "Звернення депутатів Дрогославської міської ради щодо заборони реклами алкоголю та тютюну".

Не встиг міський голова оголоситись від нахабства Гриця, як той почав читати текст.

"В.о. Президента України, Голові Верховної Ради України О.Турчинову

Ми, депутати Дрогославської міської ради, вкрай стурбовані ситуацією, яка склалася в нашій державі щодо споживання дітьми та підлітками алкогольних напоїв, зокрема пива і тютюнових виробів.

На наше переконання, пиво, енергетичні та популярні слабоалкогольні напої є повноцінними алкогольними виробами і містять таку ж частку спирту, як і горілка, причому для їх виготовлення використовують низькосортний алкоголь із високим вмістом "важких" багатоатомних спиртів, в основному пропілового й ізоамілового. Так, у півлітровій пляшці пива із вмістом алкоголю 5,8 відсотка стільки ж спирту, скільки й у 60 грамах горілки".

Друга спроба зупинити Гриця теж не мала успіху. Депутат подивився на міського голову, як на мале пиво, й продовжував мало не скоромовкою зчитувати надруковане на папірці. Інші депутати підсміювались, розуміючи, що міському голові нічого не вдасться зробити з Грицем. Залишалось лише дослухати запальну промову.

"Як показують останні дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я, Україна займає перше місце в світі по вживанню алкоголю серед дітей та молоді. 40 відсотків дітей у віці від 14 до 18 років вже залучені до його систематичного вживання. Щороку в Україні від отруєння алкоголем помирає 10 тисяч людей. Величезна кількість молодих людей до двадцяти років стають або алкоголіками, або сильно питущими. П'ють алкогольні напої (включаючи пиво, енергетичні та популярні слабоалкогольні напої) щодня або через день. Уживає пиво кожний третій підліток у віці 12 років, а у віці 13 років – двоє з кожних трьох. На українців у віці до 25 років припадає до 50 відсотків всього вживання пива в Україні.

Однією із причин масового поширення вживання алкоголю серед дітей, підлітків, молоді більшість учених усього світу вважають масивну наступальну рекламу алкоголю, в тому числі пива, яка робить їх вживання соціально прийнятним і навіть схвалюваним.

На сьогодні немає жодного рекламного блоку на телебаченні без реклами алкоголю, орієнтованої в основному на молодих людей у віці 14-30 років. Основною метою такої реклами є впровадження у масову свідомість стереотипу про необхідність споживання алкоголю. Відносно паління серед молоді, то статистика жахає своїми цифрами.

Враховуючи вищезазначене та з метою припинення зростання кількості неповнолітніх, які залучаються до споживання алкоголю та тютюнопаління, просимо розглянути питання щодо заборони реклами алкоголю, торгових марок алкоголю, тютюнових виробів на телебаченні з 6.00 до 23.00 години та їх зовнішньої реклами.

Залежним від алкоголю Незалежна Держава не потрібна!

Без здорової молоді у Держави немає майбутнього!

Звернення прийнято на сесії Дрогославської міської ради 9 квітня 2014 року".

Дочитавши текст, Гриць з виглядом переможця глянув на міського голову і запропонував внести це питання до порядку денного. Здавалось, очільник міста задумався лише на мить, а потім несподівано для всіх підтримав Гриця. Депутати від більшості не розуміли, що відбувається. Міський голова виразно глянув у сесійну залу – і вони одностайно проголосували.

Гриць, видно, готувався до палкої промови, бо знав наперед, що його пропозиція не пройде. Але сталось диво. Він сів на своє місце і ще довго тримав підняту догори руку.

18

Коли батько Андрія напивався, то ходив по квартирі у трусах, не соромлячись невістки. Ні дружина, ні син не могли вплинути на нього, коли він знаходився в такому стані.

– Моя квартира! Що хочу, те й роблю! – кричав він, і Марина розуміла, що ці слова адресовані насамперед їй. І справді, хто вона тут? Дружина його сина. Ні її, ні Петрика і Павлика не прописали. Колись, теж будучи напідпитку, свекор сказав їй, що вона може покинути Андрія, а потім претендуватиме на свою долю в квартирі. Звісно, в Марини навіть таких думок не було. А якщо й доведеться покинути Андрія, то на квартиру вона точно не претендуватиме. Тим більше, що вона з дітьми у крайньому випадку могла жити у мами, але заради Андрія не робила цього.

Останнє велике підприємство у Дрогославі, на якому працював свекор, припинило своє існування три роки тому. Здавалось б, сиди собі вдома і насолоджуйся життям, бо людям такого віку знайти роботу в місті було практично неможливо. Але старий щоранку кудись ішов, бо сам казав, що вдома можна сказитися. Приходив увечері завжди напідпитку. За які гроші їв і пив – невідомо. Але тоді принаймні поводив себе пристойно. А коли напивався, то всім – хоч з квартири втікай.

Сьогодні був саме такий день. Свекор у трусах сидів перед телевизором і коментував новини. Дикторка читала з папірця, що міністерство закордонних справ Росії стверджує, буцімто під Донецьк їдуть бійці "Правого сектору" і сто п'ятдесят американських фахівців з приватної військової організації Greystone, перевдягнених у форму бійців підрозділу "Сокіл". Ця інформація викликала у нього бурхливу іронію. Він скочив з дивана, танцюючи перед телевизором і вигукуючи: "А негрів там нема?! Де ж негри поділися?! Чи, може, це шахтарі?!".

Знову він сів на диван, коли на телевізійному екрані вигулькнула фігура Олександра Турчинова. Любив він цього дядька, що й казати, захищав, коли хтось його критикував. Чого так – і сам не зміг би пояснити. Той розповів, що в результаті злагоджених дій спецпідрозділу "Ягуар" було повністю звільнено будівлю Харківської обласної державної адміністрації й заарештовано понад сімдесят учасників заворушень.

Це викликало у нього велику радість, і він почав гучно плескати в долоні. До кімнати, не розуміючи, що відбувається, одночасно заглянули дружина і невістка.

Цього було достатньо, аби він визвірився на них і почав матюкатися.

Марина швидко вхопила дітей і повела до сусідки, аби малі не чули таких слів. Дружина сховалася на кухні. Андрій приречено сидів, бо знав, що зараз втихомирити тата він не зможе. Той сам замовк, коли побачив, що його ніхто не слухає. Ще трохи подивився телевизор і пішов спати.

19

До вчительської зайшла Зоя, молода фіфочка, яка викладала біологію, і, зневажливо дивлячись на Людмилу Іванівну, підкреслено голосно, щоби чули всі, сказала, що її викликають до директора школи. Ріже вухо оте "викликають". Раніше зазвичай "запрошували". Навіть "просили зайти".

Людмила Іванівна відчуває на собі погляди колег. Зараз ніколи розбиратися, хто дивиться на неї зі зневагою, а хто зі співчуттям. Головне, що ж хоче від неї директор школи. Вона розуміє, що нічого доброго від цього візиту їй чекати не слід, але все ж і не треба наперед додумувати, що з нею буде після цього. Вона зберігає олімпійський спокій і бачить, як біситься Зоя. Хотіла бачити переляк на обличчі Людмили Іванівни – і не дочекалась.

Шлях до кабінету директора видається довгим. На перерві гасають діти по коридору, ніби все, що відбувається навколо у світі, їх не стосується. Старшокласники збились до купки і щось жваво обговорюють. Коли біля них з'являється Людмила Іванівна, вони замовкають. Вона спокійно дивиться на них, очікуючи, що учні привітаються, але ті – ані пари з уст. "Ну-ну, любі мої хлопчики й дівчатка, – думає вона, – швиденько ж ви перекувались, а я не зуміла навчити вас людяності".

Директор школи видається їй змученим і переляканим. Складається враження, що хоча він і сам викликав її до свого кабінету, але тепер не знає, як має сказати те, що задумав. Втім, рештки інтелігентності в ньому ще залишилися. Він пропонує їй сісти, але чи не вперше за довгі роки спільної роботи Людмила Іванівна помічає, що не дивиться їй в очі.

Починає здалеку, ніби готовий теревенити з нею хоч цілісінький день, але дзвінок на урок дисциплінує, і директор школи мало не скоромовкою не то просить, не то наказує Людмилі Іванівні терміново виїхати із Донецька від гріха подалі.

Вона не встигає переварити цю інформацію, як у нього дзеленчить мобільний телефон. Директор школи на очах зеленіє й відчайдушним жестом показує Людмилі Іванівні, аби вона вийшла. Мовляв, ви що, не розумієте, у мене ж серйозна розмова, не для ваших вух?!

Вона все чудово розуміє і йде до виходу. Відчуває, як маленьким зробився директор школи, який щойно вичитував їй, що вона своєю українськістю лише плодить проблеми. "Що ж, логічно, вона мусить виїхати, щоб ці люди жили собі так, як вони хочуть, – думає Людмила Іванівна. – Є людина – є проблема. Нема людини... Брехня, товаришу Сталін, нема людини, а проблеми таки залишаються". І якби вона хотіла виїхати – то до кого і куди?

Якби хтось зараз збоку глянув на Людмилу Іванівну, то ніколи б не здогадався, що

вона стоїть перед чи не найважливішим вибором у своєму житті, – настільки чистим і просвітленим був її погляд.

20

Дзвінка відкрила для нього у сексі таке, про що він і не підозрював за всі свої сорок дев'ять років життя. Інтим був для нього цнотливим, радше як фізіологічна потреба, ніж мистецтво. Молода закарпатська художниця щоразу відкривала перед ним нові світи, ніби малювала щось незвідане. Це була захоплююча прогулянка в просторі й часі. Міський голова Дрогослава виявився здібним учнем. Він не лише отримував насолоду від уроків Дзвінки, але й виявився здібним учнем, здатним вгадувати потаємні бажання талановитої вчительки. І закарпатська художниця щиро раділа цьому, бо з Борисом було важко, поки той здогадається, що саме у сексі зараз хоче його дружина.

Коли Дзвінка сказала, що потрібне його сприяння у тому, щоби можна розгорнути її виставку в міському музеї "Дрогобиччина", щось кольнуло йому в серці. Він гнав від себе думку, що секс з ним знадобився закарпатській художниці з меркантильних інтересів. Хотів вірити, що вона щиро кохає його, а їхні інтимні стосунки – це лише приємний додаток до нормальних стосунків між ними. Міський голова Дрогослава нічого тоді не відповів, маючи на увазі перевірити реакцію Дзвінки на його мовчання. І вона не нагадувала йому про свою пропозицію. Здавалося, що в їхніх стосунках нічого не змінилося. Чи, може, Дзвінка майстерно грала свою роль, намагаючись не втратити його, боячись, що без міського голови не розв'яже багатьох своїх проблем? Він часто картав себе за те, що завжди думає про людей гірше, ніж вони є насправді. Досвід переконував його, що так воно і є в абсолютній більшості випадків, хоча й бувають приємні несподіванки, коли усвідомлюєш, що помилявся. І Дзвінку він хотів бачити серед приємних несподіванок. Справді, чому б їй не бути з ним щирою і відвертою?

Лише коли йому зателефонував директор музею "Дрогославщина" і повідомив, що до нього підходила Дзвінка з пропозицією організувати виставку її картин, міського голову оповив сум. Таке рідко траплялося з ним. Це мало означати щось на кшталт сорому, хоча він не зізнавався в цьому навіть самому собі, а щоб показати це на людях – навіть мови не було. Йому стало соромно, що він так погано подумав про Дзвінку. Ось вона зрозуміла, що він не хоче допомогти їй у цьому і звернулася до директора музею. А той чекав вказівки, що має робити. І тут міський голова схитрував, як це робив завжди у подібних випадках. Сказав, що нехай визначаються самі. Якщо картини художниці мають вартість, то треба виставляти. Додав, що бачив деякі з них і не має нічого проти, якщо виставку відкриють у музеї "Дрогобиччина". Це щоб директор розумів, як має діяти.

І вже коли закінчив телефонну розмову, подумав, чого це йому зателефонували з музею. Ніколи раніше не радилися з міським головою, влаштовувати якусь виставку чи ні. У крайньому випадку могли просто запросити на відкриття, якщо мова йшла про щось значиме. Нарешті второпав, що це був натяк йому на те, що вони знають про його інтимні стосунки з Дзвінкою. Упродовж дня заперечував сам собі: мовляв, звідки хтось

міг про це довідатись? А потім додумався до того, що треба зав'язувати з Дзвінкою, якщо хоче наступного року знову стати міським головою. Дрогослав – це велике село, де рано чи пізно стає відомо про все. Розумів, що, мабуть, вже не матиме такої коханки, яка задовольняла кожну клітиночку його тіла. Але треба йти на жертви. Наступного року йому стукне п'ятдесят. Треба вже думати про майбутнє. А секс – це минуле. Вже змирився з цією думкою, але зателефонувала Дзвінка і запропонувала зустрітись. Навіть не вагався. Домовились, коли і де. Минуле ще міцно тримало його за одне місце.

21

До 65-річчя, яке має виповнитися 22 квітня 2014 року, ще є трохи часу, але Іван Романович Леньків обдумує своє життя-буття. "Дрогославською зорею" він керує з 30 жовтня 1984 року. Нинішній міський голова має намір припинити його тридцятирічну монополію.

Леньківа хотіли вигнати на пенсію ще в 2010 році, коли до влади прийшов нинішній міський голова. Але статут газети був складений таким чином, що спочатку потрібне було рішення трудового колективу і його згода на відставку головного редактора, а вже потім сесія Дрогославської міської ради мала за це проголосувати. Багато хто всередині редакції був незадоволений політикою Івана Романовича, але також не хотів різких змін, бо ще не знати, що заспіває новий керівник. До того ж, не було заміни Леньківу. Він спеціально не виховував кадрів, чоловіки поволі спивались у редакції, а жінки здебільшого виконували технічну роботу. Люди з інших видань не хотіли йти в газету, розуміючи, що там нездорова ситуація в колективі, де постійно між собою гризуться, та й з фінансами не все гаразд.

Головний редактор відчув, що над ним зависає загроза звільнення, але якщо після шістдесяти років втримався і його не вигнали на пенсію, то треба воювати й далі. У своїх статтях він почав лестити міському голові, розуміючи, що іншого виходу нема. Так він робив завжди, коли хотів задобрити перших керівників міста. Спрацювало й цього разу. Міський голова був задоволений тим, як "Дрогославська зоря" висвітлює його діяльність. На три роки Леньків купив собі спокій.

Проблеми почались у вересні 2013 року, коли він змушений був влаштувати в редакції племінника народного депутата України по їхньому округові. Було зрозуміло, що йому готують заміну, але в тій ситуації він не міг нічого зробити, аби позбутися цього чоловіка. Племінник був нікудишнім журналістом, писав з помилками, але амбіції в нього аж зашкалювали.

Відчувалося, що народний депутат України тисне на міського голову, аби племінник очолив газету. Зрештою, в ратуші визріла думка, що Леньківа треба міняти. Той це зрозумів і почав у своїх статтях критикувати міського голову і його команду. Однак протримався неповний місяць, бо ратуша банально перестала фінансувати газету. Навіть ті, хто був за Леньківа у "Дрогославській зорі", почали вимагати грошей, а якщо їх не буде, то обіцяли проголосувати проти головного редактора на зборах трудового колективу. Правда, не було відомо, коли ці збори відбудуться і чи відбудуться взагалі, але все ж загроза була реальною.

Все йшло до того, що Леньківа знімуть, але у листопаді почалися відомі події, головний редактор до кожного номеру газети готував патріотичну статтю, народний депутат України не вилізав із Києва, а ратуша не хотіла прискорювати хід подій з відставкою Івана Романовича.

І ось напередодні його 65-річчя почався новий наступ. Міський голова прямо сказав на апаратній понеділковій нараді, що нехай Леньків святкує свій день народження – і його почесно відпровадять на пенсію. Іван Романович і тут не став панікувати, а заручився підтримкою впливових людей в обласному центрі й Києві, які стали телефонними дзвінками бомбардувати міського голову, аби залишив на роботі талановитого журналіста, як вони, за намовою самого ж Леньківа, незмінно його називали.

Втім, Іван Романович прекрасно розумів, що довго таке протистояння тривати не може, бо зараз час працює проти нього, і можна багато втратити, а не набути. В результаті йому довелося пристати на розумний, як видавалося в ратуші, компроміс: Леньків іде з газети не після свого 65-річчя, як планувалося раніше, а після 30 жовтня, коли виповниться тридцять років його керівництва газетою. У ратуші погодилися потерпіти цього чоловіка ще півроку.

Проте в Леньківа був хитрий задум. До 65-річчя йому мали присвоїти звання Заслуженого журналіста України. Всі потрібні люди підмащені. І хоча стратився добряче, але воно того вартує. Коли ж керівництво газети передадуть племінникові народного депутата України, мав намір працювати на посаді першого заступника головного редактора. З потрібними людьми вже домовлено, і так просто не можна буде спекатися Заслуженого журналіста України. В кінцевому результаті це мало означати, що він фактично продовжуватиме гнути свою лінію в інформаційному просторі Дрогослащини.

Однак хитромудрий план Леньківа почав давати збої. З Києва йому зателефонували і сказали, що до 65-річчя не вдасться стати Заслуженим журналістом України, бо до Національної спілки журналістів прийшли якісь компрометуючі матеріали на нього. Це був як грім серед ясного неба, хоча вже до вечора Іван Романович почав здогадуватися, звідки ростуть ноги. Київський чоловічок сказав, що, може, звання присудять 6 червня, на День української журналістики. Але Леньків уже знав, що коли хтось вживає це слово – "може", – то жаданого не дочекаєшся. І все ж він, програвши битву, не збирався здаватися у цій війні. Втім, якби в нього запитали, проти кого воює, не зміг би чітко й прозоро сформулювати свою відповідь.

22

Генералові інфаркту вже давно зрозуміло, що відбувається в Україні. Він тільки здивований тим, що таких очевидних речей не бачать Барак Обама й Олександр Турчинов. У його очах саме вони винні в нинішній ситуації. Замість рішучих дій – пустопорожні слова з їхніх вуст.

Не треба бути аналітиком, щоби зрозуміти, що Росія нарощує свою присутність в Україні. Сама Україна не може чи не хоче адекватно відповісти. А США чогось

вичікують задля примарних геополітичних переваг у майбутньому.

Для генерала інфаркту факти нанизуються, мов шматки м'яса на шампур для шашлику. Факти смажені й очевидні, аби не можна було зрозуміти, до чого все йде.

Уранці 12 квітня 2014 року захоплено приміщення міліції у Слов'янську Донецької області. На відео, викладене в Інтернеті, помітили тих же людей, які подібним чином діяли в Криму, – із когорти сумнозвісних "зелених чоловічків".

Над міською радою Краматорська замайорів червоно-синьо-чорний прапор, який ідентифікують з Донецькою Народною Республікою.

13 квітня в Україні оголошують антитерористичну операцію.

У Краматорську місцеві мешканці блокують колону української військової техніки. Вояки здають бронетехніку.

У Слов'янську бойовики захоплюють телевежу, вимикають мовлення українських телеканалів, залишаючи лише російське телебачення.

Міністр закордонних справ Росії Лавров публічно закликає звільнити захоплені адміністративні будівлі й здати зброю. Тверезі люди не вірять у цю комедію. Потім з'ясовується, що він мав на увазі роззброїти "Правий сектор" і звільнити приміщення Київської міської державної адміністрації. Бойовиків і російських спецпризначенців, які орудують на Донбасі, це не стосується.

Декілька разів повторюють інформацію про Володимира Рибак, депутата Горлівської міської ради. Він намагався зняти прапор ДНР з будівлі міськради. Потім його тіло з розпоротим животом і слідами катувань знайшли у річці.

На розтрощеному блокпосту сепаратистів біля Слов'янська знаходять "візитки Яроша", які дивним чином не згоріли.

У Крим не пустили лідера кримських татар Мустафу Джемілева.

Депутати Донецької міської ради вимагають вивести українські війська з області.

Президент США Барак Обама заявив, що йому абсолютно ясно, що Росія порушує територіальну цілісність і суверенітет України.

Президент Польщі Броніслав Коморовський заявляє, що Україна в жодному разі не повинна погоджуватися з пропозицією Росії щодо федералізації держави.

Українські силовики не змогли увійти у Слов'янськ і змушені його заблокувати. Потім з'ясовується, що бойовики мають свої лазівки, аби виходити із міста і входити туди.

Встановлюють ім'я керівника терористів Слов'янська. Ігор Гіркін (Стрелков) виявився полковником спецслужб Російської Федерації. Він раніше брав участь у військових конфліктах у різних країнах.

Президент США Барак Обама звинуватив Росію у невиконанні Женевських угод та попередив про нові санкції.

29 квітня без перешкод з боку міліціонерів натовп з вигуками: "Росія! Росія!" – захопив будівлю Луганської обласної державної адміністрації.

30 квітня бойовики захоплюють приміщення районних і міських відділів міліції, районних і міських рад на Донбасі.

Олександр Турчинов привселюдно визнає, що центральна влада не контролює ситуацію, а силові структури теж не здатні взяти її під свій контроль.

Збройні сили України приведені до повної боєготовності у зв'язку з загрозою вторгнення армії Російської Федерації.

Тривожний місяць квітень добіг до кінця.

У генерала інфаркту сверблять руки. Він хоче написати листа Баракові Обамі й знає, про що в ньому йтиметься. Але його запал поступово гасне, коли на згадку приходить пустопорожня відповідь за підписом Олександра Турчинова.

23

Минуло три тижні, відколи із Дрогославської в'язниці втік Олег Чернишов, але ніяк не могли знайти його слідів. З дружиною він не зустрічався і їй не телефонував. Думали, що побачиться з сином, відстежували малого всюди, де тільки можна було, навіть у шкільному туалеті. На цвинтарі, де поховали маму Чернишова, теж були свої люди. Але втікач ніби крізь землю провалився.

У Дрогославі мало хто вірив, що Чернишов убив свою маму. Але й на когось іншого подумати не могли. Мотиви його втечі із в'язниці теж були в тумані. Дружина поводити себе пристойно, коханця не мала. Може, Чернишову стало відомо, хто вбив його маму? Тут узагалі загадка із сімома невідомими. Одним словом, куди не ткниш мордою, – а всюди глухий кут.

Першого травня 2014 року вбили дружину Чернишова. Почерк – той самий. Біля трупа демонстративно лежав ніж без відбитків пальців. Начальник міського відділу міліції зрозумів, що аж тепер йому кінець.

Чернишову вбили зранку, коли син пішов до школи. А вже увечері до Дрогослава завітали два жевжики із самого Києва. Їм виділили кабінет заступника начальника міліції, в якому вони, правда, й нечасто бували, і поселили в готелі "Дрогослав" у центрі міста.

Жевжики нікому не давали спокою ні вдень, ні вночі. Було незрозуміло, коли ж вони спали. Видно, що професіонали, але теж мало накопали.

З'ясувалося, що Чернишов вийшов не через центральний вихід в'язниці, що було би нахабством, а через непримітний боковий. Його бачили, як він сідав у міський автобус, а далі сліди губились. Був одягнений у чорні штани і темно-синю куртку. Шапки не мав. Боковий вихід в'язниці – автобус – одяг Чернишова – ось це і все, що зуміли до спільної скарбнички розкриття злочину принести жевжики із Києва. Потім вони зникли із Дрогослава, запевнивши начальника міськвідділу міліції, що з'являться ще.

24

На "Об'єкті № 17" можна було лише спитись. Обслуговуючий персонал удвічі переважав кількість ув'язнених. Дні тягнулись, мов жуйка, яка прилипла, і годі було її відірвати.

До своїх вихованців генерал зовсім утратив інтерес. Вони калялись, що колись зопалу сказали криве слово про Путіна. Дав би він зараз кожному копняка під дупу і хай би котилися звідси під три чорти. Схоже, ефесбешники схопили на вулиці перших-

ліпших, які здуру чи на п'яну голову сказали щось не те про Путіна. Так у Росії завжди майже всі були незадоволені царем. Але ж це не означало, що вони реально проти нього виступали. Насправді задушили б кожного, хто бодай пальцем поворухнув, аби прибрати їхнього царя. Поганий цар, але їхній, так що не лізьте. Та й царська охрнка працювала розумно. Знала, кого брати, а кого милувати, не те що нинішні мордовороти, які хапають усіх підряд.

Тут треба боятись ідейних. Саме ця наволоч найбільше шкодить і хоче зруйнувати Росію зсередини. Вони й на мітинги можуть не піти, і анти-путінські гасла не вигукують – але немає нічого більш небезпечного, ніж ці тихесенькі інтелігенти на кухні. Ось скаже такий гад якесь слівце – і воно вже зсередини жере тебе, мозок тобі виносить. Ось саме тоді ефесбешники показали би своє вміння й виловили по кухнях цих паскуд й придушили їх, як тарганів. Але хіба вони на таке здатні?

Коли із Москви надійшла команда підготувати ще "три готелі для молодят", генерал зрозумів, що означають ці слова на їхньому жаргоні й, здається, вперше цього року посміхнувся. Три бараки були готові вже давно. Справа одного дня навести в них косметичний шик-блиск.

Упродовж тижня на початку травня на "Об'єкт № 17" прибуло ще більше сотні особового складу. Генерал жив очікуванням нової партії в'язнів. Та коли він побачив, що з ешелону, який прибув на станцію, стали пачками висаджувати людей, зрозумів, що навряд чи ті вмістяться у прилаштовані для них бараки.

Око спочивало на жіночих постатях. Ох, і зголоднів він та його хлопці! Якимось вже не думалось, як він розміщуватиме їх разом із чоловіками. З Москви ж не повідомили, що будуть і жінки, а він навіть не гадав, що вони можуть бути.

Вихопив поглядом красуню з товстелезною русою косою. Варвара-краса – довга коса! І жінка тієї ж миті з люттю подивилася на начальника "Об'єкту № 17". Починалося веселе життя. Здається, справді надіслали ідейних супротивників Путіна. Він нутром це відчував.

25

Звичайно, він розумів, що рано чи пізно йому це скажуть. І все ж виявився морально не готовим, коли увечері зателефонував Микола Томенко і повідомив, що його і далі на виборах у жовтні підтримуватимуть на Дрогославщині, але ось коштів, як минулого разу, не буде. Це означало, що округ "Батьківщина" злила якійсь іншій партії. В даній ситуації це могла бути лише партія Порошенка.

Формальна участь у виборах – йому був відомий цей метод. У дві тисячі десятому він мав купу формальних кандидатів, які за гроші чи через власну наївність створювали йому опозицію, хоча було зрозуміле одне: крупні гравці домовилися між собою, зробили ставку на "Батьківщину" в Дроголавському виборчому окрузі, а все решта – для лохів.

Тепер лохом хотіли зробити його. Вибори – це насамперед гроші, гроші і ще раз гроші. Звісно, добре, якщо в кандидата є харизма, але нею не будуть ситі церкви, місцевий бомонд і засоби масової інформації. На цих трьох китах тримається успіх будь-

якої виборчої кампанії. Осилиш це усвідомити, а ще краще – знайдеш кошти, тоді й переможеш. Так було минулого разу. Тепер його хочуть зробити цапом-відбувайлом.

Ні, він не мав образи на своїх однопартійців. Подібне твориться і в інших політичних силах. Можливо, там навіть більш цинічно і нахабно. Добре, що сказали майже за півроку до виборів. Могли ошчасливити й пізніше. Взагалі могли не сказати, давши зрозуміти, що він став зайвим. Втім, ні. Його ж ще треба використати в президентській кампанії. Та й міну при поганій грі слід зберегти.

Довго не міг прийти в себе. Дружина бачила, що з ним відбувається щось незвичне, але не сміла запитувати. Знала, що чоловік рано чи пізно розкаже їй сам про все.

А він тепер був злий на Томенка. Звісно, розумів, що все йде від Юлі, а той лише виконавець, як і всі інші. Але ж вважав Миколу якщо не другом, бо в політиці навряд чи можна оперувати подібними святими поняттями, то хоча би товаришем. Зрештою, не одну літру міцних напоїв разом випили. Бачив же його вчора у Верховній Раді, руки тиснули одне одному, про щось говорили. Міг же сказати, бо вже, мабуть, знав цю інформацію. Знав список тих, хто минулого року переміг на відповідних округах, а цього разу їх кидають на догоду міжпартійним домовленостям. Уже розумів, що коли в Томенка очі бігають, то щось приховує. Думав, що його це не стосується. А з'ясувалося, що ще й як стосується.

Дружина й діти вже спали. Він ходив по кімнаті з кутка в куток і напружено думав. Зійти з дистанції він не може. До виборів не може. Занадто багато зобов'язань у нього є. Не перед виборцями, як це пафосно заявляють засоби масової інформації, а перед тими, хто дозволив йому прийти до найвищої влади в Україні. І справа не лише в грошах, хоча і в них теж. Ще є купа нереалізованих проектів, до яких ці люди причетні, але без його депутатської допомоги не здатні й кроку ступити.

А може, плюнути на все й змиритись? Побув народним депутатом – і досить. Йому є чим зайнятись. Знав, що влада засмоктала його з головою, але не смів навіть самому собі в цьому зізнатись. Перебування у Верховній Раді з людини перетворювало тебе на раба, але неволя виявлялася солодким дурманом, який дозволяв радісніше сприймати життя.

І якщо він ризикне та виграє вибори – переможців ж не судять? І Петро Олексійович оцінить, навіть якщо не стане президентом. Почав думати, хто може йому стати конкурентом на окрузі. Якщо не пришлють із Києва якогось політичного туза, що мало ймовірно, бо подібні часи скінчились, і люди клячуть лише на своїх, то фактично сильних опонентів у нього нема. Директор готелю "Дрогослав", який очолює міський осередок партії Порошенка? Смішно. А більше від цієї політичної сили у їхньому місті нема нікого серйозного.

Трохи повеселішав. Дозволив собі на кухні перехилити трошки правдивого закарпатського коньяку. Шкода, що дружина заснула, а то зараз згадав би молодість.

Заснув з усмішкою на обличчі. Все говорило про те, що здаватися він не буде.

тиждень після цього їй зателефонувала тітка і сказала, що вже нема їхнього Костика. Костик був двоюрідним братом Маші, а тітка – рідною сестрою її мами.

Костик узагалі-то вів безпутній спосіб життя. Не бути вдома тиждень-другий стало вже звичним для нього. Тому батьки особливо й не турбувались, коли він десь вештався. Знали, що син встругає у бійки, завжди має якісь пригоди. Ось є такі люди, які постійно ходять поруч із небезпекою, ніби вона притягує їх. І на що сподіваються? Що вона оминє їх? Але одного разу таки засмоктує з головою.

Батьки захвилювалися наступного дня після тих подій, коли спочатку йшли гудки, а потім телефон Костика замовк. Відтак хлопця упізнали серед тих, хто отруївся у Будинку профспілок в Одесі.

Машу не дуже засмутила смерть Костика. Вона й бачила його десь двічі чи тричі, коли він гостював у них в Москві. Сміялася, коли в нього відстовбурчився поцвіріньок, бо юнак побачив її у трусиках і ліфчику, з якого вивалювалися груди. Оце, мабуть, і все, що запам'яталося про Костика. Вона так і не побувала в Одесі. Мама і тітка потім пересварилися. Зв'язок між родичами перервався. Маша не дуже й замислювалась, як тітка знайшла її номер телефону. Тепер у неї були інші проблеми.

У Криму Маша фактично стала сексуальною заручницею дяді Вови. Спочатку їй подобалось, що з-поміж інших він обрав її. Звісно, чекала від нього більшого у ліжку, бо мала змогу порівнювати з іншими. Але коли зрозуміла, що без наказу дяді Вови не сміє ступити кроку вліво чи вправо, навіть підстрибнути на місці, – спробувала знайти захист у керівника телеканалу, на якому працювала. Цим вона зробила собі ще гірше. Дядя Вова вистроїв на плацу своїх мордоворотів і сказав їм, щоби навіть не думали про Машу. А потім підійшов до неї й на вухо прошепотів, що коли буде викаблучуватись і телефонувати не знати кому, він дозволить хлопцям думати про неї, і вони робитимуть це щодня по декілька разів, а він заплющить на все очі.

Зовнішньо все виглядало пристойно. Вдень Маша вела свої репортажі з Криму. За нею приглядали два маломовні дебіли з найближчого оточення дяді Вови, аби вона не робила непотрібних речей. А вночі Маша ставала власницею свого тирана. Задоволення не отримувала жодного, лише імітувала оргазми. Вже ненавиділа дядю Вову, коли він змушував її вицілювати все його тіло. Так і хотілося хапнути зубами і відчикрижити його прутень, але розуміла, що це буде її остання мить у цьому житті. Потім він засинав, а вона відсувалась від нього і плакала в подушку. Якби ж хто знав, що насправді коїться в душі популярної телеведучої. Змушувала себе засинати, щоби пристойно виглядати на телеекрані. Постійно снилося, що дядя Вова нацьковує на неї своїх мордоворотів, а ті нещадно шматують її ніжне тіло.

Але справжній відчай охопив Машу, коли дядя Вова сказав, що вона народить від нього сина. Він не умів жартувати, і Маша це розуміла. Відтепер дядя Вова робив усе, щоби вона завагітніла, не маючи можливості застерігатися. При цьому він хижо усміхався, даючи зрозуміти заручниці, що перегризе їй горло, якщо піде щось не так.

цим чоловіком був Андрій Чернюк, редактор "Дрогославщини". Йому тоді було сорок років.

Коли її згвалтували, Віталіна довго не могла отямитись, увійти у звичний ритм жінки, мала фобію до чоловіків, аж поки мама не запроторила її до психушки. Місяць, проведений там, назавжди висушив у Віталіні будь-які почуття до матері. А до батька й до цього вона нічого не відчувала. Здавалося, той усього боявся, а найбільше – своєї дружини.

Ніколи Віталіна не замислювалася над тим, чи вилікували її у психіатричній лікарні. Для неї це не мало жодного значення. Головним було більше не потрапити туди. Віталіна знала, що до кінця свого життя її записали до ненормальних. Хочете так вважати? Та будь ласка, хоч сто порцій! Вона ж знає для себе, що є набагато нормальнішою, ніж ті, хто вважає її ущербною лише тому, що вона побувала у психушці. Тепер Віталіна вирішила жити так, щоб у нікого й підозри не виникло, ніби її не вилікували в психіатричній лікарні.

Але теорія розійшлася з практикою. На своє двадцятидвохліття Віталіна вирішила вкоротити собі життя. Вже й ванну напустила і бритву підготувала, щоби не було болісно, – якби не той дзвінок. Телефонував Андрій Чернюк, який спочатку привітав її з днем народження (і як дізнався про номер телефону і що в неї саме того дня день народження?), а потім запропонував працювати в його газеті.

Привітання з днем народження було вишуканим. Вона зараз і не пам'ятала, що тоді їй сказав Андрій Чернюк, але смак чогось дуже солодкого та романтичного залишився й до сьогоднішнього дня.

А працювати у справжній газеті – це ж було мрією усього її життя! Ну, скільки там того життя у неї було позаду, але, здається, вже у старших класах школи мріяла стати крутою журналісткою.

Одним словом, того дня зійшлися усі пазли. Вони святкували її день народження, займались коханням, і Віталіна розповіла Андрієві Чернюку про себе все-все-все, як не робила цього ніколи до цього, а тим більше після. Він цілував їй очі, гладив, мов маленьку, по голові і все казав: "Бідна моя дівчинка...".

Чому вона згадала про Чернюка саме зараз? Віталіна відірвалася від своїх думок і глянула у вікно. З редакційного кабінету "Дрогославської зорі" побачила його. Редактор "Дрогославщини" йшов з якоюсь молодого жінкою, яка, здавалось, аж світилась зсередини. Щось кольнуло Віталіні у серці. Ревнощі? Чого б це? Той день народження з Андрієм Чернюком був у неї п'ятнадцять років тому. І чоловіків потім мала хмару. Що її прив'язує до цього старого? Це ж йому вже десь п'ятдесят п'ять. А коли в нього день народження? Забула...

Коли Іван уперше не заночував удома, Людмила Іванівна сприйняла це спокійно. Навіть сама собі здивувалась. Спала міцно, нічого не снилось, але о п'ятій ранку несподівано для себе прокинулась і вже не могла заснути.

Чоловік повернувся додому десь о сьомій. Від нього несло сумішшю алкоголю і

жіночих парфумів. Він намагався не дивитися дружині в очі. Мовчки роздягнувся, ліг у ліжку і майже відразу заснув.

Вона вивчала кожную тріщинку на стелі й відчувала, що поруч – чужий для неї чоловік. Здається, до всіх цих подій у Криму та Донецьку жили собі мирно і тихо. Чи це їй лише здавалось, бо кохання минуло давно, і лише донька пов'язувала їх?

Згадала слова директора школи про те, що їй краще виїхати із Донецька. Аж тепер зрозуміла, що він боявся не за неї, а за себе, бо мав щось робити з тими українцями, як він їх називав, у себе в школі.

Лише вчора Людмила Іванівна розповіла Марійці про це. Реакція доньки була блискавичною: "Мамо, ти їдь, а я тут мушу залишитись!". До кого вона поїде? Чи її хтось чекає? Та й уже не уявляла свого життя без доньки. А без чоловіка?

Всі навколо ніби збісилися. Референдум! Референдум! Путін просить не проводити референдум. В автобусі почула, як якийсь старший чоловік каже, що Володимир Володимирович мусить себе так поводити. Не відразу зрозуміла, про кого так шанобливо відгукуються. Насправді Путін хоче, щоби той референдум провели, але все виглядатиме так, ніби його не послухали. Ще один плюс в очах світової спільноти. Вона теж думає, що Путін лукавить. Так, про людське око, говорить, аби заспокоїти тих, хто його критикує, а сам робить свою чорну справу.

Референдум призначили на одинадцяте травня. В неї – день народження. Ото подаруночок зробили! Марія казала, що не піде голосувати. Та й ніхто не знає, як те голосування має відбутися. Запрошень, як у минулі рази, нема. Дільниця в їхній школі. Раніше Людмила Іванівна була незмінним заступником голови дільничної виборчої комісії. А зараз в її бік навіть не глянули. Найцікавіше, що головою комісії буде Зоя, ця їхня фіфочка. Ото вона їм порахує!

До спальні заглядає Марія, дивиться на батька, який спить, і киває головою: мовляв, як він? Людмила Іванівна встає з ліжка, підходить до доньки. Не хоче, щоби та відчула аромат жіночих парфумів, який іде від нього.

29

Ліля, звичайно, помирилася з головним редактором і нікуди з газети не пішла. Той, кого вона все ще продовжувала кохати, розумів, що насправді відбувалося в душі у Лілі після повернення із Криму, але не став виправдовуватися, давши їй самій розібратись у всьому, а потім, якщо буде потреба, пояснить усе від "а" до м'якого знаку. Важливо, що вона зараз з ним.

Головний редактор не належав до сентиментальних людей. Йому гріло душу, що така красуня обрала саме його, а не когось іншого. Але не більше. Якби Ліля запитала в нього, чи кохає він її, він би, мабуть, чесно зізнався, що ні. Тобто у нього є почуття до Лілі, але його кохання зовсім не таке, як вона це собі уявляє, і не таке, яким воно було у нього в юності до іншої дівчини. З іншого боку, йому справді добре з нею, він чекав зустрічей, телефонних дзвінків, просто хотів почути її голос. Мабуть, він був уже застарий, щоби закохуватись, як в юності, та й посада вимагала прагматичного підходу до всього, навіть до інтимних стосунків. Він не мав права розслабитися, щоб не

втратити всього, як це вже було одного разу, – і тоді він усе почав з нуля.

Якби у головного редактора запитали, навіщо він використовує Лілю для підняття іміджу газети, він би це, звичайно, заперечив, пояснюючи, що молода талановита журналістка лізе в саме пекло, хоча він неодноразово застерігав її не робити цього. А те, що вона здобуває смажені факти, пише класні статті, – так від цього нікуди не дінешся. Ліля – професіоналка, і цим усе сказано. Звісно, він лукавив – насамперед сам з собою, адже прекрасно розумів, що може трапитися з Лілею, якщо вона залізе туди, де до неї ще ніхто не бував. Але він також знав, що йому ще жодного разу за час їхнього знайомства не вдалося відмовити Лілю від її ризикованих і у значній мірі авантюрних затій. Залишалося лише разом з нею вираховувати всі можливі ризики й наслідки, скрупульозно виписувати план кожного кроку Лілі – й сподіватися на диво та удачу.

30

Ото Бог послав першого заступника! Міський голова Дрогослава ладен був помиритися зі своїм уже колишнім партнером по бізнесу, який нарешті здихався державної служби й повернувся до звичної для себе роботи.

Мало того, що директор готелю "Дрогослав", який обійняв посаду першого заступника міського голови, був тупуватим, і всі ці відразу помітили, в нього ще й амбіції аж зашкалювали. Коли він сказав міському голові, що балотуватиметься в народні депутати України, той ледве стримався, щоб не розсміятися тому в очі. Але коли в обласній держадміністрації йому підтвердили ту ж інформацію, він ледве не сказав: "Що ж ви робите? Ця людина з тріском програє вибори!". Зрештою, йому має бути все одно. До влади він прийшов від іншої партії, представник якої навряд чи боротиметься за мандат народного депутата України по Дрогославщині. Звісно, підтримуватиме свого першого заступника – гласно і негласно. Та навіть з тієї причини, щоби позбутися його.

Після того, як він ближче познайомився з директором готелю "Дрогослав", взагалі було дивно, чому того поставили керувати міським осередком партії Порошенка. А якщо зараз пхають на народного депутата України, то взагалі кепські справи в цій політичній силі. Але що йому! Він робить свою справу, потихеньку готується до виборів міського голови, які відбудуться наступного року, вже зараз мало не щодня намагається приростити свій потенційний електорат. Там десять чоловік, там двадцять, там вчителі, там комунальники – дивись, і назбирається потрібна кількість. Вже не сподівався на абсолютну перемогу, як на минулих виборах, бо все-таки розчарував багатьох виборців, і розумів це. Головне, чого не зробив і вже не зробить, – не забезпечить дрогославців водою цілодобово, як обіцяв у передвиборчій програмі. Обставини виявилися сильнішими за нього. Але ж йому потрібна більшість. Звичайна більшість. Бодай на декілька сотень голосів, щоб не залежати від різних несподіванок.

З приходом директора готелю "Дрогослав" на посаду першого заступника у міського голови додалося роботи. Все-таки раніше він міг покласти на свого колишнього партнера по бізнесу. Той працював ретельно і виконував усі покладені на

нього обов'язки. Цей же панок попри невміння робити елементарні речі ще й щоки надував, видаючи себе за спеціаліста у всіх галузях народного господарства. На посаду директора готелю "Дрогослав" його призначили ще за рік до того, як міський голова прийшов до влади. За весь цей час до нього не було особливих претензій, близько вони не сходились, зустрічалися виключно на виробничих нарадах. Тепер же краще було зробити щось самому, ніж дати доручення першому заступникові.

Добре, що хоч Дзвінка у нього є, а то взагалі можна було би зійти з розуму від тієї клятої роботи. Тепла хвиля розлилася по всьому тілу лише від думки про художницю. Пацанка сотворила з ним диво. Здається, він закохався в неї й уже не уявляв життя без закарпатської красуні.

31

Якщо вже сам начальник Дрогославського міського відділу міліції телефонує Нишпорці й пропонує зустрітись, аби обговорити одну важливу справу, – значить, у навколишніх лісах здох не один слон. А оскільки слонів на Дрогославщині ніколи не було, за виключенням одного, який колись завітав з приїжджим цирком, то не важко було вирахувати, що мова йтиме про втечу із в'язниці Олега Чернишова та вбивство його дружини. Про це Нишпорка мав намір відразу й сказати своєму колишньому шефові, через якого, власне, й звільнився з органів, а тепер влаштував собі щось на кшталт приватного детективного бюро, що було заборонене чинним законодавством.

Вони зустрілись – але підполковник міліції розпочав з цієї Нишпорчиної приватної детективної діяльності, ніби показуючи колишньому капітанові, що тримає його в руках і в будь-який момент може засадити за ґрати, тому один із найкращих оперів області, а то й усієї України повинен піти йому назустріч і допомогти розкрити злочин – точніше, вже два.

Звісно, Нишпорка дивився на нього, як на мале пиво, і жодний ультиматум не міг на нього подіяти. Він знав, що приватна детективна діяльність заборонена законом. А Нишпорка ще й гроші брав за свої послуги, бо фактично робив те, до чого руки не доходили у міліціонерів і прокурорів. Йому ж треба було якось виживати у цьому мінливому й шаленому світі. Але, з іншого боку, хай доведуть йому, що він робить щось у супереч закону.

Зараз йому не хотілося говорити на цю тему, та й підполковник зрозумів, що подібні розмови не на часі, якщо він хоче від Нишпорки результату. Тому відразу перейшли до справи. Нишпорка, вдаючи, що не почув слів підполковника про незаконність приватної детективної діяльності, ошелешив його відомостями, які здобули два жевжики із Києва. При цьому з'ясувалося, що Нишпорка ще задовго до візитерів знав і про втечу Чернишова з бокового виходу в'язниці, і про те, якого кольору штани і куртка були на ньому. Звісно, начальникові хотілося знати, звідки йому все відомо, але навіть не заїкнувся про це, бо розумів, що відповіді не буде.

Нишпорка погодився розплутати дві справи, але поставив декілька умов. Насамперед йому ніхто не заважатиме, навіть якщо комусь здасться, що він у межах розумного переступає через Закон з великої літери. Час від часу Нишпорка вимагатиме

від начальника здійснити ряд дій, і вже його підлеглі нехай постараться.

Настала довга пауза, поки підполковник нарешті не запитав, скільки йому особисто коштуватиме послуга Нишпорки. Здається, той уже був готовий до цього, а тому без роздумів відповів, що ця послуга безцінна, бо начальник після розкриття двох злочинів неодмінно стане полковником. Звичайно, колишній шеф розумів, що Нишпорка знущується з нього, але вдавано і з зусиллям розсміявся, а потім сказав, що якщо все буде добре, то виставить колишньому капітанові ресторан. "Але оплатиш усе, що я замовлю", – вставив Нишпорка. Підполковник трохи зам'явся, але кивнув головою, бо відступати було нікуди.

32

Він був дуже здивований, коли повернули посилку з чотирма пляшками правдивого закарпатського коньяку, надіслану ним у Москву колишньому армійському другові, який врятував йому життя. Всього не розібрав, бо щось там накарляли, ніби на пошті стали працювати лікарі, які й далі за звичкою виписують рецепти, щоби ніхто не здогадався, що там зашифровано. Виходило так, ніби армійський друг не проживав за вказаною адресою. Він подумав, що, можливо, помилився й написав щось не те, хоча ця адреса за багато років уже в'їлася в мозок, бо надсилав подібні посилки неодноразово. Мабуть, старіє. Треба вдома подивитись, яка справжня адреса.

На автобусній станції в Іршаві зустрів сина знайомого. Радше впізнав його за неймовірною схожістю на батька. Жили вони в сусідніх селах. Декілька разів бував у них вдома. Малий теж упізнав його, але виглядав стривоженим. Не хотілося розпитувати, що сталося, проте той сам сказав. Мовляв, утікає на роботу в Чехію. Відчувалося, що хоче поговорити на цю тему, тому не тягнув з нього жили, тим більше, що до їхнього автобусу було ще десь півгодини.

З'ясувалося, що прізвище хлопця з'явилося у списках військкомату. Він уже служив в армії, і тепер, з оголошенням антитерористичної операції, його могли забрати на війну. У військкоматі працював його однокласник, який і повідомив йому цю новину.

Відразу втратив інтерес до хлопця. Коли почалась оця катавасія в Криму, а потім на Донбасі, він сам хотів їхати на війну, хоча розумів, що йому, інвалідові першої групи, там робити нічого, стане мішенню, мов опудало, в першому ж бою. А молодь втікає від війська за кордон! Закурив, аби пацан не бачив, що він нервує. Ну, так, це тобі не у вишиванці ходити, не гімн України співати з рукою на серці, не стрибати в дикому танці: "Хто не скаче – той москаль!"...

Щось іще говорили, але слова проскакували мимо. Якраз перед відходом автобуса прибігла дружина того малого з сином. Це ж треба! І той, мов дві краплі води, був схожий на тата, а, значить, і на діда.

В автобусі вже торохкотіла дружина малого. Їй важко відпускати чоловіка, але хай краще буде далеко, ніж мають убити не знати за що і за кого. Робота там надійна. Він вже й раніше був на заробітках, але постійно приїжджав додому. Тепер хай сидить там, аби в Україні не забрали на війну. Будували плани, що наступного року вона з малим теж поїде до нього в Чехію. За цей час чоловік заробить трохи грошень, щоби була

змога взяти квартиру в кредит. "Я вже вчу чеську мову", – весело похвалилася вона і сказала, що не сидітиме без діла і теж знайде роботу, а малого віддадуть до дитячого садочку. Він мовчав і лише дивився у вікно. Зійшов у своєму селі, а вони поїхали далі.

Вже увечері викристалізувалася думка, що не має права нікого засуджувати. Кожний робить те, що вважає за потрібне. А вже Бог вирішить, хто праведник, а хто грішник.

33

Студентик, який допоміг есбеушникам підловити на хабарі доцента Дрогославського державного педагогічного університету, зник.

Виходило на те, що в суботу після обіду він, як завжди, поїхав додому в село, але в неділю ввечері до гуртожитку не повернувся. Ні в суботу, ні в неділю вдома його теж не було. Мама подумала, що він затримався у Дрогославі, бо має підготуватися до занять. Так уже не раз бувало. Принаймні у суботу зранку він про щось подібне натякав у телефонній розмові з нею.

До п'ятниці наступного тижня студентик не з'явився на навчання. Староста групи безуспішно декілька разів намагалася йому зателефонувати, але абонент стійко знаходився поза зоною досяжності.

А в п'ятницю зранку до університету примчала стривожена мама студентика, бо теж не могла зв'язатися з сином, а раніше приїхати – справи не дозволили. Село – це ж вам не місто.

Незабаром в університеті з'явилися два есбеушники, які в кабінеті ректора проводили допит усіх, хто міг бути причетним до цієї справи. Точніше, справи як такої ще не було. Просто зник студент. Правда, студент незвичайний, бо зважився викрити доцента-хабарника. Але нема тіла – нема справи.

Доцента допитували скрупульозно, аж поки той не психанув і не вискочив із ректорського кабінету. Есбеушники не побігли за ним, хоча могли це зробити, але усвідомили, що трішки переборщили. І справді, ще не закінчилася справа по хабару, а тут людині шиють ще й викрадення або навіть убивство нещасного студентика. Доцента можна було зрозуміти.

Єдиним, хто в цій ситуації зберігав олімпійський спокій, був ректор. Або він знав, чим закінчатся справи хабара і зникнення студента, або посада зобов'язувала бути саме таким і не нервувати. Принаймні не показувати цього назовні. Есбеушники все-таки подумали, що є лушпайками в цій ситуації і не можуть знати більше, ніж ректор з його зв'язками. Як тільки він чи хтось інший натякне їм, де шукати нещасного студента, вони так і зроблять. А зараз цим нехай займаються міліція та прокуратура. Що має бути – те й буде.

34

Звечора Андрієві хтось зателефонував, і на німі погляди Марини він відповів, що завтра до нього приїдуть хлопці, з якими він був на Майдані.

Здавалося, буденна новина, але у Марини на душі поселився неспокій. Не могла сама собі пояснити причину цього.

З самісінького ранку, ще задовго до роботи, заходила готувати щось смачненьке для чоловікових друзів. Особливо не вигадувала, бо доводилося виходити з того, що було в холодильнику.

Зазвичай вона вела малих до дитячого садочку, бо це їй було по дорозі на роботу, але Андрій сказав, що зробить це сам. Марина навіть зраділа, бо могла спокійно доварити і досмажити.

На роботі неспокій на душі трохи вгамувався, але Марина все одно думками раз у раз поверталася до Андрія та його друзів. Шеф дав забагато роботи, так що в обідню перерву не змогла прийти додому. Зателефонувала Андрію. Той сказав, що вони з хлопцями обідають. Почула їхні голоси. Андрій передав вітання від них і подяку за смачний обід.

Увечері, взявши синів із дитячого садку, Марина поспішила додому, бо хотіла подивитись на друзів Андрія по Майдану, але нікого не застала. Чоловік ходив по кімнаті похмурий, заклавши, мов старий, руки за спину, ніби розв'язував у голові якісь глобальні світові проблеми. Він нічого не відповідав на її запитання. Аж коли вже лягали спати, сказав, що хлопці кликали його на війну.

35

Зранку дрогославці побачили, що все місто обклеєне агітками за кандидата в президенти України Дмитра Яроша. Переважали червоно-чорні кольори.

Того ж дня в газеті "Дрогославська зоря" були опубліковані дані соціологічної групи "Західний експрес". Якби вибори відбулися наступної неділі, за Петра Порошенка проголосувало б 28 відсотків дрогославців, за Юлію Тимошенко - 24 відсотки, за Дмитра Яроша - 21 відсоток.

На площі Тараса Шевченка стояли різнокольорові палатки від різних політичних сил. Юнаки й дівчата пропонували дрогославцям різноманітну агітаційну літературу. Абсолютна більшість людей брала матеріали радше із ввічливості, ніж з інтересу. Були й такі, які енергійно відмахувалися руками: мовляв, набридли зі своєю політикою, залиште мене в спокої. Пропагандисти з різних політичних таборів мирнолюбно перегукувалися між собою, разом пили каву, жартували. Коли ж на горизонті з'являлись їхні очільники, напускали на себе поважний вид і навіть не дивилися в бік супротивників.

Загалом же агітація в Дрогославі йшла в'яло. Не було суперечок, як десять років тому між прихильниками Ющенка та Януковича. Здавалося, Київ уже давно все вирішив - і нічого рипатися.

Завжди знайдеться певний відсоток людей, які виявляють свою посилену активність під час виборчих кампаній. Хтось працює за гроші, але є й такі, які щиро вірять, що треба будити населення, аби воно вирішувало свою долю, а не хтось інший. Зазвичай їх мало, аби нація прокинулась. Вони можуть зворохобити суспільство лише на певний період часу, а ось сил і снаги на щоденну чорнову роботу в них уже не вистачає.

Дрогослав попри свою революційність й активність все ж залишався провінційним

містечком, де гору брав спокій міщанина. Він чемно ходив на роботу, копирсався на грядках чи дачі, виховував дітей і внуків, пасивно брав участь у мітингах в ролі спостерігача. Вимагати чогось більшого від цих людей не можна було. Національне в душі було глибоко притоптане советським минулим. Дивно, але навіть ті, хто не жив у Радянському Союзі в силу своєї молодості, був наскрізь просякнутий духом совка в національній інтерпретації, ніби це все передавалося на генному рівні.

Особливістю цієї передвиборчої кампанії було те, що Росія відібрала в Україні Крим й орудувала на Донбасі. Активність людей була вищою, ніж зазвичай. Але знову ж таки вони виступали радше масовкою, статистами, а політична хвиля висувала на гребінь колишніх місцевих політиканів, які, здається, все життя проголошували одні й ті ж гасла, трохи змінюючи їх в залежності від конкретної ситуації. Молоді люди, які відчули свій час, ще не мали належного досвіду, щоби показати себе й розібратись у хитросплетіннях позакулісної боротьби. Середньо ж статистичний дрогославець, спостерігаючи за цим усім, перебував ніби в стані гіпнозу, очікуючи, чим це все закінчиться. І чим швидше – тим краще, бо так хотілося повернутися до спокійного й ситого життя, коли тебе не висмикуватимуть із нього.

36

Напарникові Петі Онищенка із Одеси зателефонували і сказали, що помер його батько. Той закам'янів, а трохи згодом почав збирати речі, але мусив дочекатися скоробагатка, щоби відпроситись.

Москвич довго не відповідав на дзвінки, а коли зрозумів, у чому суть, сказав, що скоро приїде.

Петя і ще один напарник із Дніпропетровщини не втішали одесита. Слова були марні. Його просто залишили в спокої, а самі пішли далі працювати.

Скоробагатко приїхав з Аллочкою. Коли Петя глянув на неї, вона відвернулась.

Одесит вийшов з речами і попросив у скоробагатка аванс, бо ж не поїде на похорон з порожніми кишенями. Очевидно, свою відповідь москвич продумав заздалегідь, бо говорив чітко, продумано і дивився кудись убік. Звелось до того, що грошей зараз йому вдати не може, а якщо той їде на похорон, то нехай уже не повертається, бо завтра на його місці буде інший.

Звичайно, ніхто не очікував такого повороту подій. Навіть Аллочка здивовано глянула на чоловіка. Вона відчувала на собі погляд Петі, але вдала, що не помічає цього.

Скоробагатко нарешті глянув на одесита, потім на Петю і на хлопця з Дніпропетровщини. Це був погляд окупанта, від якого залежить доля його рабів. Розмова була закінчена. Москвич пішов до машини. Алла почимчикувала за ним. Вона озирнулась, але радше дивилась на будівлю, ніж на тих, хто її зводив.

Одесит не поїхав на похорон батька.

37

Марта намагалася не дивитися на Олега. По телевізору дикторка зачитувала текст американського президента. Барак Обама у своєму мікроблозі на Твіттері написав: "Я

вітаю народ України з тим, що його голос був почутий на президентських виборах".

Ще напередодні в їхньому штабі, мабуть, уже ніхто не сумнівався в тому, що Олег Тягнибок не стане українським президентом, але одночасно не сподівалися, що Петро Порошенко переможе вже в першому турі. Відразу виникли сумніви у правильності підрахунків голосів, хоча тверезий аналіз показував, що особливого збурення народних мас по всій Україні не буде, тому доведеться змиритися з результатами виборів.

Марта розуміла, що не потрібна Олегові, а особливо після президентських виборів. Десь тьмяно промайнула думка, що її послуги вже не знадобляться й тим, хто фактично приставив Марту до Олега. Що ж, може це й на краще. Треба відпочити, набратися сил, викреслити Олега зі своєї пам'яті, відійти від цієї клятої політики – і розпочати нове життя. Вона ще сама не знала, в чому полягатиме оте її нове життя, але власні наполеонівські плани їй сподобались.

Нарешті Олег помітив її, підкликав до себе, обійняв і прошепотів на вухо: "Мала, не переймайся, все гаразд!". Її найбільше дратувало оте його "мала", адже була лише на сантиметр нижчою за нього. Навіть не звернула увагу на те, що обійняв її привселюдно, чого ніколи раніше не робив. Всі з подивом дивилися, що ж це трапилося з їхнім Олегом. Але у Марти цього разу вже не було мурашок по тілу, як зазвичай, коли вона занадто близько знаходилася біля Олега.

Удень, коли вона спала, її розбудив телефонний дзвінок. Знайомий голос сказав, що Марта добре попрацювала, а тому їй належиться премія. Домовились зустрітись увечері на обумовленому місці. Хоч одна добра новина цього дня!

38

У Відні він, звичайно, почував себе спокійніше, ніж у Москві, хоча розумів, що навіть сам Господь Бог не дасть йому стовідсоткової гарантії безпеки.

Останнім часом він відчув, що справді вдарився у релігію, як казала дружина. Але всі ці церковні обряди не приносили йому душевного спокою, аж поки він не почув від одного священика, що треба впустити Бога у серце. Звісно, не розумів, що це означає, хоча зробив розумний вигляд і кивнув головою, коли почув ці слова, але усвідомив, причому, здається, миттєво, що саме зараз йому хочеться жити, а оце – впустити Бога в серце – стає чи не найголовнішою метою його життя.

Олігарх у Росії – це завжди важко, а останнім часом стало майже нестерпним. Якби ж то мова йшла лише про гроші. Здавалося, Путін уже вимагає від них не просто лояльності, а чогось більшого, що й словами описати важко.

Йому з гріхом навпіл якось вдалося зберегти свої капітали, частину вивести за кордон, а ще дещо розчинити в інших структурах. Але при цьому він постійно відчував, що хтось незримо дихає йому в потилицю. Складалося враження, що стежать за кожним його кроком. Небезпека для власного життя витала в повітрі, а він нічого не міг зробити з цими відчуттями. І як тут дозволити Богу увійти в твоє серце?

Не було жодного дня, щоби він не думав про цю журналісточку Машу, репортажі якої з Криму постійно бачив по телевізору. Але якщо раніше ставлення до неї було грайливе, навіть з еротичними фантазіями про секс з чарівною блондинкою, то тепер

усе частіше він ловив себе на думці, що ненавидить її. Адже саме з того злочасного інтерв'ю з нею, коли він розповів дурнуватий анекдот про Путіна, який все одно вирізали, й розпочались усі біди. Точніше, бід як таких ще не було, але він уже не сумнівався, що час прискорює їх настання.

39

Чим частіше Вадима хвалили, тим більше йому не подобалося те, що він робить. Ні, залежність від Інтернету не минула, але одна справа, коли ти сам день і ніч втуплюєшся в монітор, а зовсім інша, – коли під твоїм керівництвом це повинні робити інші.

Людей явно не вистачало, а нових не обіцяли, хоча завдання зростали не по днях, а по годинах, – і з космічною швидкістю та ще й у геометричній прогресії. Вадим аж тепер зрозумів, що оперативна робота у ФСБ – це його, а Інтернет – лише безоплатний приємний додаток для душі. Оскільки з каліцтвом йому більше не світила оперативна робота, то доведеться, мабуть, до кінця днів сидіти в Інтернеті.

Найперше, що вдалося зробити за короткий час існування нової служби, – так це викликати агресивність у дурнуватих українців. Ненависть стала основною складовою частиною нової війни, і було добре, що вона йде з обох боків. Чим більше цієї ненависті один до одного, тим тривалішою буде війна. Він це прекрасно розумів. Особливо кумедно виглядало, коли реальні користувачі соціальних мереж із України нападали на фейкові акаунти, створені ним і працівниками його служби. Вадим відчував себе в ролі Бога, бо міг скеровувати в потрібне русло дискусії й маніпулювати людьми.

Він сам був новачком у цій справі, але мусив на ходу вчитись і навчати інших, щоби ні в кого не виникало сумнівів, що насправді їхній шеф ні бум-бум у технологіях і азах інформаційної війни. Виручало те, що в його оточенні все більше й більше ставало цивільних, які насправді були професіоналами, і їм не треба було розжовувати очевидне. До нього ж вони ставились як до офіцера ФСБ, тобто боялись, і навіть якби відчували, що він профан у цій справі, то змовчали б і просто робили би свою роботу. Але Вадим уже навчився керувати людьми, маскуючи свою некомпетентність, і не пхався туди, де міг потерпіти поразку. Чергове підвищення звання лише підтверджувало, що він обрав вірну стратегічну лінію.

40

Мабуть, це рішення він прийняв ще тоді, коли розпочинав підпільну діяльність. Не афішував його сам перед собою, але воно надійно загіздилося в його голові. Дональд розумів, що коли в якійсь справі є початок, то мусить бути і кінець. В розвідувальній діяльності, як і в спорті, головне вчасно піти.

Здається, в Росії його вже більше ніщо не затримувало. Дружина померла. Донька живе сама по собі. Не хоче з ним зустрічатися. Навіть розмова по телефону для неї мука. Що ж, краще зникнути назавжди.

Декілька разів йому приходила думка про самогубство. Можливо, і зважився б на це, бо життя втратило будь-який сенс. Але стримувало одне: не дай Боже дізнаються, що це він стільки років передавав Сполученим Штатам Америки секретну інформацію

із Росії. Не міг цього допустити. Краще померти безіменним, ніж твоє ім'я мають полоскати різні негідники. Та й на дочці це може відбитись.

Думка про те, щоб оселитися десь в Європі, таємно зникнувши із Москви, зріла в ньому поступово, аж поки не викристалізувалася. Мабуть, так буде краще для всіх. До того ж, якщо чесно, Дональду стало нецікаво. Декілька разів упіймав себе на цьому. І було пов'язане це не лише з розвідувальною діяльністю. Сидів він на стадіоні, уважно спостерігав за футбольним матчем, вболівав, кричав, як усі, а потім ніби щось клацнуло в голові – стало нецікаво. Подумав, що він робить у цьому натовпі біснுவатих людей? Або грав у шахи в парку. Здебільшого там збирались пенсіонери. Любив він ці рідкісні хвилини відпочинку. І знову ж таки якось стало нецікаво. Ледве змусив себе зіграти до кінця партію, а потім уже жодного разу не був у парку.

Дональд подумав, що, мабуть, старіє. Ні, фізично відчував себе добре. Але рано чи пізно настає час, коли треба подумати про себе, насолоджуючись чудовими миттєвостями життя. А таке буває, коли не працюєш, а просто безтурботно існуєш в цьому світі.

41

Помер Славик, колишній однокласник Марії. Його по-звірячому побили після одного з мітингів у центрі Донецька, коли він вигукнув: "Слава Україні!" – у натовп тих, хто кликав Путіна на Донбас. Майже місяць його лікували, як могли, але смерть виявилася сильнішою за життя.

Славика поховали в селі, подалі від донецьких обивателів. Сусіди погрожували, що перевернуть тіло з труною, якщо виноситимуть Славика із квартири в їхній хрущовці. Жили поруч не одне десятиліття, а тут люди ніби подуріли зі своєю Росією та Путіним. Ось батьки від гріха подалі й повезли сина в останню путь до села і поховали поруч з могилою діда. Старенька бабуся невтішно плакала, бо це був її найстарший і найулюбленіший внук. Тато та мама Славика були прибиті життям, бо не знали, що мають робити далі. Вони реально вірили в те, що через сина їх можуть убити, якщо вони повернуться в Донецьк.

Про смерть колишнього однокласника Марія дізналася вже десь через тиждень після похорону. Найбільше її вразило те, що під час навчання в школі він не був помічений у патріотичних настроях. Потім вони лише раз випадково зустрілись. Вона спілкувалась українською, він російською, як це й було зазвичай. Привіт-привіт, навіть нормально не поговорили, бо Марія кудись поспішала. Хто ж знав, що дрімало в голові Славика, коли він вигукував: "Слава Україні!" – в обличчя осатанілому натовпу? А скільки є ще таких людей, які здатні сказати в очі те, що думають про нинішню ситуацію? Але ще більше тих, які мовчать, але не сприймають оцього жахливого варіанту псевдо-російського на українській землі. Втім, чому псевдо? Сутність народу визначається не під час миру, а під час війни.

Марія дала собі слово за першої ж нагоди поїхати на могилу Славика. Їй здавалося, що від душі відірвався якийсь душе рідний шматочок.

42

Коли ти щасливий, завжди знайдуться ті, які хочуть ошчасливити тебе ще більше.

Ліля була щасливою й аж світилася зсередини. Вона кохала головного редактора і, здавалося, навіть не задумувалася, чи він кохає її. Генерал інфаркту був здоровий – ну, звичайно, відносно здоровий, але це радувало. Про дядю Вову вона вже майже не думала, а кримські жахи поступово залишалися у минулому. Ліля вела журналістське розслідування щодо одного відомого політика – і її матеріал мав стати черговою бомбою у виданні, в якому вона працювала.

І тут на горизонті з'явилися тато й мама, які раптом згадали, що в них є донечка і що її треба виховувати. Мама була відомою художницею, тато – менш відомим, але плодовитим автором детективів. Вони виловили Лілю, коли вона виходила із приміщення редакції, і та зрозуміла, що принаймні до кінця цього дня їй не вирватися з їхніх цупких пазурів.

Плани на вечір летіли шкереберть. Зателефонувала головному редакторові і сказала, що їхній похід у ресторан сьогодні відмінюється. Їй здалося – чи справді він зрадів?

Лілю відтранспортували до квартири, в якій вони мешкали. Складалося враження, що це не батьки, а охоронці. Вечеря була готовою, але в Лілі зник апетит. Вона розуміла, що треба витримати ексекую, тоді можна вирватися на волю.

Мама висунула ультиматум, щоби Ліля більше не поверталася до генерала інфаркту, а залишалася жити з ними. Тато, мабуть, усе-таки краще знав свою доньку, а тому мовчав, тим більше, що в його голові ще зранку почав зароджуватися сюжет нового детективу, і тепер письменник жив лише цим.

Батьки не розуміли, що після Криму Ліля стала зовсім іншою. Раніше вона би скандалила, доводила свою правоту, навіть в істерику могла впасти, бо все-таки і зовнішньо, а, головне, внутрішньо була схожа на маму. Але тепер Ліля витримала паузу, для годиться щось подзьобала із тарілки і сказала, що час пізній, треба простежити, чи генерал інфаркту прийняв пігулки (він уже давно їх не вживав), їй пора їхати. Мовчки поцілувала тата й маму і пішла.

Німа сцена!

43

Зою, фіфочку, згвалтували через два дні після референдуму. Їй здавалося, що про це гомонить весь Донецьк, але насправді знали лише вона, гвалтівники і Бог.

За референдум її похвалили. Показники були найвищими – і за явкою, і по результатах. Сама особисто дописувала, не довіряючи членам комісії. Якийсь поважний росіянин у цивільному, який, схоже, був у них за старшого, довго вдивлявся їй в очі, аж поки вона не витримала цього космічного холодного погляду. Вона так знітилась, як ніколи в своєму житті, і не пам'ятала, що він говорив. Росіянин поцілував їй руку і пішов у супроводі охоронців. Усі, хто був присутній, розділились на три категорії: одні заздрили Зої, інші з захопленням дивилися на неї, а директор школи з того дня став боятися фіфочку. І мова йшла не лише про те, що та могла всістися в його крісло.

А через два дні їй подзвонили у двері. У вічко вона побачила Едіка Скворцова. Що ще треба цьому дебілові? Так вона привселюдно називала його при учнях.

Через референдум Зоя, фіфочка, втратила реальність. Вона думала, що вхопила Бога за бороду – і тепер її кар'єра буде стрімкою. Той, мабуть, іронічно спостерігав за нею і знав, що подібне ставлення до Нього зазвичай закінчується плачевно.

Тільки-но вона відчинила двері, як Скворцов, а за ним ще два широкоплечі юнаки, яких вона не знала і у вічко не бачила, ввалилися до квартири. Що було потім, пам'ятала погано. Скворцов потужним боксерським ударом в голову звалив її на землю. Зоя боляче вдарилась об стінку і втратила свідомість. Прийшла до тями в спальні на своєму ліжку. Була голою, з заклеєним скотчем ротом, а над нею нависав п'яний Скворцов.

Вона хотіла відштовхнути його, але він двічі стукнув їй в зуби, аби втихомирилась. Відчула, як цівка крові стікає з рота. Скворцов довго не міг скінчити, а вона подумала, що завагітніє від нього.

Потім нею одночасно займалися двоє широкоплечих юнаків – один спереду, другий ззаду. Скворцов зняв скотч з рота, від чого вона скрикнула, змусив її посміхнутись і зробив декілька фотографій. Зоя вже нічого не розуміла і хотіла, щоби все швидше закінчилося.

Коли вона думала, що від неї нарешті відстануть, Скворцов змусив її розкрити рот і вставив дуло пістолета. Щось говорив про те, що вона ніколи більше не назве його дебілом. Зоя, фіфочка, заплющила очі, бо зрозуміла, що зараз закінчиться її життя, а вона нічого не зможе зробити, щоби врятуватися. Коли Скворцов натиснув на спусковий гачок, їй здалося, що мозок вилетів через потилицю, а кров зі всього тіла вилилась на стелю і там застигла великою червоною плямою. "Знову треба робити ремонт", – подумала вона. Минулого року сусіди затопили її.

Але насправді пострілу не було. Юнаки дико реготали – особливо від того, якою безпорадною виявилась їхня жертва.

Зоя, фіфочка, не пам'ятала, коли вони пішли. Їй не хотілося жити. Потім довго лежала, нічого не відчуваючи. Тіло пливло у просторі й часі. Відтак хотіла зателефонувати мамі, але не знала, що їй скаже. А більше в неї нікого не було, з ким би могла просто поговорити.

44

Звечора Леся заснула перед телевізором і побачила Мирона. Чоловік біг до неї, широко розмахуючи руками-крилами, ніби хотів зринути у небо. І раптом задзижчали кулі, а Мирон зупинився, ніби не розуміючи, чому життя так нахабно обривається. Його біла сорочка стає червоною від крові, і Леся ось-ось готова закричати з відчаю, бо розуміє, що вже не дотягнеться до чоловіка і не зуміє його захистити.

Лунає дзвінок у двері. Вона не відразу розуміє, де сон, а де реальність. Дзвінок лунає ще дужче і, здається, готовий розірвати зсередини їй мозок. Леся кидається до дверей, зазирає у вічко. Нічого не видно. Знову хтось викрутив лампочку в під'їзді.

– Хто там? – запитує вона.

- Я! - чує у відповідь.

Мирон!

Серце їй калатає. Вона відчиняє двері і з жахом бачить, що це сусід. Від нього несе алкоголем. Крик застрягає в неї у грудях. Вона нічого не може зробити. А він уже взяв її на руки і несе до спальні, здирає рештки одягу і пружно входить в її тіло. Хвиля незвіданого і бажаного з головою накриває її. Вона розчиняється в сусідові і розуміє, що хотіла цього давно. Він грубий і наполегливий, і романтичні ніжності не для нього, але це саме те, про що вона мріяла, не зізнавалася нікому й самій собі.

Вони віддихуються, і Леся згадує, що не встигла зачинити двері. Сусід дивиться на неї, мов поранений звір, повільно встає з ліжка, на ходу вдягаючись, і йде до дверей.

Леся лежить в очікуванні. В голові грає сноподібна мелодія, а інших звуків навколишнього життя вона вже не розрізняє. Нарешті розуміє, що сусід пішов геть.

Вона встає з ліжка, зачиняє двері на ключ, дивиться у вічко, але нічого не бачить і не чує. Сусіда нема. Аж тепер помічає, що по ногах стікає рідина. Сусід, здається, ввалив у неї чи не відро сперми. Вона усміхається, йде до ванни і довго миється. Усмішка не сходить з її обличчя.

На постелі - велика жовта пляма. Леся міняє простирadlo. Лежить гола на ліжку, розкинувши ноги. Очі заплющені, а тіло ніби летить у невагомості.

45

Дивні діла стали творитися в їхньому містечку. Мама Сергія та Володі спочатку скептично дивилася на це все, а потім страх все більше й більше пронизував її душу.

Почалося з того, що з їхнього багатоквартирного будинку виїхало декілька сімей. Хтось казав, що погостювати до родичів. Але коли завантажувеш машини з добром, нажитих за багато років, - які вже там родичі? З'ясувалося, що ці люди втекли в Україну. Мама Сергія та Володі була здивована. Звичайні люди, розмовляли російською, особливої любові до України не мали - а тут таке.

Порожні квартири не довго залишалися вільними. Їх зайняли невідомі люди у військовій формі та автоматами. За вимовою мама Сергія та Володі впізнала росіян, бо й сама була із Росії. Місцеві так не розмовляють.

П'яні дебоші цих людей серед ночі можна було ще стерпіти, тим більше, що жили вони в сусідніх під'їздах, і крики долинали до неї, але вже приглушені відстанню. Можна було собі уявити, що відчувають сусіди. Але всі мовчали, ніхто не смів зробити зауваження тим, хто мав автомати.

Але коли одного разу якийсь п'яний з однієї тієї квартири став з балкона стріляти з автомата у повітря, - багато хто перелякався. Відразу прибігли озброєні люди. Лунали крики. Але вже ніхто не стріляв. Під ранок все затихло.

Мешканці цього будинку боялися виходити із квартир, робили це лише тоді, коли виникала крайня необхідність. Та й то намагалися швидше відійти від небезпечного місця.

Сини хотіли взяти маму до себе. Вона вже майже надумала переїхати в Донецьк, до старшого, Сергія, якби не її кішечки. Вмирати у сімдесят чотири роки було не страшно.

Але ж хто догляне за котиками? Підбрала аж чотирьох на вулиці. Тепер було за ким доглядати. Та й їй веселіше. Володя не буде щодня приходити сюди. А ще боялася, що як тільки виїде, відразу хтось з автоматами займе її квартиру. Все-таки вирішила не переселятися до Сергія. Та й п'яних гульок у тих квартирах і стрілянини з автоматів уже не було.

46

Її справді звали Варварою. Варвара краса – довга коса. Насправді коса не була такою довгою, але рудою. Чомусь з дитинства він не любив рудих. А ще – зеленооких. Ця Варвара була рудою і зеленоокою.

На "об'єкт № 17" потрапляли люди, яких офіційно не судили. Їх узагалі не було в жодних списках. Інструкції щодо цих людей були розписані, здавалося, до останнього пунктика. Єдине, чого не було, – що робити з ними, коли вони помруть. Щоправда, у попередніх пунктах були чарівні слова – "на розсуд адміністрації закладу". Ось не знаєш, скільки днів карцеру дати – на розсуд адміністрації. Адміністрація могла й "забути", що в'язень номер такий-то сидить у карцері стільки, скільки жива людина витримати не може. Приходили – а вона справді померла. Вже були три такі випадки. У Москву повідомили про вибуття цих в'язнів. Там усе розуміли і не задавали дурних запитань: а чому вибули? А куди вибули? Карцер витримав лише один.

На початках з генерал-майором був консультант – миршавенький капітан. Він вивчав досвід концтаборів у Північній Кореї, весь час бухикав, ніби заради експерименту посидів в'язнем в одному з них. Але цей досвід був ніщо порівняно з радянським. Миршавенький капітан не знати де викопував колишніх наглядачів сталінських концтаборів, ретельно у них все випитував і записував. Мав три грубих зошити, які беріг краще за зіницю ока. Казав, що видасть книгу. Суворий сибірський клімат остаточно доконав миршавенького капітана, і його забрали з "об'єкту № 17". Казали, що незабаром він помер, а в Росії вже не було такого спеціаліста по трудових таборах, як їх ще неофіційно між собою називали.

Коли він уперше побачив Варвару, а особливо оцінив її погляд, зрозумів, що даремно потрапив сюди. Ця жінка вартувала усіх його поневірянь. Він, хижо посміхнувшись, сказав сам собі, що особисто займеться її перевихованням.

47

Секретар Дрогославської міської ради на напівзігнутих ногах увійшов до його кабінету і мовчки поклав на стіл перед ним пухкенький конвертик.

Ліниве сонячне проміння, ніби через рентген, просвітлювало все, що тут діється.

Міський голова обережно, ніби всередині був вибуховий пристрій, кінчиками пальців привідкрив конвертик, побачив тугу пачку купюр із зображенням Сковороди і подивився на секретаря міської ради. Той уже розумів цей погляд.

– Це ваша доля за земельні ділянки, проголосовані на вчорашній сесії, – люб'язно пояснив шефу, вичавлюючи з себе щось на кшталт посмішки.

Здавалося, час зупинився. Міський голова про щось задумався. Секретареві міської ради здалося, що той зараз жбурне йому конвертик в обличчя і заверещить, чому так

мало грошей дали. Але ж він старався, вицибушив усе, що можна було, навіть часточкою своєї долі поділився, аби умиротворити грізного шефа. А ще й з депутатами треба було поділитися, щоби проголосували за правильне рішення. За великим рахунком, це було несправедливо, адже міський голова палець об палець не вдарив, аби витягнути грошенята із людей, яким закортіло мати земельні ділянки, і вся чорнова робота звалилася на нього, секретаря міської ради. Якби хтось скурвився і побіг у СБУ – хана була би йому, а не шефові.

Нарешті конвертик повільно легким порухом руки поповз до краю столу, і міський голова недбало, мов непотріб, змахнув його у верхню шухляду, де йому, очевидно, вже заздалегідь було приготоване місце. Відтак шеф виразно глянув на секретаря міської ради, а той зрозумів, що жодних слів вдячності не буде, можна йти геть. Йому не звикати. Хамство і нахабство міського голови він відчував на власній шкурі мало не щодня.

Коли за ним зачинилися двері, міський голова глянув на годинник і майже відразу увімкнув радіо. Якраз вчасно.

– Доброго дня, шановні радіослухачі! – пролунав солодкий жіночий голос. – В ефірі радіопередача "Слово Дрогослава". Сьогодні гостем нашої студії є міський голова, який люб'язно погодився відповісти на запитання журналістів і мешканців нашого міста.

Звісно, голос його виявився зміненим, і він сам себе спочатку не впізнав. Але гріло душу сказане. Дрогославці мали зрозуміти, що кращого міського голови, ніж він, вони ще не мали і вже ніколи не матимуть.

48

Тато Андрія не був гордим: коли напивався, міг розмовляти не лише з телевізором, а й з радіо. Цього дня йому трапився під гарячу руку Дрогославський міський голова, який немилосердно себе розхвалював. Якби він знав, що про нього кажуть батько Андрія й інші люди, які слухали це інтерв'ю, то, мабуть, зробив би все можливе й неможливе, аби його балаканину зняли з ефіру.

Парадокс ситуації полягав у тому, що батько Андрія був одним із тих, хто не лише голосував за нинішнього міського голову, а й активно агітував за нього, мало не з піною на вустах доказуючи, який це прекрасний чоловік. Не минуло й року після виборів, як йому витикали за нього: мовляв, кого ти нам порадив? Але у нас дуже часто буває так, що люди не хочуть нести відповідальність за свій вибір. Спочатку возносять свого кумира до небес, а потім втоптують його в болото. Так склалось і з Дрогославським міським головою. Від нього, здається, відвернулись усі ті, хто підтримував його на виборах. Навіть родичі, не отримавши омріяного у вигляді земельних ділянок, посад і чогось подібного, не віталися з ним. Родичів було багато, на всіх не вистачить. Насправді все розшифровувалося дуже просто. Навіщо щось роздавати родині безоплатно, якщо за це з чужих людей можна здерти грошики?

Інтерв'ю тривало десь півгодини, і батько Андрія вичерпав свою тижневу, якщо не місячну норму спілкування. Скінчилося тим, що він вимкнув радіо і пішов спати. До звичайної години, коли на ніч лягали в ліжка, було ще дуже далеко, і всі намагалися

сидіти чи ходити тихо по квартирі, аби його не розбудити. Навіть Петрик і Павлик розуміли це, постійно прикладаючи пальчики до рота. Це виглядало би кумедно, якби не було так сумно.

49

З настанням АТО у Дрогославі змінили військового комісара. Складалося враження, що місто має стратегічне значення, а тому і у військовому комісаріаті потрібна нова людина. Попереднього військового комісара закинули аж у Житомирську область в якесь невеличке містечко, де він мав добути декілька місяців до пенсії. А звідки прибув нинішній військовий комісар – ніхто достеменно не знав. Був він уже не першої свіжості, але все-таки виглядав молодо, як на свої роки.

Проте не ця новина стала головною для дрогославського обивателя. Поруч з ним побачили молоду вродливу дружину – Віолетту. У них не було дітей, і це навіювало на думку, що Віолетта є не першою дружиною військового комісара, а різниця у віці років на двадцять лише підказувала жінкам, що військовий комісар уміє підкорювати серця представниць прекрасної статі.

Місцеві донжуани спробували було на міцність сім'ю військового комісара, але дістали відкоша від Віолетти. Все було скромно, без надриву. Лише в одному випадку Віолетта ніби між іншим сказала, що попросить чоловіка, аби нахабу відправили в зону АТО.

Жінки, які намагалися завоювати серце нового військового комісара, теж потерпіли невдачу. Їх відверто не відшивали, все було культурно, але рано чи пізно вони розуміли, що їм нічого не світить – навіть короткотривалий службовий роман. А в деяких із них військовий комісар настирливо випитував про їхніх чоловіків, і в цьому була загроза, що він може відправити тих у зону АТО. Інтерес до підполковника згасав миттєво.

Власне, новий військовий комісар і мав виконати план набору до армії у зв'язку із захопленням Росією Криму та частини Донбасу. Можливо, з цим би міг упоратись і попередній військовий комісар, але начальство в області й Києві, очевидно, мало якісь свої плани, невідомі пересічному громадянину. Немає достовірних даних, чи в ці плани посвятили нового військового комісара, а чи просто, вивчивши його психологічний портрет і навички до роботи, знали, що він з цим завданням упорається. Крім того, треба було виходити з розуміння, чи робили ставку на Дрогослав як на стратегічне місто, що могло відіграти одну з вирішальних ролей у антитерористичній операції, чи мова йшла все-таки про звичайнісіньке містечко, далеке від бойових дій, а тому нічого було розумувати ні про військову тактику, а тим паче – про військову стратегію.

Як би там не було, але новий військовий комісар без зволікань відразу впрігся до роботи і без особливих, здавалося, зусиль виконував усе приписане згори, так що гарячі голови з області хотіли його бачити на вищих посадах, але Київ уперто мовчав, аж поки не заборонив навіть думати про те, що цей чоловік найближчим часом міг би десь виїхати із Дрогослава. Тут уже справді можна було думати і про військову стратегію, і про військову тактику, і якось підводити до спільного знаменника

антитерористичну операцію та велику віддаленість Дрогослава від фронту.

50

Андрієві Чернюку наснилося щось дурнувате. Ніби в Дрогославі відкривають пам'ятник Путіну. Якраз на тому постаменті, де мав стояти монумент Шевченку. Зігнали повно народу. В передніх рядах – люди у вишиванках. Всюди метушаться люди з камерами – журналісти із російських засобів масової інформації.

Лунають промови – всі російською мовою. Якісь поважні люди із Росії розповідають, як поталанило Росії, що в неї з'явився президент Путін. Тепер поталанить й Україні.

Виступають українці. Говорять ламаною російською мовою з акцентом, вживають багато українських слів. Росіяни поблажливо посміхаються. Мовляв, що візьмеш з хохлів? Нічого, з часом навчаться. Не вони, то їхні діти й внуки. Нехай входять у "руський мір", з якого виходу вже нема.

І раптом Андрій Чернюк чує, що слово надають йому. Всі дивляться на нього. Ці погляди пропікають його наскрізь. Він це відчуває.

Повільно йде до імпровізованої трибуни. Якесь російське мурло підозріло дивиться на нього. Андрій Чернюк відчуває себе винним невідомо в чому. А ще цей погляд російського мурла. Ефесбешник, мабуть, який ненавидить саму згадку про українське.

Андрій Чернюк почав звично:

– Слава Україні!

В натовпі пронісся глухий стогін. Ті, що були біля нього, злякано подивилися, ніби побачили поруч себе живого інакшопланетянина. Російське мурло, здавалося, тягнулося рукою до кобури з пістолетом.

На його привітання тихо відповів чийсь голос всередині натовпу, але так, що всі почули:

– Героям слава!

Андрій Чернюк побачив, що на звук кинулися люди в цивільному. Натовп злякано розступався. Всі боялися, що вхоплять когось із них. Помилково. А це буде несправедливо. Адже вони лояльні міщани, які нікого не зачіпають.

– Гаваріте! – з погрозою в голові гаркнуло російське мурло.

Мабуть, воно ще сподівалося, що Андрій Чернюк виступатиме в правильному руслі. Не можуть ці хохли без бандерівського "Слава Україні!". Це для них – як "Доброго дня!". Нічого, потрохи відучимо від цього.

Андрій Чернюк зрозумів, що часу в нього мало. Не дадуть сказати, що хоче. І кричить у натовп:

– Путін – хуйло! Путін – хуйло!

Втретє йому не дали вигукнути. Скрутили, заламали руки, закрили рот.

... Андрій Чернюк прокинувся. Шепоче: "Путін – хуйло". Поруч лежить дружина. Надійка усміхається:

– Що на тебе найшло?

Заснули швидко. Зранку згадали той сон. Андрій уже не міг пригадати, що йому конкретно наснилося. Але ж бачив уві сні конкретні обличчя людей, яких знав. Проте

хтось невидимий завбачливо стер все із пам'яті.

51

Аж тепер Нишпорка зрозумів, яким був самовпевненим, коли пообіцяв начальникові Дрогославського міського відділу міліції розкрити вбивства матері і дружини Олега Чернишова. І раніше його заносило, що називається, на поворотах, але завжди знаходив виходи зі скрутних ситуацій.

Нишпорка заспокоював себе тим, що має ще декілька справ, які чекають на його втручання, бо міліція й прокуратура ніяк не можуть з ними впоратися, а, вірніше, не поспішають чи навіть відверто не хочуть розкривати злочини. Проте в глибині душі він розумів, що поспішив з обіцянками.

У детективів так буває, що вони довіряють власній інтуїції, яка їх веде за собою. Нишпорка довірився тому стану, коли було легко на душі, й, здавалося, жодні труднощі не стануть на перепоні, а тому порівняно легко можна буде розкрити за свіжими слідами вбивство дружини Олега Чернишова, а потім вийти і на попереднє вбивство. Але ця легкість на душі доволі швидко минула, і Нишпорка чи не вперше у житті засумнівався у самому існуванні власної інтуїції.

Він відсунув на задній план розслідування інших справ, але не зумів просунутися ні на крок у вбивствах матері й дружини Олега Чернишова. Та й сам утікач із Дрогославської в'язниці ніби випарувався. Не було жодної зачіпки, де б його можна було знайти і пролити світло на ці загадкові вбивства.

І коли Нишпорка вже по-справжньому впав у відчай, йому зателефонував Олег Чернишов.

52

Студентик зателефонував мамі і сказав, що він у Києві. Розмова була недовгою і плутаною. Жінка вірила й не вірила у те, що говорив син. Він пояснював, що поїхав до Києва, бо не міг більше вчитися в Дрогославському університеті. Есбеушники казали, що посадять доцента, але час йшов і нічого не змінювалось. Однокурсники сміялись з нього, а дівчина, з якою він ходив, кинула його, сказавши: "Кому потрібна твоя правда?".

Мама запитувала, що ж він тепер робитиме в Києві, і чому саме в Києві? Чи то зв'язок був поганим, чи то син щось приховував, але він сказав, що нічого не чує і зателефонує до неї колись пізніше.

Звісно, вона раділа, що син зголосився і що він живий, а то вона не знати вже що думала. Однак відчувала, що той щось приховує дуже важливе. Потім подумала, що про це важливе син просто не може сказати їй по телефону.

Різні думки насіли на неї того вечора. Але вона знала, що її син не міг зробити нічого поганого. Завжди страждає через свої доброту, правдолюбство і прагнення до справедливості. Сину, сину... Не люблять люди таких. Тепер, мабуть, і навчання доведеться перервати у Дрогославському університеті. А може, це і на краще. Ось вона університетів не закінчувала, а живе ніби непогано. Принаймні не скаржиться.

Заспокоювала себе тим, що з сином буде все добре, але змогла заснути лише під

ранок.

53

Скоробагатько виявився щедрим. Заплатив Петі Онищенку всі обіцяні гроші, ще й зверху накинув двісті доларів. Сказав, що за хорошу роботу і що навряд чи знайде ще такого майстра.

Аллочки з ним на будові сьогодні не було, і москвич дозволив собі випити. З нагоди від'їзду Петі Онищенка одесит і дніпропетровець, які разом з ним зводили будинок, на годину раніше закінчили роботу з дозволу москвича і долучилися до трапези.

Петя Онищенко рідко коли вживав алкоголь, а тут розчулився від слів, який він добрий і незамінний, і випив три чарочки. Захмелілий скоробагатько хвалив його на всі заставки і казав, що більше такого робітника не знайде. Можливо, одесит і дніпропетровець ображались, але виду не показували, та й випити на халяву не кожного дня перепадає.

Та пора і честь знати. Москвич наполягав відвезти Петю Онищенка на залізничний вокзал, але той не ризикнув. Скоробагатькові зараз не водієм би бути, а мирно десь лягти і сопіти у дві дірочки.

Попрощався з господарем, який залишився з хлопцями допивати другу пляшку (а була ще й третя), та й пішов потихенько до найближчої маршрутки. До поїзда ще було чимало часу, але краще приїхати раніше, ніж потім бігти по рейках і доганяти.

Тільки звернув за ріг, як біля нього загальмував мікроавтобус. Звідти вискочив якийсь здоровань, щось пирскнув йому в обличчя і потягнув Петю Онищенка до машини.

54

Людмила Іванівна радіє не знати чого. Якби їй дали можливість проголосувати, то теж віддала би свій голос Петрові Порошенку. Повірила, що він швидко закінчить цю війну і все буде так, як було ще декілька місяців тому. Впіймала себе на думці, що ніби живе в Україні, але не знає, чи її це президент.

Сусіди кажуть, ніби наступного дня після президентських виборів закрили Донецький аеропорт імені Прокоф'єва. Вона хоч і живе майже в самому центрі, але чула, як звідти тривалий час лунали постріли, а потім ніби літак скинув бомби.

Увечері щаслива донька розповіла подробиці. Аеропорт захищають українці. Бойовики на КАМАЗах атакували його. Зав'язалася перестрілка. В небі з'явився український літак, який розбомбив бойовиків. Дали добряче їм по зубах. Море трупів.

Людмила Іванівна не розуміла радості Марії. Вбили ж людей – а вона сміється. Сказала їй про це.

– Мамо, якщо не ми їх, то вони нас, – посерйознішала донька.

Вони ще довго пошепки розмовляли, ніби боялись, що хтось їх може почути, хоча Івана, як завжди о цій порі, не було вдома.

Марія казала, що українці скоро прийдуть у Донецьк, бо не сила більше терпіти цих покидьків. Якщо вони в аеропорту, то з'являться і на вулицях міста.

Людмилі Іванівні хотілось у це вірити, але вона подумала про те, що це ж

зав'яжуться бої за кожний будинок, загине багато невинних людей. Заради чого?

55

Невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині мав поганий настрій. Ще б пак! Тиснули з усіх боків.

Шеф із міністерства внутрішніх справ кричав на нього, як на хлопчака, що не виконує їхніх домовленостей. А як виконаєш? Це означає спалитися. Ледве запевнив його, що все буде в ажурі, а тепер ламав голову, як має це зробити.

Дружина була незадоволеною, бо тепер він зранку до ночі пропадав на роботі. Грошей менше приносив додому, хоча став отримувати більше. Відбріхувався, що приїжджає начальство, треба прийняти. Не міг сказати, що все йде на коханку.

Дівчинка була гарна, але вибаглива. Студентка. Вища від нього. Називала його пузіком. Він сердився. Але ж була віртуозом у сексі.

А тут ні з того ні з сього заявила, що йде від нього геть. Не подобаються їй черевані. Та й у сексі він ніякий. Добивала його словами. Аж поки не вийняв з кишені золотий браслет, який мав намір їй подарувати. Студентка змінила платівку. Вони знову займалися сексом. Але невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині ніяк не міг пробачити їй усе, сказане недавно. Найпростіше було би всадити їй зараз кулю в лоб. Згадав, що й Яценюк говорив подібні слова. Посміхнувся сам до себе. Студентка подумала, що він їй усе пробачив. Почала щебетати. А він думав, що зараз задушить її. Ні, не треба нічого показувати. Прийде час – розправиться з нею. А зараз слід шукати нову коханку. На цій поставить хрест. Шкода, що витратився. Іншим разом буде розумнішим.

56

Марина мало не щодня з тривогою очікувала, що Андрій скаже їй: "Все, баста! Їду на війну!".

З того часу, як їх навідали хлопці, з якими Андрій був на Майдані, в її душі поселився страх. Кликали ж його на війну. Якось вдалося відбити від лиха. Війна в її свідомості неодмінно означала смерть. Причому це була конкретна смерть – її чоловіка.

Марина знала, що Андрій доволі часто телефонує друзям туди, де відбуваються бойові дії на Донбасі, або вони зв'язуються з ним. У таких випадках він завжди йшов на кухню, щільно замикаючи за собою двері, аби ніхто не слухав, про що розмова.

Вона розуміла його стан душі. Хлопці воюють, а він тримається за спідницю дружини. Але вони не одружені, а в нього двоє дітей. Якщо їх, не дай Боже, уб'ють, буде гірко їхнім матерям, а якщо загине Андрій, то Петрик і Павлик залишаться сиротами.

І Марина розуміла, що має право на те, щоб Андрій залишався вдома і не йшов на війну, бо в нього двоє дітей, і не можна, щоби вони залишилися без батька.

Якби хтось сказав їй, що вона не патріотка, не любить Україну, – очі б видерла тому негідникові. Але разом з тим Марина знала, що Андрій має залишитися живим, бо він батько її дітей, і в цьому її найбільший патріотизм і любов до України.

57

Коли Моніка почула, що Джон летить в Україну, запалилася бажанням і собі побувати на малій батьківщині бабусі.

- Мала, я лечу на роботу. А ти що там будеш робити?

- Я тобі готуватиму їсти, а вночі... А вночі я тобі запропоную таке, від чого ти не зможеш відмовитися.

- Я подумаю, мала, - розсміявся Джон.

Моніка знала, що коли він каже: "Я подумаю, мала", - це значить, що Джон уже прийняв рішення, позитивне для неї.

Стосунки між Монікою і Джоном важко було назвати якимось одним словом. Навряд чи вони були коханцями у зрозумілому значенні цього слова, хоча секс уже став невід'ємною складовою їхніх взаємин. Дружбою це теж не назвеш, бо чомусь вважають, що з другом не можна займатися сексом.

Якби все-таки хтось дослідив, що ж між ними насправді відбувається, то з подивом знайшов би одну парадоксальну річ: у Моніки і Джона було відсутнє почуття власності одне на одного, а тому, мабуть, вони не здогадувались, що таке ревності.

Джон працював репортером у столичному виданні, яке вирішило відрядити до України ще одного свого кореспондента у зв'язку з відомими подіями. Взагалі-то це була поїздка, розрахована на три-чотири місяці, але редактор багатозначно натякнув Джону, що навряд чи там усе так швидко закінчиться.

58

Після того як Едік Скворцов з друзями зґвалтував Зою, фіфочка втратила для нього будь-який інтерес. Він тоді не лише напився, а й нанюхався якоїсь дурноти, так що майже зовсім не пам'ятав ні процесу зґвалтування, ні того, що було відразу після цього. Отямився лише в якомусь барі, де на столі перед ним стояла гальба пива. Хлопці розповідали про його подвиги, але він мало в це вірив.

Навчання у школі закінчилось. Екзамени перетворились на формальність. Едік не збирався нікуди поступати, а якби навіть і хотів, то, мабуть, в умовах війни це стало би неможливо.

Все більше його тягнуло до тих, хто ходив по Донецьку зі зброєю. Він бачив, як їх боялись і поважали люди. Мабуть, саме цього йому найбільше і не вистачало у житті. Коли тебе бояться і поважають, ти можеш зробити з цими людьми все, що захочеш, навіть убити їх - і тобі за це нічого не буде.

Так думав Едік Скворцов, але не знав, як має втілити в життя свою мрію. Всі тупо ходили на роботу, вдома багато хвалили Путіна і говорили про Україну, яка їм нічого не дала. Вони навіть не підозрювали, що їхній син хоче красивого життя, якого йому, звісно, дати не могли. Ну, піде на роботу, як батько, щоби повторити його життєвий шлях - тупий і нікчемний, коли без алкоголю вже не обходиться жодний день. А красиво житимуть інші, і ти це бачитимеш, розуміючи, що життя минає, а ти нічого доброго хоча б для самого себе зробити не можеш.

59

Коли це стало доконаним фактом і невисокий черевань з масивними окулярами на

носі-картоплині став їхнім начальником, Іван Трохимович зрозумів, що світ справді зійшов з розуму.

Тепер мало не кожний свій крок він повинен був узгоджувати з начальником. Добре, якщо той просто вислуховував його і на знак згоди кивав головою. Спочатку було смішно, а потім ставало сумно, коли невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині втручався в розслідування тієї чи іншої справи, давав, що називається, цінні вказівки – і спробуй їх не виконати. А потім, якщо щось йшло не так, він у всьому звинувачував Івана Трохимовича чи інших оперативників відділу, ніби забуваючи, що сам наполягав на тому, що слід зробити саме так, а не інакше. Згодом йому все-таки вистачало клепки в голові дати людям повну волю у своїх оперативних діях. І коли вони виходили на позитивний результат, усі лаври переможця діставалися йому. Аякже, все робилося під його мало не цілодобовим керівництвом, з внесенням коректив – і саме це допомагало розкрити той чи інший злочин.

Як не парадоксально це було, але начальство саме так тепер сприймало невисокого череваня з масивними окулярами на носі-картоплині, приписуючи заслугу відділу виключно йому. І за попереднього керівника, який після інсульту відійшов від справ, показники були не гіршими, але тепер усе полягало в тому, як з вигодою для себе подати результати. Невисокий черевань з масивними окулярами на носі-картоплині навчився робити це бездоганно.

Але найцікавіше, що він сам увірував у свою виключність, незамінність себе, коханого, для їхнього відділу. Те, що для інших здавалося непрофесійним у його діях, в своєму розумінні для нього було бездоганим. Зрештою, він дійшов до такої вишуканої брехні і підміни понять, що сам вірив у те, що не лише казав, а й про що думав. Якби під його керівництвом не працювали професіонали, які за будь-яку ціну хочуть розкрити злочин, не дуже турбуючись про те, кому дістанеться солодка цукерочка чи чергова зірка на погоні, – то дуже швидко всі могли б виявити нікчемність невисокого череваня з масивними окулярами на носі-картоплині. Підлеглі цього чоловічка просто робили свою справу – і часто всупереч спротиву, який він їм чинив.

60

Звичайно, він хотів стати міським головою Дрогослава і вже навіть увірував у свій успіх, коли люди з його оточення казали, що перемога в кишені. Потім, звісно, проаналізував хід подій і прийшов до висновку, що чимало з тих, хто казав, ніби голосуватиме за нього, насправді надали перевагу іншим кандидатам. Та чому іншим – нинішньому безмозглому міському голові. Він ніби прозрів, хоча мав би бачити це раніше. Їхня поведінка, слова, блиск очей, анемічні посмішки – все ніби кричало: не будемо ми голосувати за тебе! А він, сліпий, цього не бачив.

Головну ставку робив на посаду міського голови і ще би трішки – й пролетів як депутат. Все-таки з великими труднощами вдалося перемогти на своєму виборчому окрузі. У зв'язку з поразкою на виборах міського голови від нього відвернулося багато людей, які хотіли розв'язати власні проблеми. Але він не довго панікував. Зібрався з силами і провів перемовини з багатьма, хто переміг на своїх округах. Вимальовувалася

хороша картинка, щоби стати секретарем міської ради.

Кандидатура міського голови на цю посаду пролетіла, як фанера над Парижем. Казали, що ця директорка школи, колишня однокласниця, була його коханкою. Саме ці плітки, мабуть, зіграли вирішальну роль, що її не обрали.

Міський голова зрозумів, звідки дує вітер. У нього не було іншого вибору. Мусив змиритися з тим, що секретарем міської ради стане той, кого він не передбачав бачити у своїй команді. Голосування пройшло нормально. Очікував на кращий результат. Але, мабуть, декого не оцінив належним чином. Сховалися за таємницею волевиявлення й проголосували проти нього. Дуже цим не переймався. Думав, що вирахує їх пізніше.

Тепер у якості секретаря міської ради розумів, що насправді відіграло вирішальну роль. Його батько був політв'язнем, а він, його син, очолював одну з націоналістичних сил у Дрогославі. Все-таки люди ведуться на це. Патріотів не бракує. І лише він знав справжню ціну цьому. Не засуджував батька, якому після сталінського концтабору довелося жити за радянськими законами. І трохи краще, ніж бойовим побратимам, які не скурвились.

Третя копа

1

Після того як через п'ятику Орест Бориславський позбувся посади головного архітектора Дрогослава, він почав вести цікавий спосіб життя.

Грошей не мав. Мама щодня приносила йому їсти. Деколи сестра підкидала пару копійок. А здебільшого він за чаркою горілки спілкувався з тими, хто його вгощав. Орест жив у квартирі на дев'ятому поверсі, яку батькові дали за декілька років до його смерті, мама – у сестри, яка з чоловіком і донькою мала трикімнатну квартиру в центрі міста.

Орест ще пам'ятав, як вони жили в іншій батьковій хаті. Взагалі-то вона не була його як такою. Коли тато повернувся зі заслання, йому заборонили жити ближче ніж за сто кілометрів від обласного центру. Дрогослав був на сто першому кілометрі.

Поселились на околиці міста у небагатих господарів біля церкви, а коли ті померли, викупили хату в їхніх дітей.

Батько був великим любителем книг. Здавалося, всі зароблені гроші віддавав на те, щоби їх придбати, а весь час – щоб прочитати. Пенсії на прожиття не вистачало. А тут підвернувся покупець. Добре заплатив за хату. Вистачило, щоби купити квартиру. Решту грошей витрачав аж до кінця життя.

Орест вдався в тата, аж поки алкоголь не замінив йому книги. В рідкі хвилини тверезості брався щось читати, але його вистачало не надовго. Клав книги на полицю, а сам сумно дивився у вікно.

Понадівся якось до нього вчитель української мови та літератури із сьомої школи – такий собі Ярослав Іванович. Казав, що був у дружніх стосунках з його покійним батьком. Орест щось не пам'ятав, щоби той колись приходив до них у гості.

Ярослав Іванович завжди приносив з собою пляшку "Дрогославської", яку виробляли на місцевому лікero-горілчаному заводі, та скромну закуску. Пив мало.

Майже все діставалось Оресту. А коли той засинав, відходив від нього з повною торбою книжок.

Якось за цим заняттям його застала Орестова мама. Просив-молив, аби нікому не розповідала про це, а взамін пообіцяв, що більше ноги його не буде в цій хаті. Дуже боявся, що вона розповість про це у школі, в якій працював. Не розповіла. Повірила.

2

У парку, біля пам'ятника Степану Бандері, Марина побачила Віталіка, який сидів на лавці і цілував якусь дівчину. Він теж помітив її і весело сказав:

- Привіт, мала!

Віталік махнув їй рукою. Марина у відповідь теж помахала йому. Поки проходила мимо, дівчина уважно й серйозно дивилася на неї. А потім Марині здавалося, що ця дівчина й далі дивиться їй у спину. Так і кортіло озирнутись, аби переконатись у цьому. Все-таки не витримала й подивилась туди, де сиділи Віталік з дівчиною, але їх там уже не було.

Здавалось би, що їй до Віталіка, який цілується з якоюсь дівчиною. У неї є чоловік, якого вона кохає. Зрештою, вона заміжня жінка, брала з Андрієм шлюб у церкві. І як останній аргумент для самої себе - в неї двоє синів, так що всі ці юнацькі залицяння вже не для неї.

І все ж Марина відчувала, що її зачепило за живе оце привселюдне вицілювання Віталіка і незнайомої дівчини. До Андрія в неї було два чи три хлопці, з якими вона цілувалась, але так, щоб ніхто не бачив. Та й з Андрієм так само. Вважала непристойним цілуватися на людях.

Якби у Марини зараз запитали, чи хоче вона, щоби її зараз привселюдно поцілували, вона відповіла би, що ні. Але в душі знала, що хотіла би, ще й як хотіла би! Проте, якщо не мала такого досвіду, то вже й не матиме, і не треба їй цього.

Щось подібне на ревності народжувалося в ній. Звісно, вона розуміла, що Віталік ніколи не буде ні її хлопцем, ні чоловіком, ні коханцем - і подалі гнала від себе думки про нього. Він має повне право цілуватися з ким хоче і навіть займатися коханням з цією дівчиною.

Але чим більше Марина переконувала себе, що не має до Віталіка жодного стосунку, як і він до неї, тим частіше думала про нього і відчувала на губах його поцілунки.

3

Ось уже декілька днів Марта не з'являлась в офісі "Свободи". Олег багато разів телефонував їй, але щоразу операторка байдужим голосом повідомляла, що абонент знаходиться поза зоною досяжності.

Спробували шукати її на роботі. Марта працювала юристом в одній невеличкій приватній фірмі. Директор сказав, що декілька днів тому Марта взяла відпустку за свій рахунок. Сказала, здається, що має поїхати додому, бо захворіла мама.

Причина, звичайно, була поважною, але Олега образило те, що Марта нічого йому про це не сказала. Але якщо навіть не встигла повідомити, бо її від'їзд, можливо, і

справді був терміновим, то мала вже достатньо часу, аби зателефонувати йому і розповісти про все.

Дивно, але коли Марта була поруч, Олег ніби не помічав її. Точніше, він знав, що вона є, – і цього йому було достатньо. Мабуть, не усвідомлював, але Марта вносила спокій і впевненість у його життя.

І тепер, коли він не бачив її декілька днів, цей спокій у душі ніби корова язиком злизала. Олег раптом відчув, що без Марти його життя зовсім не таке і видається чужим, несправжнім. Тепер він картав себе за те, що був несправедливим з нею, коли можна було просто поговорити, і байдужим – коли міг бути ніжним. І якби Марта зараз була поруч з ним, він би зовсім по-іншому поводив себе з нею. Принаймні переконував себе в цьому, що було би саме так.

Потім Олег подумав, що Марта просто змучилась його чекати. Він декілька разів ловив себе на думці, що хотів сказати їй: "Я тебе кохаю, Марто!", – але щось завжди стримувало його, хоча, мабуть, він таки справді кохав її; і тепер, коли Марти нема поруч, все більше й більше переконувався в цьому. Якби ж не ця клята політична робота, якій він віддавався з головою, що забував не те що про кохання, а й поїсти вчасно! Але Марта повинна була це розуміти!

Олегові здалося, що втратив Марту назавжди. Може, знайшла когось іншого – простішого і без витребеньок, з ким може створити сім'ю, народити дітей, стати щасливою. А з ним одні лиш проблеми і жодного рішучого кроку з його боку.

І все-таки він дуже хотів, щоби Марта зараз була поруч.

4

Варвара не була подібна на жодну жінку, яку він досі зустрічав у своєму житті. Насамперед, звичайно, кидалась в очі її неземна краса. Але він відчував, що куди більш потужною і вбивчою для чоловіків є її краса внутрішня. Для себе самого він би не зміг пояснити, що це таке. Багато років тому читав про це чи чув від когось, що не в кожній жінки є оця внутрішня краса, а якщо є, то виступає тоді визначальною, а зовнішня краса – ніби безкоштовний придаток. Читав чи казали йому, що навіть негарні жінки, але з внутрішньою красою, здатні підкорити будь-якого чоловіка. Чесно кажучи, не дуже в це вірив, але чомусь запам'яталося на багато років саме це, а не щось інше. І тепер, коли побачив Варвару, згадав про вбивчу силу жінки з внутрішньою красою.

Спочатку, коли дізнався, що на "об'єкт № 17", яким керував, у якості в'язнів приїде декілька жінок, то відразу подумав собі, що вибере найкращу з можливих і займатиметься сексом з нею. Коли вперше побачив Варвару, то не могло ні в нього, а особливо у підлеглих бути іншої думки: саме вона мала стати його жінкою. А тепер з цими дурними роздумами про внутрішню красу, що відбилося в його пам'яті на довгі роки життя, він відчував, що не бачити йому сексу з Варварою, як своїх вух без дзеркала.

Хотів з нової партії вибрати бодай декілька осіб для філософських бесід, і для цього, здавалося, підійшли б якісь екземпляри, але все віддалялося в часі й просторі через Варвару. Така невизначеність дивувала підлеглих, але вони не сміли запитувати в

генерала, що насправді відбувається. Якби ж то він сам мав відповіді на ці запитання!

Єдине, що рятувало, як і раніше, – міцний самогон, який регулярно постачали на "об'єкт № 17". Тоді генерал забував про всі свої людські слабкості й залишався для всіх повноправним господарем на цьому клаптику сибірської землі.

5

Володю змалку кликали саме так, а не Вова, як сусідських хлопчиків, чи всіх, хто мав це ім'я в їхньому містечку. Щоправда, з російським акцентом – Валодя, – але, здавалося, український стрижень міцно був закладений у нього. Натомість старший брат, Сергій, хоча зовнішньо був схожий на батька, українця, але всмоктав в себе російський дух і мислив, як мама, росіянка.

Володя з болем відчував, що з кожним днем він і йому подібні віддаляються від України. Прізви ще нема, але мало хто наважується перескакувати на той берег, залишаючи все своє тут. Ознаки російськості було видно вже на кожному кроці. Люди стали стриманішими у своїх висловлюваннях. Натомість розперезалися ті, кого звично ще недавно називали пияками і навіть бомжами. А коли багатьох з них побачили зі зброєю в руках, припинили. Страх засмоктав з головою. Хотілося сидіти вдома і нікуди не висовуватись. Нема мене. Забудьте. Якби ж це було можливим!

Він втоптував у собі бунтарський дух. Це було надзвичайно важко. Поки що вдавалося мовчати тоді, коли б раніше міг вибухнути. Але всередині клекотіла лава не сприйняття заміни українського на російське, яка готова була виплеснутися назовні. За великим рахунком, українського в їхньому містечку й раніше було, як кіт наплакав. Російськомовне середовище, бандитський дух нівелювали все. Але принаймні з українським в рамках державності рахувалися. Тепер же воно ставало не просто забороненим, а неприйнятним. На саму українську мову була накладена негласна заборона. Навіть ті, хто вживав її раніше вряди-годи, тепер перейшли виключно на російську. А ті, хто спілкувався українською, або мовчали, або незграбно вчилися розмовляти російською. Особливо смішно це виглядало в устах тих, хто нещодавно переїхав із села. Втім, за спостереженнями Володі, саме ці люди швидше пристосовувались до нових умов, ніж корінні мешканці.

Оце повільне сповзання від українськості до російськості вже не просто дратувало його, а ставало нестерпним. Добре, що з ранку до вечора був зайнятий роботою, а то можна було зійти з розуму. Влаштувався на одну фірму розвозити продукти по магазинах. Мав свій бусик, відремонтував його, мотався в радіусі п'ятдесяти кілометрів. Щодня платили готівкою, тому знав, за що працює, хоча й змучувався страшенно. Ні вихідних, ні свят не було. Господар знав, що на Володю можна покласти. В дорозі був один, так що ніхто до голови йому не влізав. Якби дізналися про його думки, не довго б йому залишалося жити на білому світі. А так все просто: прийняв товар, розвіз по магазинах, додому приїхав лише спати. І нічого не сниться. Не треба тобі ні України, ні Росії. Рай на землі!

6

Андрій Чернюк голосував за Дмитра Яроша. Не було жодної надії, що той стане

Президентом України. Але у редактора газети "Дрогославщина", як і в багатьох українців, зріла потреба утвердити націоналістичний акцент на цьому відтинку життя.

Мабуть, це вперше явно проявилось під час Помаранчевої революції, коли мільйони українців на коротку мить стали стихійними націоналістами, не усвідомлюючи уповні цього. Це націоналістичне начало, яке дримає в кожній людині, готове було не лише змести старе, а й збудувати нове. Проте народний порив українського націоналізму виявився нетривким, і на зміну йому дуже швидко прийшла ліберальна гнилизна, яка замаскувалася під патріотизм, вишиванки і гучні гасла.

Спостерігаючи за інавгурацією Петра Порошенка, Андрій Чернюк думав про те, чи надовго вистачить стихійного націоналізму, чи знову все дуже швидко потоне у ліберальній гнилизні. Він гнав від себе думку про те, що якщо люди проголосували за Порошенка, то ця ліберальна гнилизна вже засмоктала їх з головою.

Падіння солдатики, повз якого пройшов без п'яти хвилин головнокомандувач, який ще не прийняв присягу, ніби наочно засвідчувало бутафорне начало в українській гетьманщині. І ніхто не помітив, що коли вже президент виходив, то підійшов до солдатики і щось йому казав, але то вже був інший солдатик, бо того, що впав, забрали від гріха подалі.

Подібні відчуття не справжності були, коли офіційно підтверджувалась українська незалежність у стінах Верховної Ради. Якщо вже й затяті комуняки проголосували за неї – щось тут не так.

Хибним є уявлення про те, що народ не помиляється. Ще й як помиляється! Особливо якщо в ньому нема націоналістичного стрижня. Помиляються покоління й епохи, а їхні нащадки, намагаючись виправити помилки попередників, творять нові – а все тому, що теж не мають націоналістичного стрижня, який розсмоктався у ліберальній гнилизні, поховавши віру й сподівання.

7

Ректор Дрогославського державного педагогічного університету звик розв'язувати глобальні проблеми, а тут довелося добряче пошурхотіти, аби доцент не заgrimів за ґрати. Ось до чого призводить самодіяльність, яку чомусь називають народною, хоча це авантюризм чистісінької води.

Його врятувало лише те, що на державному рівні постали нові проблеми, які не мали нічого спільного з якимось дрібним хабарництвом у стінах ввіреного йому вищого навчального закладу. Якби не Крим і Донбас, ректору навряд чи вдалось би врятувати доцента від в'язниці. А так органи ніби завмерли, не роблячи різких рухів, очікуючи на розв'язку, що мала би наступити сама собою. Та ще й цей студентик несподівано зник із Дрогослава, виринувши згодом у зоні антитерористичної операції. Тут він би міг стати головним свідком у процесі року, а там перетворювався на звичайного смертного. Інформацію про студентика не розповсюджували. Нехай усе відбувається так, як має бути.

Ректор мав філософський склад характеру і скептично дивився на процес, який називали життям. З іншого боку, він розумів, що завжди можна втрутитись у цей

процес і змінити життя як захочеш. Так, до речі, роблять люди за весь час свого існування. Потім, звісно, з'ясовується, що нічого, в принципі, вони змінити не можуть, бо існують закономірності, до яких людям зась, але прості смертні радіють з того, що, як їм здається, вони все-таки втрутились у процес життя і хоч щось змінили в ньому. Виходило своєрідне замкнене коло, по якому рухалася людина, мов та стара шкапа, яка помпує воду. Якби людині розкрили таємницю, чому вона з'явилася на білий світ і що, власне, робить у цьому житті, то вже давно би вона стала Богом. Чи не забагато богів було би на одному клаптику землі?

8

Дядю Вову відкликали в Москву, причому мету поїздки не окреслили. Це було дивно із декількох причин. Ну, насамперед ситуація в Криму на середину червня 2014 року хоч і стабілізувалась, і вже ніхто не сумнівався, що півострів у складі Росії буде всерйоз і надовго, – але спецпризначенці дяді Вови саме гарантували спокій у цьому благословенному краї. Якщо хотіли відсторонити його від керівництва, могли б просто про це сказати. Він не гордий. Не дає ордена – згоден на медаль. Але, з іншого боку, таємний виклик до Москви міг свідчити і про те, що в столиці щось знають таке про стабільність чи нестабільність Криму, чого дядя Вова в упор не бачить.

У приймальні генерал-лейтенанта його протримали добрих хвилин сорок, що теж не могло бути добрим знаком. Дядя Вова почав згадувати, що ж такого поганого він зробив, якщо хочуть усунути від посади. Чомусь був переконаний, що його прагнуть позбутися. З військової точки зору, ніби жодних упущень. Спрацювали чітко і ситуацію тримають під контролем. Невже хтось наябедничав про його стосунки з Машкою, яка мала народити йому хлопчика? Відкинув цей здогад. Хоча сама лахудра могла десь прохопитися.

А потім згадав розповідь діда-кагебіста про те, як воєначальників типу дяді Вови викликали до Сталіна. Їх могли і по півдня протримати в приймальні, аби вони згадували всі свої гріхи, – ті, що були, і ті, що могли би бути, якби вождь всіх часів і народів їх вчасно не зупинив. Наказ про їхній арешт чи розстріл уже був готовий. Здебільшого вони не знали цього, хоча дехто міг здогадуватись. Це була для них ілюзія життя, бо чим довше сиділи у приймальні Сталіна, тим більше вірили, що нічого поганого з ними статися не може.

Якби хтось зараз збоку глянув на дядю Вову, то помітив би кислу посмішку на його обличчі. Це зовсім не відповідало урочистості тієї обстановки, в яку він потрапив. А насправді дядя Вова думав про те, що зараз не ті часи, щоби людей ось так просто і ні за що розстрілювали. Путін, звичайно, великий чоловік, але таким, як Сталін, він уже ніколи не стане, та й боїться бути ним, бо ніколи не наважиться переступити уявний бар'єр, де справді закінчується життя і починається смерть. Кишка в нього тонка, тому й рвуться всі нитки, які колись зв'язували воєдино Радянський Союз, а тепер Росію.

Генерал стрімко вийшов із кабінету, обвів поглядом присутніх, які виструнчились, поручкався лише з дядею Вовою, хоча поруч з ним сиділи не лише полковники, а й генерали, і сказав йому: "Пішли!".

Коли вони вийшли із вітальні, обійняв його:

- Прийми мої співчуття.

9

Коли зателефонував Мирон, Леся щойно розпрощалася з сусідом, який став ходити до неї, мов по свячену воду.

Чоловік сказав, що їх відправляють на Донбас, але нехай дружина не хвилюється, бо вони будуть далеко від передової. За його словами, вчитимуть їх довго й нудно, так що до того часу війна вже закінчиться. Ще запитав про своїх батьків, бо щось уже три дні не може з ними зв'язатися. Леся на це сказала щось загальне, адже вже тижнів два не спілкувалася зі свекром і свекрухою і не знала, що там у них відбувається. Мирон попросив, щоб не говорила їм про Донбас, а просто передала, що в нього все добре, не служба, а рай, а сам він подалі від начальства і ближче до кухні.

Звістка про те, що чоловік на війні, якось не особливо схвилювала Лесю. Ні, вона, звісно, час від часу дивилася новини, бачила, що там відбувається, але Дрогослав був дуже далеко від усього цього, щоби справді можна було зрозуміти ситуацію на Донбасі.

Та й у Лесі зараз наступив зовсім інший - особливий період життя. Вона ніколи не підозрювала, що секс може замінити їй все-все-все. До Мирона в неї було декілька хлопчиків, починаючи з дев'ятого класу, коли втратила цноту. Ні з ними, ні з чоловіком секс не був чимось незвичайним, хоча й входив до обов'язкового меню життєвих насолод. Сусід перевернув у ній всі уявлення про секс. Він брав її грубо, коли хотів, і без усіляких там інтелігентних витребеньок, ставив у різні пози, ось хіба із люстри та шафи вона ще не стрибала - і це їй неймовірно подобалось, оргазм ішов за оргазмом, а їй хотілось знову і знову. Це стало сенсом її життя, як повітря чи вода, без яких людина вмирає. Що б вона не робила, але жила в очікуванні сексу з сусідом і знала, що без цього точно може померти, як без повітря чи води.

І якби в неї запитали, чи хоче вона, щоби сусід став її чоловіком, то Леся дала би ствердну відповідь, але це був би чоловік не у вузькому значенні цього слова, зі штампом у паспорті, а її Бог, цар, герой, коханець, батько, брат, син.

10

Завербувати Моніку було справою техніки. Джон доповів своєму керівництву, що готовий зробити це у будь-який момент. Жінка, що називається, визріла до цього. Зрештою, обіцяна їй поїздка до України мала на меті саме це, а не звичайні подорожі мальовничими місцями. Працювати треба, Моніко, працювати. Як зазвичай буває у таких випадках, вербовка почалась із сексу. Джон відчував, що вразив Моніку своїми здібностями у цій царині.

Дні потягнулися за днями, а очікуваної відповіді від керівництва все не було. Сказали, що ще дещо мають перевірити із минулого життя жінки. Жодних вказівок щодо Моніки йому не дали. Джон це розцінив як можливість відпочити від сексуальних утіх з нею. За великим рахунком, у нього були й більш сексуальні жінки. Звичайно, Моніка згодилась би на чорний день, і якщо він вділяв їй увагу, то лише в рамках роботи щодо вербування.

Моніка не давала сумувати Джону. Телефонувала. Стала робити це частіше, чим менше уваги він їй вділяв. А коли вже тиждень не займалася з ним сексом – готова була зійти з розуму. Ще не бачив таких жінок. Джон розумів, що його відмазки на кшталт завантаженістю роботою вже не діють.

Протягнув ще день-два. Від керівництва – жодних натяків про Моніку. Довелося призначити їй зустріч. За його даними, в жінки мали бути місячні. Прорахувався. Чи затримка була. Одним словом, мусив витримати цей ураганний смерч сексу, після якого три дні ходив, мов прибитий. Товариші в редакції сміялись. А Джон уже всерйоз думав про те, що зробив серйозну помилку, коли пішов на роботу в спецслужби. Жіночий елемент у цій роботі він явно не врахував.

11

Генерал інфаркту розумів, що всі ці маневри Івана Андрійовича навколо нього, визволення Лілі з кримського полону робилися не випадково й мали далеко загребущу мету. Він ніколи не вірив у щирість намірів кагебістів, навіть якщо ці люди й ставали колишніми. Чіпка Система з великої літери не випускала їх зі своїх убивчих обіймів аж до самої їхньої смерті.

І коли Іван Андрійович усе частіше й частіше почав навідуватися до генерала інфаркту з пляшечкою правдивого закарпатського коньяку, той розумів, що незабаром йому запропонують щось таке, від чого він не зможе відмовитись. Чи все-таки зможе?

Звісно, Ліля розуміла, кому зобов'язана своїм визволенням, але доволі швидко усвідомила, що генерала інфаркту хочуть поставити перед фактом, і він через неї не зможе відмовити Іванові Андрійовичу, хоча за інших обставин навряд чи захотів би займатися тим, що йому запропонують. Жодної конкретики щодо цього в неї не було, та й генерал інфаркту мовчав, бо, можливо, і сам ще не розумів, чого від нього хочуть. Чи все-таки щось приховував від внучки, щоби зайвий раз її не турбувати?

Єдине, на чому вона твердо настояла, – так це щоб Іван Андрійович не споював генерала інфаркту. Він блискавично з нею погодився, і ця штучність його поведінки неприємно вразила Лілю. Але як би там не було, але тепер багатогодинні розмови Івана Андрійовича з генералом інфаркту супроводжувалися виключно чаюванням.

12

Олег Чернишов призначив Нишпорці зустріч у ресторані "Калина". Це було дивно. Хоч заклад знаходився на околиці Дрогослава, але відвідувала його специфічна публіка – місцеві можновладці, правоохоронці, інші сильні світу цього провінційного розливу. Будь-хто міг упізнати Олега Чернишова, і той не встиг би розчинитись у цьому юрмищі людей. Тим паче під час обідньої перерви, коли тут яблуку ніде впасти, а саме тоді втікач із в'язниці хотів бачити Нишпорку.

Чи не могло це бути провокацією з боку Олега Чернишова? Ця думка теж приходила Нишпорці до голови. Але яким боком він причетний до цієї справи, аби так брутально можна було з нього познуватися? Потім він подумав, що це розіграш. Хтось від імені Олега Чернишова зателефонував йому, запропонував зустрітись, а тепер рже, аж живіт йому болить. І таке могло бути, бо Нишпорка не те що не чув голосу Олега

Чернишова, а й ніколи не бачився з ним. Задовольнявся лиш чорно-білою фотографією на стенді "Їх розшукує міліція", але якість світлини, тобто відсутність якості як такої, що стало вже звичайною практикою, дозволяло замість Олега Чернишова впізнати хоч із сотню подібних чоловіків.

І все ж Нишпорка пішов. Логіка була простою: негативний результат – теж результат. Якщо Олег Чернишов чи хто там замість нього не з'явиться, то він хоч добре пообідає, бо холостяцьке життя за відсутності дружини, яка працювала в Італії, не передбачало нормального домашнього харчування. Зварити картоплю, підсмажити яйця – це він ще умів, а на більше талантів не вистачало.

Звісно, з нього хтось пожартував, бо минуло добрих півгодини і Нишпорка закінчував обідати, а Олег Чернишов не з'являвся. Коли він розрахувався і вже хотів іти, до нього за столик підсів худенький чоловічок з акуратно підстриженою борідкою й окулярами інтелігента на носі.

13

Отримавши відпускні, Людмила Іванівна поїхала в село до мами. Якби посправжньому вірила в Бога, могла б перехреститись, що вже аж до кінця серпня не бачитиме цих вчителів. А ще ж недавно не могла жити без школи, і стосунки з багатьма були приятельськими, а з деким – навіть дружніми. Не хотіла думати про те, що буде, коли знову повернеться до школи. І чи взагалі залишать українську мову та літературу як навчальні предмети, а якщо й залишать, то як у цій обстановці їй доведеться викладати?

Вона помітила, що люди цураються й соромляться українського. Вже не почуєш на вулиці й у транспорті української мови. Її й раніше було обмаль, а тепер узагалі ніби вимерла, і треба було добряче помізкувати, чи була вона колись на цій землі.

Кликала з собою і Марію, але в тієї, як завжди, було багато справ у Донецьку. Звісно, переживала за неї і сказала їй про це. Донька обійняла маму і майже весело втішала:

– Я вже навчилася бути обережною. Нічого зі мною не станеться аж до самої смерті.

Мала би її перехрестити, бо внутрішньо відчувала, що такі слова не могли сподобатися Богу. Але стрималась, розуміючи, що все виглядало би старомодно, а Марія – сучасна дівчина, яка, мабуть, узагалі не думає про Бога.

Втішило, коли донька сказала, що через декілька днів приїде у село. Але тут же засмутилась, бо Марія додала, що побуде недовго, бо має в Донецьку до кінця літа зробити все, що задумала. А що задумала – не сказала. Годі було й питати – мовчала б, як партизанка на допиті.

Коли Людмила Іванівна сіла в автобус, ніби поринула в інший світ. Насамперед мова – чиста українська мова звучала повсюди. І ті, хто ще на автовокзалі калічив російську, тепер, чим далі від Донецька, переходив на українську, ніби вдруге народжувався. Лише молодь ще за інерцією "какала" і "штокала", але під впливом інших теж непомітно для себе поверталася до своїх витоків.

Сільські дороги, жовті поля, голубе небо – здавалось, усе дихало миром і благодаттю. Можна було перестати думати про війну, Путіна, "русскій мір" та іншу нечисту. І люди в автобусі говорили про що завгодно, тільки не про це.

Дві години пролетіли непомітно. Ось і мамину хату минули. Здається, побачила її біля криниці. Автобус зупинився. Сказала водієві: "Дякую", побажала йому щасливої дороги, а у відповідь почула від чоловіка, який нагадував сивовусого козака: "І вас нехай Бог береже".

14

Коли Петя Онищенко прийшов до тяти, то побачив, що за ним спостерігає пара очей. Обличчя ж самого чоловіка було ніби в тумані. Петя зрозумів чому. Чоловік сидів за столом, а потужна лампа була скерована на Онищенка. Світло не сліпило, але й не було можливості добре розглянути все, що навколо.

Він відчув, що в нього на руках кайданки. Ніла спина і боліла голова. Петя сидів на кріслі, і ноги були ватними. Важко було зрозуміти, де він і що з ним сталося.

Чоловік за столом сидів і вичікував, що ж скаже Петя. Здавалося, йому залежало на цьому. Але й Онищенко не хотів порушувати тишу. Він і так знаходився у невигідному для себе становищі. Здавалося, скаже слово – і стане ще гірше. Час повз черепахою, і Петя Онищенко чув, як стукає його серце.

Чоловік встав з-за столу, розкрив штори у себе за спиною. З вікна до кімнати полинуло денне світло. Відтак він вимкнув світло, і аж тепер Петя зміг побачити його обличчя.

На вигляд чоловікові було років п'ятдесят. Змучене і пом'яте обличчя видавало його. Здавалося, що він не спав декілька днів поспіль. Очі були червоні, мов у кролика.

Він знову сів за стіл, але дивився не на Петю, а ніби кудись далі. Здавалося, що за спиною в Онищенка ще є хтось, який уважно спостерігає за всім, що тут відбувається. Петя хотів озирнутися, щоби побачити цього невідомого, але зусиллям волі змусив себе не робити цього.

Онищенко дивився прямо перед собою, але не в очі тому чоловікові. Відтак повернув голову вбік і побачив портрет Ейнштейна з висолопленим язиком. Згадав, як в одного його колеги такий же портрет висів у туалеті. Хотів чи не хотів, але усміхнувся сам до себе. Зрозумів, що чоловік за столом може це неправильно витлумачити.

А той встав з-за столу і почав повільно наближатися до Петі. Він затуляв собою вікно і денне світло. Доводилося дивитися йому кудись у живіт.

Онищенко не зрозумів, як опинився на підлозі і коли той чоловік зумів блискавично вдарити його ногою в голову.

15

Оресті Гусак здавалося, що коли вона йде по вулиці, всі неодмінно дивляться на неї. Особливо після того, коли в "Дрогославській зорі" вмістили інформацію, що депутати міської ради не проголосували за те, щоби присвоїти її покійному чоловікові, який загинув на Інститутській, звання почесного громадянина міста. Пояснювали причину: мовляв, у положенні про почесних громадян затверджена норма, за якою це

звання надають живим, а не мертвим. Не пройшла і пропозиція одного з депутатів про перегляд цієї норми.

Ореста вже чула плітку про себе, ніби ходила до міського голови і просила прийняти подібне рішення. Звісно, їй було боляче, що люди могли так подумати. Їй нічого від влади не треба, а чоловіка ніхто не поверне.

Вона привезла малого до колишньої свекрухи, а та несподівано запропонувала їй залишитися, побути декілька днів, тим більше, що у внука канікули.

Життя зі свекрухою після загибелі чоловіка не склалося. По телефону розмовляли рідко. Відчувалося, що Орест за життя об'єднував цих двох різних жінок, а після його смерті ниточка обірвалась.

Найбільше від цього страждав малий. Здається, він однаково любив маму і бабцю, але ніяк не міг зрозуміти, чому ті ворогують між собою. Тато сумно дивився з фотографії на те, що відбувається.

Закінчилося тим, що одного дня Ореста збрала речі, взяла малого і переїхала до батьків за сто кілометрів від Дрогослава. Знайшла роботу в обласному центрі, щодня витрачала купу часу на поїздки. Син теж звикав до однокласників у новій школі, скучав за старими друзями.

Ось і час їхати додому. Свекруха сказала, хай залишить внука у неї, а наприкінці літа забере. Малий аж скакав від радості. Не знала, що має робити. Врешті-решт погодилась. Їхала з важким серцем, ніби відірвала щось важливе від себе.

16

- Я Олег Чернишов, - статечно відрекомендувався худенький чоловічок з акуратною підстриженою борідкою й окулярами інтелігента на носі. - Будь ласка, сидіть спокійно і не показуйте свого здивування.

Нишпорка швидко оговтався від несподіванки. Справді, не можна було в цьому чоловікові впізнати того Олега Чернишова, якого він бачив на міліцейських фотографіях. З таким же успіхом той спокійно міг і по відділу міліції ходити, і ніхто би не додумався скрутити йому руки.

Офіціантка принесла по п'ятдесят грамів коньяку і дві кави, які попередньо замовив Олег Чернишов.

- Ви ж не відмовитесь? - м'яко запитав він і усміхнувся.

На Нишпорку дивився спокійний і впевнений у собі чоловік. Це не був погляд убивці, а, швидше, людини, замученої життям. Принаймні таке перше враження було в Нишпорки від Олега Чернишова.

У ресторані було повно людей, але ніхто не звертав уваги на двох чоловіків, які вели мирну бесіду. Чіпкий погляд Олега Чернишова блукав по залі. Здавалося, в кожному чоловік підозрював того, хто міг надіти йому кайданки на руки, але не поспішав захищатися, поки той уявний супротивник не стане справді на нього нападати.

- Я знаю, хто вбив мою маму і дружину, - сказав Олег Чернишов. - Я міг би його прикінчити, але всі й далі думали б, що це я порішив своїх рідних. Я знаю, що ви

справедливий чоловік і допоможете вивести цього покидька на чисту воду.

П'ятдесяти грамів виявилося замало. Вони розпили пляшку правдивого закарпатського коньяку і розлучились майже друзями, які розуміють один одного.

17

Коли дядя Вова у присутності генерал-лейтенанта з'явився у квартирі діда-кагебіста, всі виструнчилися. Старий лежав у труні. Був він маленький, зморщений. На блідому обличчі застигла винувата посмішка. Ніби просив вибачення у всіх за те, що зробив упродовж життя.

Виправка відставників видавала їх з головою. Щороку їхнє коло звужувалось. Здавалося, всі вони були фаталістами, і життя своє, а особливо чуже, мало що для них значило.

Те, що дядя Вова прибув сюди з генерал-лейтенантом, підняло його в їхніх очах. Вони могли лише здогадуватись, де той служить і яку роль виконує, бо фігура його шефа була красномовною, але багатолітня робота в органах вимагала не ставити дурних запитань. Єдине, що вони могли собі дозволити подумати і навіть сказати, – так це те, що дід пишався би таким внуком.

Генерал-лейтенант шепнув дяді Вові: "Нам пора" – і той не смів дивуватися, що йому не дають як слід попрощатися з дідом.

Вони їхали нічною Москвою. Дядя Вова впізнавав і не впізнавав столицю. Здавалося, тут все змінилось, хоча будинки залишалися тими ж. Чи це так буває, коли приходить новий правитель, чи просто він уже не пам'ятав, коли вночі катався Москвою?

Мабуть, дядя Вова задумався, бо не відразу помітив, як перед ними виріс Кремль. Генерал-лейтенант зберігав олімпійський спокій і не збирався нічого пояснювати полковнику. А дядя Вова, здавалося, вже звик до несподіванок, ніби вони супроводжували його все життя.

18

Студентик став Студентом. З великої літери. Так назвав його Вовк – вуйко Петро з Тернопільщини. Він став йому татом, мамою і старшим братом. Вчив азам військової справи, а головне – як залишитися живим за будь-яких обставин.

Спочатку малого хотіли вигнати з добровольчого батальйону. Так і сказали: малий, іди вчитися. Студентик розповів їм сумну історію з доцентом і есбеушниками. Якраз тоді за нього й заступився Вовк, зрозумівши, що хлопцеві життя не буде в університеті. Вовка послухали, бо поважали його, – і Студент залишився у них.

Сам Вовк утік на війну, коли довідався, що дружина зрадила з його найкращим другом. Хотів навіть вбити їх, але потім подумав: нехай живуть. Дітей у них не було, хоча жили разом неповних десять років.

Коли Вовк сказав, що їде на війну, дружина впала йому в ноги, просила, щоби не їхав і пробачив їй. Вона не переживе, якщо його вб'ють. Він підняв її і сказав, що його не вб'ють.

Тут усе сприймалося по-іншому, ніж у цивільному житті. Злість на дружину і на

кращого друга видавалася вже недоречною на тлі поранень і смертей бойових побратимів. Вовк зрозумів штучність дружби в тилу, якщо хтось може трахнути твою дружину. На війні дружба була іншою – між життям і смертю. Вовк і сам не міг зрозуміти, що тут об'єднувало так швидко, ніби знаходив споріднені душі. Вторинним було те, що вони разом спали, їли, воювали. Головне залишалося загадковим, і розуму ще треба було дійти до цього.

Вовк, можливо, не зміг би цього сформулювати словами, але усвідомлював на своєму рівні, що Студент посланий йому як випробування і що тепер він відповідає за його життя.

19

Зенон зранку до ночі пропадав на роботі. Христина відводила Русланку до дитячого садочку і цілісінкний день удома шукала собі заняття. Зварити їсти, поприбирати, сходити в магазин – але все одно залишалося багато вільного часу.

Тепер вона доволі часто жалкувала, що погодилася з України приїхати в це маленьке німецьке містечко. Мови добре не знає, хоча й німкенья за національністю, подруг нема, сиди в чотирьох стінах і нудьгуй. Вдома залишилися знайомі, друзі. Тут мова навіть не про ностальгію, хоча й це добиває. Христина думала, що реалізує себе в Німеччині, але вагітність перекреслила всі плани. Вони не планували заводити другу дитину. Спочатку хотіли, як то кажуть, стати на ноги, заробити грошенят. Але сталося те, що, мабуть, мало бути. А коли чоловік дізнався, що в її лоні хлопчик, повеселішав. Тепер, крім основної роботи, мав якісь додаткові заробітки. Не дуже казав про це дружині, а вона й не розпитувала. Головне, що побільшало грошенят.

Христина вже хотіла чимшвидше народити сина, аби через деякий час влаштуватися на роботу й не сидіти у чотирьох стінах.

Вихідні теж не приносили їй великого задоволення. Зенон він безкінечні розмови з Карлом про політику, а вона на цьому не розумілася, та й половина сказаного пролітала повз вуха через незнання мови. І знову канцлерка Німеччини Ангела Меркель була в центрі уваги чоловіків, і це починало дратувати Христину, хоча вона намагалася не показувати цього.

20

Після того випадку в парку біля пам'ятника Степанові Бандері, коли Віталік так просто крикнув якійсь жінці: "Привіт, мала!", а та безтурботно махнула йому у відповідь рукою, – Віталіна раптом усвідомила, що їй вже минуло тридцять п'ять, вона незаміжня, дитини не має. А Віталік – ось він, поруч, і його в неї можуть вкрати. Хоча б та жінка, яка тоді йшла в парку.

Віталіна розуміла, що такого шаленого кохання, як до Андрія Чернюка, в неї вже в житті ніколи не буде. А тоді років чотири вона страждала, нікому про це не розповідаючи і не очікуючи від нього на взаємність. Потім якось розсмокталось, з'явилися інші чоловіки в її житті, але й нині той солодкий біль час від часу переслідує її.

Мабуть, вона все-таки не кохала Віталіка, але ревності були. Значить, не байдужа до

нього? Її стримувало його кримінальне минуле, дратували наколки по всьому тілу. Але водночас вона розуміла, що лише від Віталіка може завагітніти. Ні, будь-хто, звичайно, може зробити їй дитину, але син повинен мати батька. Хотіла сина, відверто казала це Віталіку, а той вмикав дурника, ніби не розумів її чи бавився з нею в якісь загадкові ігри. Та й не могла ж вона йому сама казати, щоб одружувався з нею. Він сам повинен запропонувати, щоб вийшла за нього заміж.

21

Коли Дональд несподівано під вечір з'явився в його будинку в одному із сіл Іршавського району на Закарпатті, він злякався. Звичайно, не знав, що це Дональд, який постачає американцям із Росії суперсекретну інформацію, але, мабуть, все передалося йому на клітинному рівні – і організм запанікував.

Було багато дивного в поведінці Дональда. То він безслідно зник із Москви, і ящик правдивого закарпатського коньяку повернувся назад. То тепер без попередження з'являється у нього вдома і каже, що проживе тут декілька днів. У цьому не мало би бути нічого дивного, адже він сам давно і декілька разів запрошував його в гості, пам'ятаючи, як той ще в армії врятував йому життя. То чому ж він зараз боїться, з тривогою вдивляючись в очі Дональду?

Дружина накрила їм на стіл і пішла спати. Вони пили правдивий закарпатський коньяк і згадували спільне армійське минуле. У стосунках між ними на сьогодні була накладена сувора заборона. Хоча – що йому приховувати? Став інвалідом, ніде не працює. Пенсія маленька, але як для села вистачає. А ось Дональд сам по собі – суцільна таємниця. Чомусь думав, що той працює в якійсь надпотужній секретній установі. Декілька років тому, коли розмовляли по телефону, запитав у Дональда про місце роботи. Той ухилився від відповіді і відрізав: "Навіщо тобі цього? Менше знаєш – краще спиш". Якщо чесно, така відповідь його образила, і він сам собі дав слово більше до цієї теми не повертатись. Мабуть, подібний стан речей влаштовував і його сьогоднішнього московського гостя.

І все ж, чому Дональд приїхав до нього? Що він задумав?

Поговорили десь до четвертої ранку, а потім полягали спати. Коли він прокинувся о десятій, Дональда не було. Дружина сказала, що той пішов ще о сьомій ранку і повернеться сьогодні вечором або завтра.

22

Генерал-лейтенант і дядя Вова сиділи в якомусь кабінетику. Все було скромно. Якісь картини на стінах. Цокав великий годинник. Широкий стіл застелений зеленою скатертиною.

З бокових дверей несподівано з'явився низенький чоловічок. Дядя Вова не відразу впізнав у ньому Путіна. А коли той поручкався і долоня в нього виявилася мокрою, подумав, що це той самий двійник президента, який напучував його перед поїздкою в Крим.

Путін, чи хто там був насправді, подякував йому за службу і підніс в коробочці орден.

- Це бойова відзнака, - сказав він. - Відповідний указ я підписав, але його ніде не опублікують. Ви ж розумієте: нас в Криму нема.

Здавалося, низенький чоловічок зараз поплескає його по плечі й підморгне. Не дочекався.

Строгий здоровань приніс на підносі три фужери з шампанським.

- Бойовий орден теж поки що не носіть, - сказав на прощання Путін.

Дивно, але долоня в нього вже не була мокрою.

Коли вони виїхали із Кремля, дядя Вова ледь не запитав у генерал-лейтенанта, навіщо його тримають за лоха, якому двійник Путіна вручає орден.

Звісно, не запитав. А якщо той не знає, що це двійник, і думає, що справді бачив Путіна?

Потім вони пили в якомусь ресторанчику, де вже не було відвідувачів.

На світанку ледь теплого дядю Вову відтарабанили до аеропорту.

Літак узяв курс на Крим.

23

Егор намотував кілометри, перелітаючи з однієї країни в іншу. Йому здавалося, що замітає сліди, а насправді намагався втекти від самого себе. Видіння, що його переслідує хлопець з розтрощеною снайперською кулею головою, мов кавун, уже не покидали його, і в кожному сні лише доповнювалися новими фарбами.

З Латвії він полетів до Польщі. Там побув декілька днів і вилетів до Чехії і відразу до Франції. Далі були Японія й Таїланд. На зміну їм прийшли Штати і Мексика. Нарешті приземлився в Південно-Африканській Республіці.

Якби його переслідували, він би це помітив. Параноїдальна думка, що його хочуть прибрати, не давала спокою. Так, він снайпер і вбивав людей на київському Майдані, але до того так само виконував делікатні завдання у різних точках світу. Проте лише після України нав'язливою стала думка про те, що його хочуть убити.

Егор був любителем сексу, і повії краще виконували його забаганки, ніж звичайні жінки, далекі від цього ремесла. Але одного разу він подумав, що якусь повію можуть підслати до нього, аби вона його вбила. Ні, краще займатись онанізмом у туалеті, але залишитися живим.

І все-таки його тягнуло до Росії. "Родина-мать зовёт!". Думав загубитися на широких просторах. Грошей вистачить до кінця життя. Знайде хорошу жінку, яка народить йому хлопчика і дівчинку. Снайперської гвинтівки більше в руки не візьме. Сам сміявся з себе, але чому б не помріяти?

24

Трохи більше доби дяді Вови не було в Криму, і Маша відчула себе відносно вільною. Відносно, бо від неї ні на крок не відходили двоє шафо-подібних охоронців, яких приставив до неї цей сексуальний маніяк. Так вона про себе називала дядю Вову і боялася сказати це вголос.

Маша й досі не могла зрозуміти, як вона, відома на всю Росію телеведуча, стала заручницею сексуального маніяка, від якого мала народити сина. Звичайно, виною її

тупість і дурість. Чи не сама вона хотіла лягти під дядю Вову, визволителя Криму? Ось і лягла, та так, що не знає, як вилізти з-під нього.

Тепер ситуація видавалась абсурдною. Адже про те, що вона заручниця сексуального маніяка, знають лише двоє: вона і дядя Вова. Хоча він так не вважає. Навіть ті головорізи дяді Вови, які завжди поруч з ними, мабуть, не здогадуються, що Маша тут не з доброї волі. А вона завжди мусить бути усміхненою, показувати закоханість у дядю Вову. Вона й досі не знає, що трапилось з тією київською дівчинкою Лілею. Мабуть, згвалтували і скрутили їй голову. Такої сумної перспективи для себе Маша не хотіла.

І все ж вона думала, хто б міг звільнити її з-під опіки дяді Вови. Батьки не підходять. Тато – інженер, мама – вчителька. Живуть у провінційному містечку. Глибинка Росії. Де вже їм змагатися з сильними світу цього? Ще самі можуть стати жертвами, якщо Маша розповість їм всю правду.

З'ясувалося, що друзів як таких у неї нема. Жодній людині на світі вона не зможе розповісти, в яку халепу вскочила. І тим більше нема нікого, хто би реально зміг їй допомогти.

І тут Маша згадала про олігарха, в якого брала інтерв'ю. Нещодавно бачила його по телевізору. Той виступав на якомусь економічному форумі чи то в Австрії, чи то в Швейцарії. Мабуть, він зуміє допомогти їй втекти звідси і забезпечить гідне життя на Заході. Про кар'єру російської телеведучої Маша вже не думала. Лиш би бути подалі від сексуального маніяка дяді Вови.

25

Молодший син Аліка, Костя, радісний підбіг до батька:

– Тату, тату! А Родька фотку свою виставив! Такий красивий!

Родька, Родіон – це старший, його гордість, зараз на навчаннях.

Але коли побачив фотографію "ВКонтакте", втратив дар мови. Син у військовій формі, а підпис під фотографією: "Ми в Донецьку. Смерть київській хунті!". Й усмішка на все обличчя.

А тут вже дружина радісно каже:

– Ану покажіть мені нашого Родьку!

Вона ще не бачить підпису під фотографією. Сміється, розхвалює сина на всі заставки, який він красивий. Алік намагається затулити підпис, але дружина все бачить і блідне:

– Він що, в твоїй довбаній Україні?

Дружина телефонує Родіонові. Звісно, навіть гудків нема.

– Там інший оператор, – змучено каже Алік.

Дружина й сама все розуміє, але вперто натискає на кнопки, викликаючи сина.

– Фотографія зроблена вчора, – кидає Алік рятівне коло.

Здається, це допомогло. Дружина сідає на диван. У неї немилосердно заболіло серце. Алік вже розуміє, що має робити. Біжить на кухню. Вихоплює з аптечки потрібні ліки, наливає воду в склянку, несе дружині.

Здається, їй стало легше.

Костя не розуміє, що відбувається. Батьки мали б радіти, що Родька такий красивий у військовій формі. Він теж, коли підросте, піде служити в армію. Але йому ще вистачає розуму помовчати, а не висловлювати свій захват. А коли мама починає плакати й обзивати тата останніми словами, взагалі нічого не розуміє. Йде до своєї кімнати, зачиняє двері й довго дивиться на фотографію брата.

26

Леся зазвичай першою віталася з дружиною сусіда, який влаштував їй сексуальний рай на планеті Земля. Але це було, як кажуть, до того. Тепер вона, мабуть, спеціально про це не думала, але десь глибоко всередині самої себе ще не знала, як поводитиметься з нею при зустрічі. І коли ще здалеку побачила її, впала мало не в паніку.

Але все розв'язалося саме по собі. Дружина сусіда, йдучи назустріч, тихо, але щоб Леся почула, просичала їй в обличчя: "Шльондра!".

Звісно, Леся найменше розраховувала саме на такий варіант розвитку подій. Їй здавалося, що про її стосунки з сусідом ніхто не знатиме, тим більше його дружина. А коли це не так, – що ж, доведеться пристосуватися до даної ситуації.

Леся не відчувала себе винною чи ображеною. За насолоду треба платити, і це ще найменша ціна, на яку вона взагалі могла розраховувати. А з іншого боку, її аж розпирало, що сусід витворює з нею таке, що, мабуть, і не снилось цій миршавій дурепі. Треба поводити себе тихо і скромно, не піддаватися паніці, не викликати вогонь на себе, якщо хоче, щоб сусід належав тільки їй.

Одного боялась — завагітніти від нього. Він вже настругав трьох дітей своїй дружині. Але спробуй тут застерегтись, якщо він такий ненаситний, і вливає в неї сперми, здається, відрами.

27

Ми володіємо доволі незначним обсягом інформації, щоб могли давати вичерпну оцінку політичним подіям, що відбуваються на наших очах. Та й навіть років через п'ятдесят, коли цієї інформації буде значно більше, ніж зараз, все ж матимемо її недостатньо, щоби вповні зрозуміти хід історії. За великим рахунком, історія – це не сума дат, подій і фактів, а люди, які впливають на ці дати, події й факти.

Коли Петро Порошенко задумував, а потім віддав наказ Збройним Силам України припинити вогонь по всій лінії фронту, це було радше політичне, ніж воєнне рішення. Здавалось би, з людської точки зору, все було скероване на те, щоби зберегти життя людей. Але чи не саме тоді в серцях багатьох зародився сумнів, що Петро Порошенко і Володимир Путін про щось домовились між собою, – і цього не повинні знати прості смертні.

Останні десять днів червня 2014 року викликали велике нерозуміння українських військових діями свого головнокомандувача. По нас стріляють, а ми повинні сидіти мовчки і не відповідати?

Добре, що це перемир'я в односторонньому порядку тривало лише десять днів, бо

якби більше – ще не знати, чи не відбулись би незворотні зміни в українській армії – звісно, в низах, бо генералітет найбільш консервативний і заскорузлий у своїх діях, щоб піддаватися будь-яким змінам узагалі.

Подальші події лише підсилили тривогу в людей думаючих щодо синхронності й узгодженості позицій і дій Путіна і Порошенка. Українцям дали можливість фактично без бою увійти в Слов'янськ і Краматорськ, натомість велика група бойовиків без втрат спокійно добралася до Донецька. В чому полягав стратегічний замисел цієї взаємоузгодженої операції й чому вона була вигідна обом сторонам? Державна зрада на найвищому рівні – ось, здавалось би, найприйнятніше пояснення цього дійства. То чому подібні домовленості не спрацювали згодом під час Іловайського котла? Хтось, особливо з російської сторони, захотів виправити помилки попередників?

Поки ми не навчимося за датами, фактами і подіями бачити живих людей, які творять історію, сама вона не буде нам зрозумілою. А за життя багато хто намагається залишатися в тіні, щоб не було видно його ганебної ролі в історії. Натомість дуже багато людей через свою скромність теж залишаються невідомими, хоча без них історія була би зовсім іншою.

28

Безперечно, Петя Онищенко втратив лік часу, але вже усвідомив, чого від нього вимагають: відцуратись України. Слідчі змінювали один одного, ніби працювали на конвеєрі, але довбали в одну точку: ти український шпигун, зізнавайся, інакше ми тебе розстріляємо. Він готовий був узяти на себе і вбивство Кеннеді, але ж не знав, чого конкретно хочуть від нього російські ефесбешники, бо просто не мав доступу до тієї інформації, яку від нього вимагали.

Звісно, Петя Онищенко не розумівся на психологічних і навіть психіатричних штучках супротивника, але відчував, що це лише артилерійська підготовка перед наступом, кінцевою метою якого мали б стати завоювання його серця та душі. Як казали росіяни, скринька відчинялася просто: двоюрідний брат Петі Онищенко працював у центральному апараті Служби безпеки України. Звісно, вони хотіли якимось чином вплинути на генерал-майора, якому, кажуть, довіряв сам Петро Порошенко, але механізм участі в цій операції Петі Онищенко видавався туманним.

Його не били, і він не нахабнів, щоб не викликати фізичного впливу на себе. Один із наступних слідчих навіть попросив вибачення за дії колеги, який збив тоді Петю Онищенко ногою на землю. Разом з тим було очевидно, що якби вони хотіли, то давно би його знищили. Можливо, це було лише питанням часу, і він житиме доти, доки буде їм потрібним. Якщо впертися рогами і казати, що він нізащо не зрадить Україну, його закопають у землю, і ніхто не знатиме, де саме. Переграти супротивника практично неможливо, але Петя Онищенко вирішив спробувати. Хоча б заради того, щоб побачити дружину і сина.

29

– Вам не пощастило, – майже весело сказала бібліотекарка Андрієві Чернюку.

Він здивовано глянув на неї.

- Вашу газету читає дружина військового комісара, - пояснила вона.

"Його" газета - це була "Літературна Україна", яку редактор "Дрогославщини" час від часу переглядав у центральному залі Дрогославської центральної бібліотеки. Цікавився літературою, сам уже років п'ять писав роман, який ніяк не міг закінчити.

Він на хвилю задумався і запитав:

- І давно вже вона читає "Літературну газету"?

- Десь з годину.

Цікавість усе-таки взяла гору, і він заглянув до читального залу. Та й одна ідейка миттєво визріла в його голові.

У читальному залі о цій ранковій порі була лише Віолетта. Зазвичай під час навчального року тут яблуку ніде впасти. Студенти місцевого університету і старшокласники гризли граніт науки.

Коли Андрій Чернюк прочинив двері до читального залу, на нього глянула красива брюнетка зі сталево-сірими очима. Погляд був чіпкий, ніби молода жінка оцінювала, хто смів порушити бібліотечну тишу.

Він підійшов до неї, привітався і запитав, коли вона закінчить читати підбірку "Літературної України", бо йому треба дещо переглянути. В її усмішці теж було щось оцінювальне і, як йому здалося, іронічне. Мовляв, не думала, що в Дрогославі ще хтось, крім мене, може цікавитись літературною газетою.

- Хвилин десять зачекаєте? - мило запитала.

Він кивнув головою й усміхнувся: мовляв, у мене нема вибору.

- А втім, беріть, - раптом передумала вона, - дочитаю іншим разом.

І пішла, обдарувавши його усмішкою.

Ідейка Андрія Чернюка луснула, мов мильна бульбашка, не реалізувавшись.

30

Все-таки він скочив у гречку. Востаннє це було років десять тому. Тоді теж була студенточка. Сказала, що завагітніла від нього. Потім з'ясувалося, що це неправда. Але скільки грошей з нього вициганила, а, головне, нервів з'їла. Дав собі слово більше не зраджувати дружині. З головою занурився в написання детективів, так що й справді на походи наліво вже часу не залишалося.

Тато Лілі бачив, з яким захопленням юнка дивиться на нього на презентації його чергового детективу. А коли підійшла, аби він поставив автограф на книжці, сказала, що прочитала всі його романи.

Не знати, звідки студенточка знала його номер телефону, але почала надзвонювати, просячи всього про одну зустріч з ним. Він сміявся, казав, що не має часу, - й таке інше.

Дзвінки від студенточки ставали докучливими, збивали його з вивіреного ритму написання чергового детективу. Тоді він вирішив зустрітись з нею, щоби розставити всі крапки над "і". Коли прийшов, студенточка не з'явилась. Почекав трохи. Ні - то ні. Пожартувала, а він піддався.

А через декілька днів пролунав дзвінок від неї. Голосом, ніби ось-ось помре,

студенточка повідомила, що коли поспішала на зустріч з ним, то потрапила під машину. В неї важкий стан. Хоче побачити його перед смертю.

Він чомусь не подумав, що студенточка мала би знаходитись у лікарні. А вона назвала йому домашню адресу, ще й наголосила на тому, що біля неї постійно чергують тато, мама і бабуса. Але нехай він не переживає. Її рідні знають, що вона любить читати його детективні романи.

Тато Лілі відчував себе винним. Адже це через нього бідна дівчинка потрапила під колеса машини і може вмерти.

Одним словом, він з'явився за вказаною адресою. Звісно, студенточка була жива-здорова, а в куцому халатику, з якого випирали симпатичні груденята, вабила нещасного письменника кожною клітиночкою свого тіла. Під халатиком нічого не було, і тато Лілі незчувся, коли став жертвою жіночого зґвалтування. Все відбулося так блискавично, ніби студенточка все своє малозріле життя тільки цим і займалася.

Декілька днів після цього він ходив, як пришиблений. Такого задоволення у своєму житті він ще ніколи не відчував. Було соромно зізнатися самому собі, що хоче ще і ще. Не втримався, зателефонував студенточці. Та відповіла йому жорстко: "Дядя, халява закінчилася. Скористався – будь здоровий і більше мені не телефонуй!". Цікаво, хто ким скористався. Але відповідь студенточки прибила його до землі. Знав би він, що шалена у коханні дівчина просто колекціонує знаменитостей, мабуть, вів би себе по-іншому. А так ще довго ходив із глибокою закоханістю в серці.

31

Мало сказати, що версія Олега Чернишова була цікавою. Екстравагантна – ось найточніша її оцінка. І хоча Нишпорка навряд чи зміг би пояснити, що насправді означає це слово, все ж саме воно прийшло йому на думку, коли Олег Чернишов сказав, що його маму і дружину вбив заступник начальника Дрогославського відділу СБУ.

З цим підполковником особисто Нишпорка не був знайомий. Його два роки тому прислали з обласного центру. Бачив цього чоловіка декілька разів – і враження були не з приємних. Відлюдькуватий погляд людини, яка вважає, що всі їй щось винні, а вона робить їм велику ласку, що живе з ними поруч на планеті Земля. Таким було перше враження. І ще Нишпорка якось подумав, що саме такі чекісти Дзержинського працювали в системі НКВД. Як там про них казали? Холодний розум, гаряче серце і чисті руки? Нишпорка сам до себе усміхнувся, бо відчував, що щось переплутав у цій фразі – і тим більше такі слова не могли стосуватися садистів, виродків і убивць.

Тоді, в ресторані "Калина", Олег Чернишов сказав, що все сталося через його нахабство. Він закохався у дружину заступника начальника Дрогославського відділу СБУ. Вона відповіла йому взаємністю. Якби вони були простими коханцями, що саме по собі вважалось би вже незвичним у Дрогославі, бо дружини сильних світу цього мали би бути поза підозрою, – то, мабуть, усе закінчилось би банально швидко і просто, без особливих ускладнень для обох сторін. А тут мова справді йшла про взаємне кохання, і Олег Чернишов мав намір розлучитися з дружиною, а дружина підполковника – з

чоловіком.

Це, звичайно, не входило в плани заступника начальника Дрогославського відділу СБУ, бо він не збирався закінчувати кар'єру в провінційному місті, а мітив на відповідальну посаду не те що в обласному центрі, а й у Києві. Перестрівши на вулиці Олега Чернишова, в якого склалося враження, що за ним стежили, він попередив, що той матиме великі неприємності, якщо не відстане від його дружини. Сказав відкритим текстом, що якщо вона захоче розлучитися з ним, то на цьому його кар'єра може закінчитись, а він цього нізащо не допустить.

Звісно, Олег Чернишов у силу своїх звичок і незнання характеру супротивника проігнорував це попередження. Тоді ж, за його словами, підполковник і вбив його маму, а коли Олега Чернишова заарештували, провідав його у слідчому ізоляторі й в очі сказав: "Я ж тебе попереджав!".

Далі в ресторані "Калина" Олег Чернишов стверджував, що саме заступник начальника відділу Дрогославського СБУ організував йому втечу з в'язниці через інших людей, і він не відразу зрозумів, що це пастка, бо якщо його впіймають, то підполковник позбудеться свого супротивника до кінця життя.

Нишпорка тоді запитав, чому ж підполковник убив дружину Олега Чернишова. Той відповів, що це була помста, бо він зустрівся з коханою, тобто дружиною підполковника.

Можна було не вірити Олегові Чернишову і навіть запідозрити у відхиленнях психіки, але геніальна інтуїція Нишпорки підказувала йому, що слід зайнятися цією справою і розплутати всі вузли. А розпочне він, мабуть, з дружини підполковника. І тут же сам у себе запитав: "А як же прохання начальника Дрогославського відділу поліції щодо розшуку самого Олега Чернишова?" – і розумів, що це запитання поки що є риторичним.

32

Різке світло відразу розбудило трьох жінок у закутку. Від чоловіків вони були відгороджені простирадлом.

– Єршова, на вихід! – чути п'яний голос. – З речами!

Чоловік регоче, задоволений своїм плоским гумором.

Спросоння та, яку назвали Єршовою, ще не розуміє, що відбувається. Чоловік грубо зриває з неї ковдру і кидає жінку на долівку. І тут він зустрічається поглядом з Варварою. Не знає чому, але опускає очі.

Єршова піднімається. Звичайно, вона вже остаточно прокинулась і розуміє, чого від неї хочуть. Але рухи її ще повільні. Жінка шукає, що би накинути на себе. Але чоловік грубо штовхає її в плечі.

– Вдягатися не треба! – знову регоче він.

Вони виходять. Світло гасне.

Варвара вже не засне, поки Єршова не повернеться. Її напарниць отак частенько висмикують посеред ночі. Інколи двох відразу або по одній, як зараз. Пояснювати особливо не треба для чого. Її не рухають. Кажуть, що вона знаходиться під особливою

опікою самого генерала, який керує "об'єктом № 17".

Після свого прибуття сюди Варвара лише раз зустрілася поглядом з цим чоловіком, щоб зненавидіти. Більше жодного разу його не бачила. В чому суть цієї особливої опіки? Вона думає про генерала. Нічого особливого в ньому не знаходить. Виродок елементарний – дає йому характеристику. Втім, якби в звичайному житті зустріла такого чоловіка, мабуть, не звернула би на нього жодної уваги. Тут почуття загострені до неможливості.

Мирне життя... Згадала чоловіка і Леру. Як там вони?

На Варвару донесла сусідка. Вона давно їй заздрила, що має хорошого чоловіка, а в самої – п'яничка. Буцімто Варвара сказала криве слово про Путіна. Може, й сказала. Але не спеціально, не зі зла. Жити стало гірше і явно не веселіше. Її довго допитували, аж поки вона не погодилася підписати всі папери, які їй підсунули. Не дуже розбирала, що там було написано, бо вже більше доби не давали спати. Слідчий сказав, що коли підпише, відпустять додому. Заплатить лише символічний штраф. Не відпустили. Протримали ще три доби в камері, а потім у закритій машині повезли на вокзал і дець в тупику запроторили до товарного вагону.

Якщо під час допиту вона просила зустрічі з чоловіком і донькою, то тепер благала, щоб їм повідомили, де вона і куди їде. А вона сама не знала, куди їх відправляють.

Якийсь дядько з вічним сумом в очах подивився на неї й сказав:

– Тебе вже нема.

Уже на "об'єкті №17" вона зрозуміла, що означають його слова. А тоді стрепенулась, мов поранена пташина. Як це нема? Що він таке верзе? Ось вона перед ним. Він що, не бачить?

Варвара з жахом усвідомила, що ні чоловік, ні Лера навіть не здогадуються, де вона і що з нею, вважають зниклою безвісти. А й справді, з чого все почалось? Якись два в цивільному посеред вулиці заштовхали її в машину. Зробили це професійно, що ніхто й не помітив, чи проти її волі, чи добровільно вона погодилася на це. Просто ніхто не побачив у цьому нічого особливого. І цілодобовий допит, й абсурдні звинувачення, що буцімто вона обмовила Путіна і була однією з тих, хто хоче кольорової революції в Росії, і багатоденна поїздка в товарному вагоні з чоловіками, де була лише одна жінка — вона... І вже не знати, скільки вона тут. І жодної звістки про чоловіка і Леру.

Єршова прийшла на світанку. Тихенько лягла в своє ліжко. Варвара почула, що вона плаче. Присіла до неї. Обійняла за плечі.

Боже, коли закінчиться це безумство?

33

Біля криниці все-таки була не мама, а сусідка – тітка Валентина. Людмила Іванівна це зрозуміла, коли йшла із автобусної зупинки. А та вже третій день виглядала Людмилочку, як її називала.

Найгірші передчуття охопили душу. Але вона змусила себе заспокоїтись: якби мама, не дай Боже, померла, хтось би їй вже зателефонував.

Замість: "Доброго дня!" – запитала в тітки Валентини:

- Що з мамою?

- Лежить мама, - відповіла та. - Вже тиждень не підводиться.

- Чому ж ви не зателефонували?

- Вона не веліла. Казала, що ти приїдеш. То що ж даремно хвилювати?

- Ой, тітко Валентино, тітко Валентино, - лише скрушно похитала головою Людмила Іванівна, а про себе подумала, що сама й винна, бо закрутилась з тією клятою роботою і останній тиждень взагалі мамі не телефонувала.

Влетіла до хати. Мама лежала на ліжку - біла-біла. В першу мить подумала, що вона померла. Але мама розплющила очі, побачила доньку й зробила спробу усміхнутись. Вийшло у неї не дуже.

- Мамо, що з вами? - запитала.

- Вмирати буду.

- Що ви таке кажете? Вам ще жити й жити!

Мама не стала сперечатися: не мала сил. Вона знову заплющила очі. Людмилі Іванівні здалося, що заснула. Але за якусь мить та заговорила тихо-тихо:

- Бери Марійку і переїжджай жити сюди з того клятого Донецька. І робота тут є. Куделиха на пенсію пішла, а іншої вчительки ще не підшукали.

Куделихою по-сільському називали вчительку української мови та літератури. Їй вже було за сімдесят, але ще до останнього працювала в школі.

Людмила Іванівна, звісно, не була готова аж до таких стрімких змін у своєму житті, бо ніколи про це не думала. Але й маму зараз не можна було турбувати, щось їй відразу заперечуючи. Тому й сказала примирливо:

- Ви одужуйте, а там побачимо. Може, й справді переїдемо з Марійкою сюди.

Щодо себе, то такої можливості не виключала. А й справді, що їй тепер робити в Донецьку? А ось донька навряд чи захоче переїхати до села. Без доньки вона теж нікуди не поїде.

Людмила Іванівна думала хоч тут відпочити від того, що з нею трапилося за останні місяці, а потрапила в ще більшу зону напруги.

34

Родичі нашіптували вдові Решата, щоб вона забирала дітей і чимшвидше втікала звідси. "Не дадуть вони тобі жити, - казали, - і нам з тобою".

Вони - це ефесбешники, які нишпорили повсюди, щось винюхуючи та вишукуючи.

Ось через два будинки заарештували сусіда, звинувачуючи його у розповсюдженні екстремістської літератури. А той навряд чи знав, що є таке слово, та й чи вмів добре читати.

Вона й сама розуміла, що після того як вбили чоловіка, який прийшов до військкомату, щоб іти воювати за Україну, їй і дітям тут нічого не світить. Але легко сказати - втікай. А куди втечеш, якщо вся родина в неї тут? Хто її в Україні чекає з дітьми? На які гроші вона житиме і де?

Не знаходила відповідей на ці запитання. Але, як це часто буває у житті, розв'язка прийшла звідти, звідки зазвичай її не очікуєш.

Зателефонував давній армійський друг Решата з Херсонської області. Через десяти руки знайшов її номер телефону. Сказав, що з газет дізнався про смерть Решата. Запропонував їй з дітьми переїхати до нього. Розуміє, як їй зараз важко. Хата велика, діти розлетілися по світах, вони залишилися з дружиною самі, так що місця всім вистачить. Дітей влаштують до школи, він там директором працює. І їй роботу підшукають.

Вдова згадала цього чоловіка. Покійний Решат багато доброго про нього розповідав.

Здавалося б, ось він порятунок, надісланий з небес, бери і їдь. Але ще декілька днів у неї пішло на роздуми, аж поки, не порадившись з родичами, все-таки вирішила змінити місце проживання. Якби не діти, ніколи б не покинула Крим. Та й могила чоловіка тут. Розуміла, що якщо виїде, то нова російська влада може назад не пустити.

35

Краще би він не їхав до сина. Настояла дружина. Мовляв, живемо поруч, а давно не бачились. Та й з внуком хочеться побавитись.

Карл вірив своїм передчуттям. Ніколи не брався до якоїсь справи, якщо віщувало, що щось може піти не так.

Так сталося і цього разу. Піддався наполяганням дружини. Вже коли поверталися назад, не витикав їй: мовляв, я ж попереджав, що їхати не треба. Після бою кулаками не махають.

Син знав, що вони приїдуть, але зустрів їх з похмурим виглядом на обличчі. Було ясно, що вкотре посварився з дружиною. Одружився на сварливій бабі. Є такий тип жінок. Не має значення, скільки їм років.

Вирішили на це не зважати, тим більше, що невістка напередодні демонстративно кудись повіялась. Внук був схожий на маму, але, дякувати Богові, з характером тата. Якоїсь особливої прив'язаності до діда й баби у нього не було, бо бачив їх вряди-годи. Вів себе як культурний хлопчик, змушений відбувати повинність.

Син зателефонував дружині, сказав, що приїхали батьки, нехай іде додому, пора обідати. І тут почалось. Син ненароком увімкнув гучний зв'язок. Поки здогадався його вимкнути, Карл і Ангела дізналися, що про них думає невістка. "Стара карга" було ще найм'якшим в її лексиконі. Дружина Карла справедливо це сприйняла на свій рахунок. А невістка розійшлася: мовляв, мало того, що обід приготувала, то ще й без неї не можуть взяти собі їсти, слуг їм подавай. І взагалі, вона не кликала батьків чоловіка до себе в гості, хай забираються під три чорти, вона їх знати не хоче.

Це вже було занадто. Карл і Ангела знали, що невістка, м'яко кажучи, їх не любить, але не сподівалися, що аж до такого ступеню. Звісно, не стали чекати, коли вона повернеться додому, хутенько зібралися і сказали, що їдуть назад. Жодні вмовляння сина не могли їх зупинити.

Син підвіз їх на машині до залізничного вокзалу.

Карл на прощання поплескав його по плечу:

– Співчуваю тобі, хлопчику!

- Я вже звик, - відповів син.

- Не можна до такого звикати, - по-філософськи почав було батько, але зрозумів, що вже пізно говорити на цю тему.

Внук завчено махав рукою, зрадівши, що так швидко закінчилася його мука і дідо з бабою не бавитимуться з ним.

Ангела стримувалась, але коли поїзд рушив, гірко розплакалась.

Карлові було шкода дружину. Але він раптом подумав: а як би в цій ситуації повела себе його улюблениця? Звісно, Ангела Меркель була твердою жінкою, тому жодної сльозинки в її очах точно би не з'явилося.

36

Марина змушувала себе не думати про Віталіка, але це в неї виходило слабо. На вулиці він ввижався їй мало не в кожному чоловікові. Колись почула, як якийсь хлопець сказав своїй дівчині: "Слухай, мала!" - і озирнулась, бо думала, що це Віталік звертається до неї. На роботі в коридорі почула голос, схожий на Віталіків, - почервоніла, а низ живота став гарячим-гарячим. Навіть співробітниця це помітила, але Марина віджартувалась.

Дійшло навіть до того, що одного разу чоловіка назвала Віталіком. Той розсміявся:

- Ти що, закохалась? Я - Андрій!

Вона накопилила губку.

- Ні в кого я не закохалася, - сказала артистично, зобразивши ображену. - Брата сьогодні побачила. Мабуть, думає про мене.

Здається, не спалилася. Чоловік повірив. А свого двоюрідного брата Віталія Марина дійсно бачила, але десь тиждень тому, а не сьогодні. Треба бути обережнішою. Ніколи раніше не називала чоловіка чужим іменем.

Коли кохалися вночі, теж думала про Віталіка. Андрієві ж здалося, що дружина з ним сьогодні ніжна, як ніколи.

37

Якщо вірити Олегові Чернишову, - а йому Нишпорка чомусь повірив відразу і на всі сто відсотків, - то заступник начальника Дрогославського відділу СБУ був страшним чоловіком. Якщо дієш проти нього, то треба застосовувати всі можливі й неможливі засоби безпеки. Коли вже вирішив вивести його на чисту воду, роби все рішуче. Будь-яка помилка особисто для тебе може обернутися катастрофою. Яскравим у цьому плані є приклад Олега Чернишова.

Склавши, наскільки це було можливо, психологічний портрет підполковника, отримавши достатньо інформації про нього, щоби не викликати жодної підозри, Нишпорка сам для себе вирішив, що це його клієнт.

Способів ближче підібратися до нього було декілька, і один із них - через дружину. Вона завідувала Дрогославською центральною бібліотекою. У Нишпорки не було конкретного плану завоювати довіру жінки, але сподівався, що їх би мала об'єднати спільна любов до книг.

Але коли він прийшов до бібліотеки, її кабінет був зачинений. Стара бібліотекарка,

мабуть, не наважувалася розкрити цю таємницю, але ж хочеться поговорити – і Нишпорка викликав у неї довіру. Вона сказала, що начальниці не буде на роботі декілька днів, а потім, заглянувши Нишпорці в обличчя, чи йому можна довіряти, тихо додала:

– Бо її побив чоловік. Нібито за те, що в неї є коханець.

Стара бібліотекарка ніколи не допускала, що такий поважний чоловік, яким вона вважала підполковника, та ще й з такої серйозної установи, може так погано думати про дружину. Її думки про те, що неприпустимо, аби чоловік узагалі бив жінку, Нишпорка не дочекався.

38

Аллочка була зла на чоловіка і не підпускала його до себе в ліжку. Московський скоробагатько ніяк не міг зрозуміти, чому сталася така різка зміна в її поведінці. А вона ж не могла пояснити йому, що хотіла попроситися з Петею Онищенком, взяти у нього адресу, номер телефону. Так, вона готова була впасти обличчям у болото, але щоби якимось чином продовжити зв'язок з цим чоловіком. А цей дурник не взяв її з собою, коли Петя Онищенко від'їжджав, просто не сказав, що того більше не буде в Москві.

Телефон Петі Онищенка вона таки дістала в одного з робітників, які залишилися зводити їхній будинок. Зробила це таємно від чоловіка. Видумала якусь дурнувату причину. На неї дивились іронічно, але їй було байдуже.

Телефонувала десятки разів, але все було даремно. Потім Аллочка докумекала, що це ж номер по Росії, а Петя Онищенко вже в Україні. Точно змінив оператора. І все ж продовжувала телефонувати, сподіваючись на диво. Дива не сталось.

Найбільше від зміни настрою Аллочки потерпав її чоловік. Він і ніжний був з нею, і м'яко казав останніми словами, і подарунки дорогі залишав на столику біля її ліжка, і на добу чи навіть на дві зникав з хати, не повідомляючи куди, – нічого не допомагало.

Аллочка теж почала зникати, бо не мала життя без Петі Онищенка. То вночі її нема, то на дзвінки не відповідає, то телефон вимикає.

А одного вечора приїхала додому п'яна і сказала чоловікові, що кохає Петю Онищенка, жити без нього не може. "Поверни його, інакше піду від тебе геть!" – почала погрожувати.

39

Коли Олега викликали до прокуратури, він думав, що це по партійних справах. Після програвших президентських виборів "Свободі" могли навішати все що заманеться.

Але чоловічок у строгому костюмі був якийсь утаємничений. Говорили про все і ні про що, але не про політику. Нарешті він ніби ненароком згадав Марту, і Олег розповів усе, що знав. Що вона працювала в їхньому штабі, а потім зникла і досі не виходить на зв'язок. Кажуть, що вона поїхала до хворої мами.

Чоловічок у строгому костюмі уважно подивився на нього і сказав, що Марту скинули з поїзда. Зараз вона у важкому стані лежить в одній із львівських лікарень. Він

явно спостерігав за тим, як сприйме цю новину Олег. А той запанікував, зрозумівши, що його можуть звинуватити у замаху на життя Марти. Та як вони сміють! Він, може, кохав Марту і ніколи б не зважився на це. Зрештою, все можна легко перевірити, адже коли її скинули з поїзда, він знаходився у Києві.

Здається, чоловікові у строгому костюмі тільки цього й треба було. Він вхопився за останні слова і запитав у нього, а звідки той знає, коли Марту скинули з поїзда.

Олег знову почав гарячкувати, говорити не по темі, а чоловічок у строгому костюмі із задоволеним виразом на обличчі сидів за столом. Здавалося, що він уже все знає і розкриття злочину лежить у нього в кишені.

У цей час Олегові зателефонував сам Тягнибок. Здається, це взагалі був другий чи третій дзвінок від шефа за час їхнього знайомства. Олег сказав, що знаходиться зараз у прокуратурі, що його допитують у справі Марти, яку викинули з поїзда і яка зараз лежить в одній із львівських лікарень. Тягнибок попросив зателефонувати йому, як тільки він звільниться.

Після цієї телефонної розмови у кабінеті запанувала тиша. Відтак чоловічок у строгому костюмі сказав Олегу, що це, мабуть, не остання їхня зустріч, і взяв у нього підписку про невиїзд із Києва.

40

Борис ніяк не міг звикнути до того, що Дзвінка зникає на декілька днів, потім з'являється, поводить себе як ні в чому не бувало, може навіть покохатися з ним, щиро дивуючись, що в такого старого чоловіка все ще виходить, а потім знову без попередження кудись їде, лише телефонує, що її не буде. Навіть Миколка, малий, не дуже переймався тим, що мами часто не буває вдома, а для Бориса це було поза межами його розуміння. Мабуть, вже давно би кинув Дзвінку, якби не син. Можливо, вона бачила цю його любов до малого, тому могла сміливо залишати Миколку на чоловіка.

Відтак все йшло по колу. Дзвінка поверталася, замикалася в спальні, яку перетворила на художню майстерню, виходила лише в туалет, їла похапцем – і мазюкала черговий свій шедевр. У поглядах Бориса на її талант відбулися кардинальні зміни. Якщо раніше йому здавалося, що він розуміє написане Дзвінкою, – саме написане, а не намальоване, – то потім взагалі не міг второпати потаємний зміст, закладений в її картинах. Насамкінець вони стали сваритися, бо Борис відверто казав, що це не шедевр, а чергова мазанина, за яку він особисто не дав би ні копійки.

Дзвінка огризалась, плакала. Закінчувалося це бурхливим сексуальним примиренням. А потім – повторювалося все від самого початку.

Борис розумів, що йому залишилося не так вже й багато на цьому світі. Виходило на те, що він прив'язаний до Дзвінки видимими й невидимими путами. Його існування без неї вже було неможливим. Натомість Дзвінка жила своїм життям, незалежно від того, є поруч Борис, чи нема його. Це зараз. І після його смерті буде те ж саме. Навіть більше, бо руки у Дзвінки будуть розв'язаними. Дружина не дотримуватиметься навіть тих формальностей, які є нині.

Ця думка гнітила його. З одного боку, він хотів вирватися на волю, відчути себе незалежним хоч на старості років. Водночас розумів, що не зможе без Дзвінки прожити ні дня. Нехай вона десь волочиться, але він знає, що дружина обов'язково повернеться.

41

Коли Мирон казав Лесі, що його відправили на Донбас, але подалі від лінії вогню, то, звісно, лукавив. Та не лише тому, що не хотів, аби дружина і батьки переживали за нього. Підписав документ про нерозголошення таємниці.

На базі їх посилено тренували. Зброя, прийоми, вправи на витривалість, заняття з вимови. Мабуть, вже би ніхто не відрізняв хлопця із Дрогослава від донецького хулігана.

Звісно, всі здогадувалися, до чого їх готують, але навіть між собою про це не говорили.

Якось Мирона викликали до командира.

– Підеш на підпільну роботу в Донецьк?

Знак запитання наприкінці був малесеньким, і все радше скидалося на наказ.

Чесно кажучи, думав, що в складі бойової групи проникне в місто, буде щось підривати, вбивати затятих сепарів і їхніх російських покровителів, які розв'язали війну в Україні. А тут щось інакше. Тихо жити і не висовуватись.

І жодних контактів з рідними. Можливо, декілька місяців. А то й рік. Може, більше.

Якщо його викриють, ніхто визволяти не буде. Повинен померти смертю героя. Безіменного героя. Якщо зрадить – знайдуть і знищать. У них всюди свої люди.

Це вам не детективи читати. Штірліц відпочиває.

Мирон підписує всі необхідні документи. Ще вирішуватимуть, кого з групи відправити. Серце тьохкає. Командир уважно дивиться на нього.

42

Нарешті Іван Андрійович сказав те, що мав давно сказати. Вони створили Комітет порятунку України.

Генерал інфаркту розсміявся. Якщо скласти перші букви, то вийде КПУ. Комуністична партія України. Боже, навіть маскуватися не вміють ці вічно вчорашні. Як пароплав назвеш – так він тобі й попливе.

Іван Андрійович вдає, що не образився. Каже, що назву можна й змінити. Не в цьому суть. Головне, чим займатиметься організація. І хто в неї увійде – додає генерал інфаркту. Ним оволодіває азарт затятого гравця. Разом з тим йому стає весело, бо все видається несправжнім, а ця гра у підпільників – надуманою.

Іван Андрійович називає людей, які увійшли до складу Комітету порятунку України. Ці прізвища нічого не говорять генералові інфаркту. Прозвучало одне знайоме, але з'ясувалося, що це не той чоловік, про якого він подумав. Актор і письменник – чув про них. І кого вони будуть рятувати? І від кого?

Йому кажуть, що всіх прізвищ називати не можна, бо ці люди при посадах, і їм буде непереливки, якщо їх розсекретять. Але генерал інфаркту має бути впевнений, що мова

йде про порядних і чесних людей, патріотів України.

Іван Андрійович іде йому назустріч і називає партію нових прізвищ. Щось у цьому списку багато колишніх силовиків. Комітет порятунку України хоче встановити військову диктатуру? Генерал інфаркту прямо запитує про це в Івана Андрійовича. Той відводить погляд і каже, що, мабуть, до цього справа не дійде, але час непевний, треба бути готовим до всього.

Іван Андрійович розуміє, що грайливий тон генерала інфаркту означає лише одне: він і не думає ставати членом Комітету порятунку України. Навіщо ж на нього було витрачено стільки часу? І внучку звільнено з полону в Криму. Іван Андрійович не каже цього генералові інфаркту, але його погляд й сталеві-сірі очі видають колишнього кагебіста з головою.

Прощаючись, він каже, щоби генерал інфаркту подумав. Він зайде через декілька днів. Або ще краще – зателефонує. Генерал інфаркту думає, що більше він у своєму житті вже не побачить і не почує Івана Андрійовича. І на душі йому стає легше.

43

Дональд не прийшов ні увечері, ні наступного дня.

А через тиждень у них з'явився серйозний чоловік з папкою. Він показав посвідчення. Служба безпеки України. Майор.

Іршавець розповідав про Дональда усе, що знав, починаючи зі спільної армійської служби. І про те, як той врятував йому життя. І про те, як надсилав Дональдові щороку правдивий закарпатський коньяк. І про те, як Дональд несподівано з'явився у нього вдома.

Майор старанно все записував. Іршавець хотів запитати, хто ж такий насправді Дональд, але стримався.

Потім Іршавець уважно прочитав записане з його слів. У майора був м'який школярський каліграфічний почерк. Підписав усі листки.

Майор сказав, що коли Дональд з'явиться чи зателефонує, нехай негайно дадуть йому знати. І застеріг, що треба бути обережним.

Іршавець довго не міг заснути, здригаючись від кожного шарудіння. Здавалося, зараз Дональд залізе до нього і вб'є.

44

Здається, Дзвінка могла бути задоволена собою. Вона написала геніальну картину.

Звісно, їй було прикро, що Борис цього не розуміє й не поділяє її радості. Але ж коли виходила за нього заміж, розуміла, що він не художник, а проста смертна людина, так що зараз нічого нарікати.

Дрогослав тиснув на Дзвінку своєю сірятиною й провінційністю. Якби вона малювала це місто, то воно б і справді було в неї у суцільних сірих тонах. Тут віяло безнадійністю і смертю. Так завжди буває, коли нема майбутнього. Люди можуть пишатися своїм минулим, але коли нема майбутнього – це жахливо. Писати сірятину, в якої нема майбутнього, – це вбивати саму себе. Дзвінка могла піти на будь-які експерименти у власній творчості, але ставати самогубцею точно не хотіла.

Ось у Києві її б зрозуміли. Принаймні знайшлися би знаючі люди, які б оцінили геніальність цієї картини. Ну, і авторки також. У столиці теж було багато сірих тонів, але палітра, на відміну від Дрогослава, все ж видавалася багатобарвною. У Києві було набагато легше дихати. І простір для творчості був практично необмеженим. У Дрогославі ж, здавалося, небо тиснуло на тебе, готове розплющити у будь-яку мить.

Дзвінка з жахом думала, що вже ніколи не вирветься із Дрогослава до Києва чи до будь-якого іншого, але пристойного міста, а тому ця геніальна картина стане останньою в її доробку. А далі сірятина піде за сірятиною і сірятиною поганятиме, і художниця писатиме те, що до вподоби сірим людям.

Добре, що в неї хоч синочок є. Миколка – найгеніальніше її творіння.

45

Бути секретарем Дрогославської міської ради і не мати реальної влади – саме це найбільше його гнітило. Здавалося, цілком незалежний від міського голови, маєш вплив на депутатів, розв'язуєш проблеми, вирішуєш щось для себе. Але коли мова йшла про серйозні речі, всі ніби змовлялись, тупо дивилися на нього і безбарвно казали, що останнє слово в цій справі повинен сказати міський голова. Ну, якщо не казали, то давали зрозуміти.

Інколи секретареві міської ради здавалося, що всі здогадуються про його претензії стати міським головою і тихенько в душі посміюються: мовляв, ти що? Він сам заперечував, коли йому прямо про це казали чи бодай натякали на булаву в ратуші, віджартовувався, що й на цій посаді має багато роботи. Проте всі його думки були звернені на те, аби стати першим чоловіком у місті. Коли заходив до кабінету міського голови, серце його трепетало, уявляв себе в цьому кріслі. Знав, що керуватиме краще за цього ... не знаходив слова, як назвати свого шефа. І команда в нього буде злагодженою. І справи в Дрогославі йтимуть краще.

Найбільше його гнітило, що за ці майже чотири роки не вдалося жодного разу бодай виконувати обов'язки міського голови. Коли той ішов у відпустку чи був на лікарняному, покладав цю місію на першого заступника. Той проводив наради, а секретар міської ради сидів поруч і ледве тамував образу – не лише на присутніх, які його недооцінюють, а на весь світ Божий.

Вдома теж мав проблеми. Насамперед з дружиною. Постійно сварилися. Ні з того, ні з сього. Добивало, що син, якому вже було двадцять п'ять, а ще не одружився і постійно вициганював у нього гроші, завжди ставав на бік мами. Сперечатися з ними не було змоги. Ніяк не міг второпати однієї простої істини: адже він завжди правий, а вони постійно роблять його винним. Замість того, щоб відпочити вдома від роботи, – навпаки, ще більше змучувався. Згадував ті блаженні дні, коли в нього була коханка. Здавалося, тоді жив у раю. Але коли живеш у раю, постійно нагадує собі, що існує й пекло, до якого рано чи пізно можеш потрапити.

46

Віолетта не кохала свого чоловіка. Це ж треба було прожити разом вісім років, щоб усвідомити це. Коли двадцятилітньою виходила заміж за вдвічі старшого і красивого

офіцера, то радше захоплювалася ним, ніж мала до нього почуття.

А потім це все почало випаровуватись, особливо в провінційних містечках, куди чоловіка кидали по службі. Віолетта народилась у Києві й звикла не те що до розкошів, а просто до комфортного життя. І коли зранку, як у Дрогославі, нема гарячої води, щоби прийняти душ, – це на початках видавалось їй катастрофою. Звичайно, людина до всього звикає, й катастрофа згодом може перейти до розряду побутових труднощів. Але Віолетта не хотіла звикати до провінційності, й якби хтось заглянув у її душу, то зрозумів би це.

А вона кожного дня з жахом спостерігала, як провінційність засмоктує її чоловіка. Він був з села на Житомирщині, навчався і потім служив у Києві, й важко було у цивілізованому чоловікові тоді вгледіти сільське минуле. Але провінційність людини не залежить від того, де ти народився, – в місті чи селі, яку освіту маєш — вищу чи клас і три коридори. Бувають такі столичні кадри, які є глибоко провінційними за своїм духом. А ось людина з глухого села, а мислить планетарно. Чоловік Віолетти був провінціалом до мізку кісток і вона аж нарешті це зрозуміла.

Кожний з них жив своїм життям. Він зранку до вечора на роботі. Часто приходив додому доволі п'яненьким, пояснюючи це виробничою необхідністю. Вона не вникала в його службові проблеми, та він би й не розповів їй нічого, хоча була переконана, що алкоголь не має нічого спільного з роботою.

Заради чоловіка Віолетта кинула університет на третьому курсі, коли він розлучився з першою дружиною. Вона свідомо прирекла себе на роль домогосподарки. Думала народити йому дітей, але з цього нічого не виходило, хоча вона не застерігалась.

Життя втрачало будь-який сенс для Віолетти. Мабуть, лише любов до книжок виправдовувала її існування на планеті Земля.

47

Віталік виринув нізвідки, аж Марині подих перехопило від несподіванки.

– Привіт, мала! Злякалась?

– Чого б це я мала лякатись?

Він стояв близько-близько від неї. Досить йому трохи нахилитись – і вона би поцілувала його.

– Виходь за мене заміж, – каже.

Марина завмерла.

– У мене ж двоє дітей, – відповідає спантеличено.

– Я знаю. Петрик і Павлик. Я їх усиновлю.

Каже ніби серйозно. Чи все-таки в очах смішинки?

Марина мовчить. Не знає що сказати.

– Довго думаєш, мала.

Віталік відступив від неї на крок. Навіть якби й хотіла, вже не дотягнеться до його губ.

– Доведеться іншу ошчасливлювати!

Він уже йде від неї.

- Бувай, мала!

Ось що це було? Він серйозно чи насміявся з неї?

Весь день - на роботі, вдома і трохи вночі, коли чоловік уже спав, - Марина думає про це. Ну й Віталік! Озадачив.

Звісно, вона не думала йти від Андрія. Хто би взяв її з двома дітьми? Та й кохає ще чоловіка. "Ще" - ключове слово.

Ніколи не задумувалась до сьогоднішнього дня, чи може стати коханкою. Якби з Віталіком - хтозна. Але як це - спати з чоловіком і зустрічатися з іншим? Ні, це не її щастя.

А ще була ображена на Віталіка. "Доведеться іншу ошасливллювати". Та ошасливллюй собі на здоров'я! Хоч сто порцій!

Вирішила, що коли зустріне Віталіка, скаже, щоби більше не називав її малою.

Ще довго перекидається на ліжку, ніяк не може заснути.

48

Коли другу ніч поспіль їй наснився покійний чоловік, який кликав до себе, Іванна Степанівна наважилася по телефону розповісти про це доньці.

- Мамо, я не знаю що робити, - роздратовано сказала Марина. - Піди на могилу до тата, постав свічку в церкві. Що в таких випадках роблять? Може, тебе щось болить? Піди до лікаря.

Але ж Іванна Степанівна не просила в неї допомоги, а просто розповіла те, що наснилося.

Що знала, те й довідалась. Іванна Степанівна поклала слухавку.

Портрет чоловіка на стіні лякав її. Невидима сила з того світу притягувала до себе. Зняти чи що? Навіщо він кличе до себе?

Іванна Степанівна увімкнула телевізор. Але якби в неї запитали, яку передачу чи фільм вона дивилася, не змогла б сказати. Ніби в цей час знаходилась у паралельному світі, ні про що не думаючи.

Перед тим як лягати спати, все-таки наважилася й зняла зі стіни портрет покійного чоловіка. Поклала його на шафу. Відчула, що на душі стало легше.

Подумала, що було би добре, якби Петрик і Павлик жили тут, у неї. Ну, і Марина звичайно. А Андрій? Звісно, було би тісно у двокімнатній хрущовці. Сватам легше. У них три кімнати.

Цієї ночі Іванна Степанівна спала добре. Покійний чоловік нікуди її не кликав.

49

Через студентика, який перебував у зоні антитерористичної операції, справа доцента зайшла у глухий кут. Всі розуміли абсурдність ситуації. Є людина, яку упіймали на хабарі, але нема сенсу передавати матеріали до суду, бо відсутній головний герой дійства.

І ось коли все зависло у повітрі, доцент чомусь подумав, що найгірше вже позаду. Він підняв голову і вже не сутулився, коли йшов університетськими коридорами. Тепер

спокійно міг дивитися в очі студентам. Багато з них знову почали вітатися, хоча раніше, коли тривало слідство й доцент міг загриміти, ніби й не помічали його. Він не злопам'ятний, нехай знають його добре серце, і на їхніх екзаменаційних оцінках це ніяк не позначиться.

Студентка п'ятого курсу, з якою він декілька разів кохався, зателефонувала йому, сказала, що скучила, і запропонувала зустрітися, хоча декілька місяців перед цим, коли йому було особливо сутужно, не подавала ознак життя.

Дружина змінила тон у розмовах з ним, усвідомивши, що з цією людиною їй доведеться жити ще довго й нудно.

50

Батько Едіка Скворцова помер, коли малому було тринадцять років. Лікарі не зуміли врятувати від алкогольного отруєння. Мама теж пила. Не соромилась, приводила додому чужих чоловіків. Спочатку пила з ними, а потім займалася сексом, вигнавши молодшу доньку до кімнати Едіка.

Коли Скворцову-молодшому вже було років п'ятнадцять, він побив чергового маминого кавалера. Жінка злякано дивилася на сина, думаючи, що і їй зараз дістанеться. Молодша сестра Едіка була захоплена братом ще змалку і у всьому хотіла походити на нього. А тепер він ще більше виріс в її очах. Більше чужих чоловіків у їхній квартирі не було.

На шістнадцятиріччя Едіка його однокласник зґвалтував молодшу Скворцову прямо в їхній квартирі. Малій було неповних чотирнадцять. Едік набухався і спав. Мама пішла до сусідів, аби не заважати молоді. Всі вже майже розійшлися, й однокласник скористався ситуацією.

Сестра вилізла на дах їхньої багатоповерхівки і кинулась вниз. Про зґвалтування ніхто не знав. Казали, ніби мала напилась і щось в неї клацнуло в голові.

Через декілька місяців Едік якимось чином дізнався, що однокласник зґвалтував його сестру, і саме це стало причиною її самогубства. Але мститися вже було нікому. Батьки хлопчини, які довідалися про це раніше, наперед вирахували ситуацію і виїхали із Донецька. Причому зробили так, що не вдалося встановити, куди саме.

Мама Едіка не просихала, аж поки не опинилась у психіатричній лікарні. Їй почали ввижатись ангели, які воюють з демонами й інакшопланетянами. Лікар сказав Едіку, що це безнадійний випадок. Мабуть, доведеться його мамі до кінця своїх днів перебувати у цьому закладі.

Якщо сказати, що Едік зрадив, залишившись без мами, – значить, нічого не сказати. Він ненавидів її. І навіть смерть сестри, яку любив, теж звалив на неї. Зовнішньо по ньому нічого не було видно. Відчув себе вільним, коли залишився сам у двокімнатній квартирі. Знайшлися й дівчатка, які раніше не звертали на нього жодної уваги. Він користувався їхніми сексуальними послугами, а потім нахабно виганяв, щоби не претендували на квартиру.

Приходили якісь поважні люди з міської ради. Едік розумів, що під різними приводами хочуть відібрати у нього квартиру. Не знав, як має цьому протистояти. Але

настав 2014-ий рік. Росія була в Криму. Потім відбулися події в Донецьку і Луганську, які теж хотіли до Росії. Квартирне питання для поважних людей з міської ради відпало саме по собі, й Едіка з його квартирою залишили в спокої.

51

Варвара першою помітила вагітність Єршової, хоча та до останнього приховувала.

- Хто? - запитала, показуючи на живіт.

- Чоловік, - відповіла Єршова. У неї в очах з'явилися сльози.

Варвара обійняла її.

- Нічого, якось воно буде, - сказала, хоча й знала, що нічого доброго з цього не вийде.

- Він мене здав.

Єршова була спокійною. Вона вже перехворіла цим. Здавалося, все давно в минулому. Лише спогади затверділи в душі у вигляді маленького гострого камінчика. І рана постійно кровоточила, нагадуючи, що щастя - це не колись, а сьогодні або завтра.

Єршова розповіла, що того вечора вони кохались з чоловіком, а потім дивилися телевізор. Коли закінчився фільм, почалися новини. Єршова сказала, щоби чоловік вимкнув телевізор, але той хотів додивитися.

Мало не в кожному телевізійному сюжеті говорили про Путіна. Це дратувало Єршову, і вона не витримала:

- Як ти можеш дивитися на цю морду?

Вона не відразу зрозуміла, що трапилося. Чоловік вимкнув телевізор і сів на ліжку. Сидів довго. Єршова запитала, чому він не лягає спати.

- Путін - не морда, - нарешті відповів чоловік. - Це - наш президент.

Він особливо підкреслив останнє слово.

- Президент, президент, - примирливо сказала вона. - Хто ж іще? Ніхто й не сумнівається! Лягай вже.

Вже на ранок забула про це, а увечері чоловік завалився п'янезний додому. Ще ніколи вона таким його не бачила. Він довго вовтузився, вкладався спати, щось бурмотів собі під ніс, а потім розплакався.

Це були п'яні сльози, але все одно Єршова втішала його, не розуміючи, що трапилось, аж поки чоловік не зізнався, що здав її ефесбешникам за слова "Путін - морда".

Варвара дивилася на Єршову широко розплющеними очима.

52

... Путін за великим круглим столом. Це ще більше підкреслювало його малий зріст. Навколо нього возсідали незнайомі люди, нависаючи над Путіним. Але все одно відчувалося, що головний тут - він.

- Я вирішив піти, - сказав Путін.

Він відчинив невеличкий чемоданчик, який лежав перед ним. Всі побачили велику червону кнопку посередині.

- Але разом зі мною мають піти Росія і весь світ.

Путін поклав вказівний палець на червону кнопку.

Всі застигли, не сміючи йому заперечити, але водночас розуміючи, що коли він натисне на червону кнопку, все назавжди для них закінчиться...

Віталіна прокинулася. Ще не відразу зрозуміла, що ця маячня їй приснилася. Подивилася на мобілку. Третя ночі.

За стіною сварилися тато з мамою. Не мають що робити?

Встала з ліжка і пішла до них, аби заспокоїти. Застигла на порозі, коли почула мамині слова:

– Бісись – не бісись, а Віталіна не твоя донька.

Батьки враз замовкли. Думала, що через неї. Але просто суперечка закінчилася. Віталіна стояла довго, боячись поворухнутись. Коли їй здалося, що батьки сплять, пішла до себе.

Чомусь ця звістка не вразила її. Тато – не її тато, а її батько – хтось інший? Що за фігня?

Прийшов до голови Путін з червоною кнопкою.

Віталіна подумала, що добре, якби її татом був Андрій Чернюк. А що, міг би! Старший від неї на сімнадцять років.

З цією думкою, усміхаючись, заснула.

53

Він сидить у якомусь довбаному підвалі й згадує те, що було десять місяців тому...

... Ричард Блейк, шостий аналітик Центру стратегічних досліджень, відчував себе пупом Землі. Аякже, саме він сьогодні був одним із головних творців історії. Його не цікавило, хто був у центрі подій учора чи буде завтра. Пальма першості нині належала йому. Колись у підручниках історії напишуть, що саме він, Ричард Блейк, написавши ще 13 вересня 2013 року записку під номером SB-143/298-KR, передбачив початок кінця Володимира Путіна.

Ну, звичайно, це було Боже провидіння. Ще звечора він не знав, що прокинеться вночі й до ранку писатиме. Думки й слова були на кінчику кулькової ручки. Хтось невидимий водив його рукою, змушуючи писати й забувати про сон.

Цю ручку йому на день народження подарувала Вікторія Юджин. Вона знала його пристрасть до ручок і час від часу балувала ними. Ось і скажіть, що нема вищої сили над нами. Він тоді всерйоз сказав, що цією ручкою напише документ, який згодом дослідники назвуть одним із найважливіших в історії. Звісно, Вікторія Юджин сміялась, і Ричард Блейк заразився її щирістю. Здавалось, їм розірве щелепи, а в животі тріснуть кишки. Він прощав коханці наївність і недалекість, адже звідки їй знати, що перед нею – один із найвидатніших аналітиків сьогодення.

Шосте число не повинно було вводити в оману. Ха, їх, аналітиків, у відділі було чимало, і те, що він увійшов до першої десятки, було великою особистою заслугою Ричарда Блейка. При цьому він особисто знав, що стоїть на порядок вище п'ятого і навіть четвертого аналітика Центру стратегічних досліджень. Десь у глибині душі він підозрював, що й з першою трійкою аналітиків може позмагатись у складанні прогнозів

на майбутнє. Він не знав цих людей, вони були засекречені. Ричард Блейк міг щодня бачити їх у цьому сірому невиразному приміщенні, в якому розміщувався Центр стратегічних досліджень, сидіти за одним столом під час обіду. Спочатку його дратувало, що він їх не знає, а вони володіють достовірною інформацією про шостого аналітика. Компенсацією для його самолюбства було те, що він знав своїх колег від сьомого по сотий номер, але вже від сьомого і далі ніхто не знав, що він саме шостий аналітик.

У записці, яка мала стати набутком історії, головним було виокремити основну тезу, а вже потім танцювати навколо неї, доводячи, як теорему. Ричард Блейк міг би сказати в наступних інтерв'ю, що ця теза йому наснилась, але це було би неправдою. Насправді його вночі розбудив кіт Смоллі, який зіскочив з ніг свого господаря і почав гасати кімнатою. Звісно, білий котяра з різнокольоровими очима турецької породи ван рахувався з Ричардом Блейком, але явно не дооцінював його як шостого аналітика Центру стратегічних досліджень.

За великим рахунком, саме Смоллі мав би претендувати на пальму першості в цій справі, бо якби він не розбудив господаря, той спав би до ранку, а нічне осяяння не вивело би його на геніальну формулу. Але ж хто зробить kota головним? Ще можуть визнати його не більше, ніж приводом, але не причиною з'яви цієї геніальної формули.

Так само не може претендувати на пальму першості Вікторія Юджин, хоча й подарувала йому ручку, якою він написав свою геніальну записку. І Смоллі, й ручка Вікторії Юджин – це все похідне, яке має лише опосередкований стосунок до того, що цієї ночі сотворив Ричард Блейк.

Втім, нічна ейфорія швидко вивітрилась, і Ричард Блейк уже жалкував, що так поспішно відправив записку електронною поштою на адресу Головного аналітика Центру стратегічних досліджень. Цього чоловіка він не знав і лише користувався його електронною поштою, коли треба було надіслати повідомлення чи свої розрахунки й прогнози з того чи іншого приводу. Тепер Ричард Блейк уявляв, як той кривиться, читаючи його записку. Шостому аналітикові навіть здалося, що вже сьогодні його понизять до якогось там п'ятнадцятого чи навіть сто першого аналітика, зважаючи на абсурдність тверджень, які він висловив у своїй записці. Блейк не знав, чи таке взагалі траплялося в їхньому Центрі стратегічних досліджень, але можна було припустити будь-що. Він фізично відчув, як гидко посміхається йому сьомий аналітик – ця дурепа Ріта Файвгофен, яку він щодня бачить, коли дізнається, що зайняла його місце. Нині вона ще не знає, що він шостий аналітик, але ж він знає, що вона сьомий.

Блейк навіть здригається, ніби хтось облив його відром холодної води. Він докладає максимум зусиль, щоби взяти себе в руки, і зрештою це йому вдається. Його записка, думає він, можливо, й не така геніальна, і хтось сьогодні на планеті Земля зробив більш геніальне відкриття, але все ж написане ним має право на існування. Рано чи пізно це зрозуміють усі аналітики світу, по який бік барикад вони б не стояли, і він не винен, що ця проста, а, значить, геніальна ідея прийшла до нього першою. Полягала вона в тому, що Путін навряд чи змириться з тим, що Україна прагне до Європейського союзу, й

буде робити все можливе й неможливе, аби завадити цьому поступу. Український президент Янукович занадто слабка фігура, аби втілити в життя плани Путіна. Крім того, він і його так звана Сім'я мали свої меркантильні плани, аби вповні усвідомити, що ж насправді хоче Путін. У них не було бажання стати розмінною монетою в його руках. З іншого боку, Янукович усвідомлював, що довго випробовувати терпіння Путіна не можна, тому в кінцевому результаті він усе-таки піде тим шляхом, який йому вкажуть. Але тут вступає в дію Його Величність Народ. Ричард Блейк написав у своїй записці, що, швидше за все, можуть повторитися події Помаранчевої Революції, але вже на вищому рівні. І саме це стане початком кінця Путіна, причому мова не йтиме про десятиліття, а про якісь декілька років. Саме Україна здатна зламати хребет Путіну, що призведе до розпаду Росії як федерації.

Далі в записці йшла необхідна деталізація усіх цих процесів, і Ричард Блейк уже пишався собою, бо виходила доволі чітка формула, і з точки зору науки ніхто не міг висловити йому серйозних зауважень, хіба би був упереджено налаштований до нього.

Шостий аналітик відчув, що хоче саме зараз фізичної близькості з Вікторією Юджин. Зазвичай вона сама нав'язувалась йому, була наполегливою і незалежно від того, в якому стані він був, завжди домагалася свого, аби потім з гордо піднятою головою йти геть. Ричард не міг нічого з собою вдіяти. Йому хотілося хоч раз узяти гору над Вікторією, аби він став ініціатором бодай одного інтимного стосунку. Але Юджин завжди випереджала Блейка, ніби зчитувала з його мозку інформацію, коли він може захопити ініціативу в свої руки. Вікторія бодай на долю секунди випереджала його в любовних іграх, а він нічого не міг вдіяти, аби протистояти їй, та й, чесно кажучи, не хотів цього.

Зараз шостий аналітик мріяв про те, аби Вікторія якимось дивом опинилась в його кімнаті й віддалась йому без зайвих слів, просто мовчки оцінивши його геніальність. Він розумів, що цього ніколи не буде, бо пані Юджин не слід знати, чим насправді займається пан Блейк. Для неї він дрібний клерк хоча й у солідній компанії, а тому увірувати в його стратегічно-аналітичну геніальність міг лише божевільний. Були моменти, коли Ричардові хотілося розкритися Вікторії, розповісти всю правду про себе. Але він розумів, що це може коштувати йому втрати посади в Центрі стратегічних досліджень, а через це він назавжди може розлучитися з коханою.

Коханою? Він, здається, аж тепер втямив, що кохає цю жінку і не може без неї жити. Він лягає і прокидається з думкою про неї. Мабуть, двадцять чотири години на добу, навіть у сні, думає про Вікторію Юджин. Ричард доволі стриманий чоловік, і на його обличчі цього всього не прочитаєш, але ж він знає, що все відбувається саме так...

... Десь поруч лунають крики людини, яку піддають тортурам. Ричард Блейк здригається. Йому вже не до спогадів.

Володимирові Володимировичу якось наснилося, що американці завдали ракетно-ядерного удару по Кремлю. Ніби він ховається в бомбосховищі, але ніщо вже не може врятувати його життя, а багатотонні перебиття падають йому на голову, плющать на

атоми його малесеньке тільце.

Звичайно, він нікому тоді не розказав про свій сон. Та й кому мав розповідати, якщо навколо шакали, а не люди, ладні розтерзати його будь-якої миті? Після цього сну, який видався йому символічним, він уже боявся ночувати в Кремлі чи на своїх багаточисельних дачах навколо Москви. Охорона збилася з ніг, вишукуючи йому щоночі новий нічліг, дбаючи насамперед про безпеку патрона. Звісно, багато хто не поділяв його побоювань, але вони не бачили його снів. Він важко засинав на кожному новому місці, а коли все-таки змучувався боротися сам з собою, йому снилися жахіття. Як правило, сон тривав усього декілька хвилин, але здавалося, що йому нема ні кінця, ні краю, ніби хтось невідомий поселився в його черепній коробці, аби постійно страшити. Вдень жахіття зникали, і він знову відчував себе всесильним, єдиним всесильним чоловіком на планеті Земля. З жахом очікував приходу кожної нової ночі й розумів, що треба буде спати, але як тільки заплющить очі, знову присниться якийсь жах, від якого не зможе оговтатись аж до світанку. Вдень теж не випадало поспати, хоча декілька хвилин він собі все-таки дозволяв. Відкинувшись на кріслі, міг заснути коротко і тривожно, але ці сни не йшли в жодне порівняння з нічними кошмарами. Денні сни були забарвлені в колір хмар і неба, йому здавалося, що він летить у повітрі, йому легко і незвично, чого в реальному житті ніколи не відчував. Навпаки, вночі замість біло-голубого блаженства приходили червоно-чорні жахи, які відбирали в нього – він це відчував – життя.

Тієї ночі його довго возили Москвою, аж поки не зупинилися біля багатоповерхівки. Він уже хотів послати подалі свого начальника охорони, боячись за власну безпеку, але досі не було підстав не довіряти йому. Місто вже давно спало, і лише в одному віконечку світився вогник десь так на сьомому-восьмому поверсі. Він зрозумів, що ночуватиме сьогодні тут, як звичайний москвич. Йому раптом спокійно стало на душі, ніби він змирився з власною смертю і зрозумів нарешті, що якою би не була в нього охорона, вона не зможе захистити його від терористів.

Раптом подумав, що це не він сьогодні знаходиться в цій машині, бо що би він мав тут робити, а його один із багаточисельних двійників, якого ніби спеціально підставляють терористам, аби взнати всі їхні наміри стосовно нього, справжнього. А він, справжній, лежить у своєму зручному ліжку на одній із дач біля Москви, про існування якої знає лише обмежене коло людей.

Ні, він таки прокинувся там, де і мав бути. Ніякої багатоповерхівки, звісно, не було, а охоронець, мов вірний пес, лежав поруч і не зводив з нього очей. Побачивши, що господар не спить, підвівся, але отримав команду заспокоїтись і не робити різких рухів. Декілька разів Путін упіймав себе на думці, що саме охоронець вночі, коли він засне, може його задушити, а йому снитиметься, що він падає в глибини світового океану й ніяк не може виплисти. Таке вже траплялося декілька разів, причому снівся майже один і той же сон, який відрізнявся від кожного нового жаху якимись несуттєвими нюансами.

Швидко він знову заспокоївся і тепер заснув глибше й надійніше. До нього

прийшли в гості тато й мама, які так несподівано згасли один за одним. Звісно, він знав, що саркомою там і не пахло, але йому сказали, що вони померли від раку, і він з цим змирився. Тато й мама сиділи навпроти нього, пильно вдивлялися йому в очі, і він розумів, що вони не вірять у свою смерть, а ще більше ніяк не можуть повірити, що це рідний син винен у цьому. Вони занадто багато знали про нього, аби могли втриматись і не розповісти про це людям, а він знав, що вони можуть не втриматись, як знав і те, що він потрібен Росії. І заради цього жертвувати життям батьків не гріх, а великий подвиг, який зарахують йому на небесах.

Здається, вони сиділи один навпроти одного вічність. Він вдавав, що жалкує за тим, що його нема з ними, але водночас розумів, що вони не вірять у його щирість, але продовжував цю гру, бо знав, що вбивство батьків було не першим і не останнім у його житті, і це вбивство, як і всі інші, він здійснював не сам, а чужими руками. Хіба що отого хлопця на тренуванні убив сам, і він знав, що так і буде, і його попереджали, але він знав і те, що мусить піти на це, аби виконати не знати що, принести невідомо яку жертву і невідомо кому. Тоді стало зрозумілим, що він вибраний, коли не трапилося жодного скандалу після того вбивства, після тренування, ніби так і мало бути. Йому навіть не заборонили тренуватися далі, хоча він відчував холодок з боку партнерів. Його боялись, і це тішило самолюбство. Визнали вибраним, а він увірував в те, що є безсмертним.

Тато й мама з німим докором сиділи навпроти сина, але він читав у їхніх очах подяку за те, що він зробив з ними. Він уже це знав, що земні й небесні закони є протилежними, і те, що на землі вважається гріхом, на небі сприймається як найвеличніше добро. І батьки, він розумів це, прийшли до нього з того світу, аби підтвердити йому те, що він, єдиний із мешканців планети Земля, уже знав і без них, але він був вдячний їм за це, що вони з небес вибачили йому земний гріх, бо зрозуміли, за якими правилами живе людство і за якими – Бог. Якби ці правила співпадали, то хтось мав би збожеволіти, а земля і небо зійтися в останньому смертельному танці.

Весь цей час після їхньої смерті холодок розуміння того, що він справді накоїв, гніздився в глибині його серця. Але це був приємний холодок, який зігрівав його, не давав забути, що він робить на планеті Земля і в чому насправді полягає його місія. Не буде ж він наліво й направо розповідати про це кожному зустрічному-поперечному. Кому треба, самі здогадаються. Хто не здогадається – він не винен, що у них така доля.

Йому здалося, що мама хотіла щось йому сказати, і це були би неправильні, несправедливі слова, бо він робить те, чого не розуміє ні мама, ні будь-хто. Він сам інколи не розуміє те, що він насправді робить, але це розуміння приходить значно пізніше, і він бачить, що робив правильно, а не так, як йому підказували розум чи серце. Це була вища сила, не підконтрольна йому, але вона вела його в цьому житті, і він сліпо підкорявся їй. Він відчував, що батько надзусиллям волі стримував маму, і, врешті, це йому вдалося. Мама була такою ж слабкою, як і за життя, і підкорялася волі батька. Він був вдячний батькові, що той стримав маму від необдуманого кроку, бо він би й так не пояснював їй і не зміг би пояснити, чому тоді так поступив. Це було зайвим

і з точки зору земного життя, і з точки зору життя небесного.

Він уже не спав, але батьки ще сиділи навпроти нього, ніби розуміли, що, можливо, востаннє бачаться з ним, і як їхні шляхи-дороги розійшлися на землі, так розійдуться і на небі. Він теж не розумів, що вони тут роблять, якщо він уже прокинувся і повернувся до реального життя. Йому довелося ще на мить заплющити очі. А коли він остаточно прокинувся, то побачив, що тата й мами, яких з мовчазної його згоди вбили, вже нема, та й не могло бути. Він навіть іронічно усміхнувся сам до себе, подумавши, що їх узагалі могло не бути, бо їхній син насправді і не їхній син, якщо є виразником волі вищих сил. Охоронець сприйняв цей удар на себе, не розуміючи, в чому він провинився.

За вікном сіріло, і не хотілося вставати. Але треба було приводити в порядок свої думки. Він знав, що за думками сліднують слова, а потім і вчинки. Він не може дозволити собі просто так лежати, розслабившись, як проста смертна людина, бо розуміє, яка велика відповідальність покладена на нього. Чи може все закинути подалі? Адже робить він щось чи не робить, чи імітує бурхливу діяльність, все одно все відбудеться так, як має відбутись. І це не залежить від людей, як взагалі від них нічого не залежить ні на землі, ні на небі.

Охоронець виглядав, мов побитий собака. Він знав, що його господар вміє бути великодушним, але тепер ця милість чомусь затримувалась. Натомість він побачив глибокі зморшки на його чолі, і аж тоді зрозумів, що господареві зараз не до нього, він думає про світові проблеми, хоча насправді у Володимира Володимировича виникло бажання пристрелити свого охоронця.

55

Чи розумів він, що не закінчить війну з Росією за тиждень чи за три дні, як обіцяв під час президентської кампанії? Звісно! Ось найшло тоді на нього, бо треба було запудрити мізки людям. Без популізму, яким на всі заставки користувались його опоненти, не можна було обійтись. Та й відчував, що саме він, а не хтось інший, і саме зараз має стати українським президентом, аби втримати ситуацію.

А коли почав розбиратися з президентським господарством, яке йому в спадок залишив Янукович, чи не вперше подумав, що краще би керував Україною Яценюк чи навіть Тягнибок. Проте відступати нікуди. Кожний день приносив усе нові й нові проблеми, які виринали, здається, нізвідки. Втім, якщо добре проаналізувати, їх взагалі-то було видно й неозброєним оком, просто ніхто добре не вдивлявся. Ми ж дихаємо, п'ємо воду – і не звертаємо увагу. А хай хтось спробує перекрити нам кисень чи позбавити життєдайної вологи – тоді й дивимось на це широко розплющеними очима. Так і тут. Проблеми були, на них не зважали, а тепер вони полізли – і саме тоді, коли він став президентом. Ніби спеціально. Чи справді спеціально?

До президентства внутрішні вороги видавалися йому сильними, але слабшими від ворогів зовнішніх. Тепер, коли він почав вникати у суть справ, зрозумів, як жорстоко помилявся. Не такі вони вже й слабенькі, ці люди, які оточують його. Не так вже й легко буде йому відлучити їх від влади, відрізати від бізнесу. Один Коломойський чого вартує! Відчув, що пахне смаленим, фактично напросився на Дніпропетровськ. Чому б

не підтримати? Користь від цього чоловіка буде очевидною, і вже по ньому видно, що старатиметься. Не стільки для людей чи задля перемоги, а щоб уберегти свій бізнес. Старайся, старайся, а там буде видно.

А ось Ахметов не піддався. Хитрий жук. Тут потрібна багатоходівочка проти нього, щоб потрапив у сіті, з яких вже годі вирватися. Втім, він зараз занадто далеко від нього, навіть з прицілу снайперської гвинтівки не видно. Нічого, Рінате, я терплячий. Ти – моя ціль, головна ціль, після Путіна, звичайно.

Путін... Мета – пережити його. Переграти, перехитрувати. Не втратити Україну. Не зробити з неї блідої копії Росії. Класика: Україна – не Росія. Путін щодня хоче заперечити цю непохитну тезу Кучми.

Леонід Данилович скептично ставиться до нового українського президента. Так, стоп! Треба відмовлятися від цього – говорити про себе у третій особі. Нічого, Кучма хитрий, а, головне, прагматичний тип. Він розуміє, що Порошенко – це всерйоз і надовго. Були два Леоніди, потім два Віктора, тепер прийшла ера Петрів. Він – Петро перший. На два терміни.

Розсміявся сам до себе. Стало веселіше. Але ненадовго. Проблеми знову з головою накрили його. Зосередився. Треба щодня робити потрохи, розв'язувати проблеми поступово. Поспішай повільно. Все буде добре.

А тут ще з його власним бізнесом докучають. Не можуть впоратися без нього.

Петро Олексійович відкладає державні справи. Почекають. Своє – це святе. Слава Україні!

56

Генерал інфаркту прокинувся о другій ночі. В душі поселилася тривога. Нарешті він розуміє, що Лілі нема вдома. Набирає її номер телефону. Операторка байдужим голосом каже, що абонент знаходиться поза зоною досяжності.

Серце поступово набирає обертів. Генерал інфаркту ковтає одну таблетку. Потім, подумавши, ще одну. Здається, вдалося збити шалений ритм.

Він телефонує ще раз, але результат той самий.

На думку приходить Іван Андрійович з його клятим Комітетом порятунку України. Вже тиждень цей фрукт не дає про себе знати. Невже вони знову щось зробили з Лілею, щоби таким чином натиснути на нього і все-таки змусити вступити до тієї клятої організації? Чи він їм уже не потрібний, але помстились йому, прибравши внучку?

Генерал інфаркту не встигає набрати номер телефону Лілі, коли чує, що вона обережно відчиняє двері. Мабуть, думає, що він спить і не хоче його будити. Але генерал інфаркту вже на ногах і виростає перед нею.

Ліля п'яненька. Від неї несе дорогим коньяком. На обличчі – винувата усмішка.

– Де ти була? – суворо запитує.

Вона не хоче казати правду. Поки що.

– У подруги був день народження.

Це перше, що їй прийшло до голови. Розуміє, що непереконливо, але вже як є.

Генерал інфаркту розуміє, що зараз нічого не розповість Лілі про Івана

Андрійовича і його дурнувату пропозицію вступити до Комітету порятунку України, про те, що внучці треба бути обережною, бо від цих людей усього можна очікувати. Мабуть, доведеться перенести цю розмову на ранок, коли Ліля буде здатна сприймати все серйозно.

Він іде до своєї кімнати, внучка – за ним.

– Ну, вибач, що я тобі не зателефонувала, – почала вона. – Несподівано потрапила на день народження, а коли побачила, котра година, подумала, що ти вже спиш.

Генерал інфаркту насуплено мовчить.

Ліля обіймає його й дотуляється до його щоки.

– Все одно ти найкращий дід на світі, – шепоче йому на вухо.

Таких ліків жоден доктор на світі не пропише.

57

У двері спочатку дзвонять, а потім грюкають зі всієї сили.

За вікном – глупа ніч.

Марія тремтить у своїй кімнаті. Вона думала, що мужня. Її попереджали, погрожували. А коли прийшли, зрозуміла, що не хоче вмирати.

Іван прокидається повільно. Що за маячня? В одних трусах іде в коридор. Гучно питає, хто там.

За дверима мовчать. Видно, не сподівались почути чоловічий голос.

Пролетарієві нічого втрачати, окрім своїх ланцюгів. Особливо, якщо вчорашній алкоголь ще не вивітрився.

Іван відчиняє двері.

На майданчику стоїть троє здорованів. В одному з них він впізнає знайомого оплотівця.

І його знають. Свій хлопець. Що він тут робить? Кого-кого, а його точно не сподівались тут побачити. Кажуть, що помилилися квартирою. Свій хлопець точно не може жити разом з тими, кого вони шукають. Іван ще не доганяє, що сучка і її мала курвочка – це Людмила Іванівна і Марійка, його дружина і донька.

Але по обидва боки барикад враз розуміють, що адреса вірна, а Іван є чоловіком і батьком тих, кого вони мали висмикнути цієї ночі із мирного життя. Він теж тверезіє дуже швидко й усвідомлює, що від нього зараз залежить дуже багато, якщо не все.

Каже, що вони поїхали і більше тут не живуть. Бачить недовіру в їхніх очах. Але він впевнений, дуже впевнений. Це спрацьовує. Вони не наважуються заглянути в його квартиру. Він каже, що хоче спати і відразу ж зачиняє двері.

Стоїть на місці, прислухаючись. Час зупинився.

За мить оплотівці щось гомонять між собою. Нарешті йдуть геть.

Марія розуміє, що батько врятував їй життя. Йому від цього не легше.

58

Душі не живуть за людськими законами, а тому кохання й досі залишається незбагненим.

Андрій Чернюк ще здалеку побачив Віолетту біля продуктового магазину. Ось було

тільки неясно, як вона збирається нести всі ті пакунки з продуктами, які закупила.

- А я щойно подумала про вас, - сказала Віолетта, коли Чернюк підійшов до неї. - До речі, вітаю вас. У магазині знаходиться ваш двійник.

Вона мило усміхалась, і він спочатку подумав, що це жарт. Але із магазину дійсно виходив чоловік, доволі схожий на нього. Дрогослав - невеличке місто, але навряд чи вони бачились колись.

Чоловік теж оцінив схожість із Андрієм Чернюком, а Віолетта скористалася ситуацією й стала між двійниками.

- Загадую бажання, - сказала вона, заплющуючи очі. - Тепер воно неодмінно має здійснитись.

Схожому на Андрія Чернюка чоловікові зателефонували. Він, непевно махнувши їм рукою, пішов геть.

Дива скінчились, а проза життя залишилась. Можливо, тому проза життя й засмоктує людей, бо вони не вірять у дива?

Віолетта явно переборщила і не розрахувала власні сили. Було дивно, як вона взагалі вийшла із магазину з такою кількістю пакунків. Тепер самотужки додому донести їх не могла. Звісно, Чернюк запропонував свою допомогу, а Віолетта ніби й чекала на це.

По дорозі він жартома запитав у неї, навіщо було грабувати магазин.

- А в мене завтра день народження, - відповіла Віолетта.

Чернюк загадково усміхався.

- Що? - не зрозуміла вона і теж усміхнулась.

- У мене теж, - сказав він після паузи.

- Сам Бог велів відсвяткувати наш день народження разом.

Віолетта не знала, чому в її голові народилася саме ця фраза.

Чернюк навіщось дістав свій паспорт і показав жінці, що у нього справді завтра день народження, хоча вона й без цього повірила йому. Здається, вірила кожному сказаному ним слову.

59

До села Іван з Марійкою приїхали вчасно: померла мама Людмили Іванівни. Не змовляючись, вирішили поки що нічого не розповідати про нічне жахіття з "Оплотом".

Іван трохи покрутився і безслідно зник. За життя з тещею не знаходив спільної мови. То навіщо зараз комедію ламати?

Марійку трусило, як тільки вона згадувала, що по неї приходили оплотівці і що з цього могло вийти. Людмила Іванівна думала, що донька важко сприйняла смерть бабусі, а тому намагалася не відходити від неї.

На похорон зібралося мало не все село. Андріївну, як називали покійну, любили й поважали. Гуділи церковні дзвони. Була неділя. Все було велично і пишно.

Уже вертались із цвинтаря, коли пішов скажений дощ. Здається, ніщо не віщувало негоди, і поки люди сховались по домівках, наскрізь змокли.

Марійку стало трусити ще більше. Людмила Іванівна змусила її випити трохи

горілки. Здається, ніби стало легше, і донька заснула. А під вечір температура підскочила до сорока градусів.

60

Сьомий аналітик Центру стратегічних досліджень Ріта Файвгофен помітила відсутність Ричарда Блейка. Він не часто, але все ж з'являвся в їхній їдальні. І саме там вона накинула оком на цього симпатичного чоловіка. А тепер він був відсутній тривалий час.

Звісно, вона не знала, ким є Ричард Блейк у табелі про ранги. Можливо, вищий за неї й теж працює аналітиком. Втім, міг бути і з іншої спорідненої структури, адже їдальня одна на всіх. За великим рахунком, це її мало цікавило. На заваді ставала інструкція: не можна мати близьких стосунків з тими, з ким щодня зустрічаєшся в цьому приміщенні. Що мали на увазі розробники під "близькими стосунками" – дідько їх знає. Але Ріту Файвгофен все більше й більше тягнуло до Ричарда Блейка. Так і не наважилась до нього заговорити під час зустрічей у їдальні, хоча одного разу стояли поруч у черзі. Він видався тоді зосередженим. А тепер, коли той, в якого вона була закохана, зник, не знала, що робити. Ріта Файвгофен не хотіла сама собі зізнаватись у своєму коханні, але дорого б зараз віддала за те, щоб отримати бодай вісточку від Ричарда Блейка. Навіть пожертвувати своєю кар'єрою у Центрі стратегічних досліджень.

Ріті Файвгофен виповнилося двадцять дев'ять. Вона вже мала сумний досвід заміжжя. Слава Богу, що не завагітніла. Хотіла мати дітей, але не від такого чоловіка. Коли той п'яним загинув в автомобільній катастрофі, подякувала Богу. Знала, що грішить. Дала собі слово більше ніколи не виходити заміж. Аж поки в її житті не з'явився Ричард Блейк.

Вона відразу вихопила його поглядом з-поміж інших. Мурашки поповзли по тілу. Так було лише тоді, коли вперше побачила свого вже тепер покійного чоловіка. Кохання до нього тривало недовго – аж поки він уперше не побив її. Потім, очунявши від пиятики, просив пробачення, але Ріта Файвгофен розуміла, що минуле, щасливе минуле, не повернеться до неї. Смак кохання вивітрився.

Тепер хотіла думати, що Ричард Блейк не такий. Уважно спостерігала за ним, намагаючись розпізнати його внутрішню сутність. Розуміла, що все даремно, адже поки вона тут, про якесь зближення з цим чоловіком не може бути й мови. Та й він, здається, абсолютно байдужий до неї. Декілька разів ковзнув поглядом по її обличчю. Жодних емоцій. Навіть не вітається, коли побачить. Не запам'ятав? Чи вдає, що не знає її? Чи старший в табелі про ранги? А начальникам не можна видавати себе.

І все ж, куди він запропастився? Ріта Файвгофен мала дві версії. Або не працює більше в Центрі стратегічних досліджень. Або поїхав у відрядження.

Як знайти цього чоловіка, якщо вона навіть прізвища й імені його не знає?

Анатолій ВЛАСЮК

(Далі буде)